www.nanafghan.com

فتاویٰ محمدی ﷺ

مع شرح دیوبندی

تالیف

عالمِ ربّانی حضرت مولانا سیّد اصغر حسین صاحب حسنی حنفی
صدر مدرس حدیث دار العلوم دیوبند رحمۃ اللہ علیہ

Ketabton.com

پښتو ژباړه :

محمد احمد الحقانی الأفغانی غفر اللہ له

مکتبہ رحیمیہ
کانسی روڈ نزد حاجی غیبی چوک کوئٹہ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو ډيجيټل پر ليکه کتابتون*
Pashto Digital Online Library*
د (اَلْعِلْم) کمپيوټرز شرکت
AL-ILM Corporation Ltd.

د پيل نېټه : ۱۳۸۸ \ ۰۱ \ ۰۱ (هـ ش)

❊ ❊ ❊

نوم :: فتاوی محمَّدي ﷺ
ليکوال :: مولانا سيّداصغر حسين ؒ
ژباړه :: محمَّدأحمد الحقّاني الأفغاني ؒ
پرلپسي ګڼه :: ۰۰۰۱
پرليکه نېټه :: ۸۸\۰۱\۰۱

ISBN
0001AL-ILM۱۳۸۸

* له موږ سره مرسته وکړئ ترڅو دا پروژه نور پرمخ تګ وکړي.
* Help with us to improve this Project.

تماس

E-mail:
al-ilmcorp@hotmail.com
mha_haqqani@yahoo.com
Mob: 0092 – 3218016371

(c) ketabton.com: The Digital Library

فتاویٰ محمدی ﷺ

مع شرح دیوبندی

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

(c) ketabton.com: The Digital Library

وَمَا يَنطِقُ عَنِ الْهَوٰى إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحٰى (النجم ۳، ٤)

فتاویٰ محمدی ﷺ

مع

شرح دیوبندی

یعنی دیوسل او څلوېښتو ۱٤۰ متبر کو فتاواو مجموعه چې په هغه کې دیوسل او شلو ۱۲۰ جواب په خپله حضرت رسول الله ﷺ فرمایلي دي او دشلو ۲۰ سوالونو جواب دصحابه وو او تابعینو رضي الله عنهم څخه را نقل سویدی ، او دټولو فتاواوو نهایتي مفصله او سلیسه شرح دمعتبرو او مستندو اسلامي کتابو څخه سویده ، چې پرسلهاوو علمي فوائدو او بېشمیره مفیدو مسئلو باندی مشتمله ده .

(از احقر التلامذة بندهٔ مفتي محمد شفيع ديوبندي رحمة الله عليه)

تالیف :

عالِم ربّانی حضرت مولانا سیّد اصغر حسین صاحب حسنی حنفی

مدرس حدیث دار العلوم دیوبند رحمة الله عليه

پښتو ژباړه :

محمد احمد الحقانی الأفغانی غفرالله له

مکتبهٔ رحیمیه ، کاسی روډ ، کوئټه

03222423258 :

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټول حقوق محفوظ دي

© All Rights Reserved

لومړی چاپ

۱۴۲۸ رمضان \ سپتمبر 2007

Maktabah Rahimiyah	مکتبۃ رحیمیۃ
Publishing Organization	**خپرونديه ټولنه**

Kasi Road, Quetta, Pakistan . Mob: **03222423258** : کاسی روډ ، کوئټه ، پاکستان ، گرځنده تليفون شميره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټړون :

==============

دحقې لارې دهغو ټولو شهیدانو په نامه چې تل یې داسلامي نړۍ څخه ددفاع په خاطر خپل سرونه دلوی خدای ﷻ او دهغه درسول ﷺ ودربار ته نذرانه کړیدي ، خصوصا لاندینی شهیدان :

١. شهید ظفر الله خان (رحمه الله تعالی)
٢. شهید عبد الباقی جان (رحمه الله تعالی)
٣. شهید حافظ امین الحق (رحمه الله تعالی)
٤. شهید مولوی شمس الله (رحمه الله تعالی)
٥. شهید حافظ عبد الله (رحمه الله تعالی)

مُحمَّد احمَد الحقَّانی الأفغانی غفرالله له

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

شماره	دپوښتنې (استفتآء) مضمون	مخ
۱	دمصنف صاحب رحمة الله علیه وژوند ته لنډه کتنه..............	۱
۲	دمصنف صاحب رحمة الله علیه خطبه..............	۵
	عقائد ، اعمال او دقرآن مجید دعلم متعلقات	
۳	دجبرآئیل علیه السلام پوښتنه (داسلام ارکان)..............	۹
۴	ترټولو بهتره کم عمل دی..............	۱۷
۵	ترټولو بهتره څوك دی..............	۲۰
۶	سورة : قل اعوذ برب الفلق او : قل اعوذ برب الناس..............	۲۶
۷	دیوچا دیوې ټولۍ سره محبت وی مګرپه عمل کی ترهغه کم وی...	۴۰
۸	ترټولو زیات دجنت او دوږخ سبب..............	۴۷
۹	قیامت به کله راځی..............	۶۸
۱۰	شهیدان کم خلګ دی..............	۷۱
۱۱	ایمان تر ټولو اعمالو افضله دی..............	۷۳
۱۲	دخیر دعمل پیژندل..............	۸۰
۱۳	کم مسجد اول جوړ سویدی..............	۸۱
۱۴	دبیت المقدس په اړوند څه حکم دی..............	۹۴
۱۵	فرآئض ادا که ، حلال حلال وبوله اوحرام حرام وبوله..............	۹۶
۱۶	جنت ته نژدی کیدل او ددوږخ څخه لیری کیدل..............	۱۰۰
۱۷	داسلام عمده خوی..............	۱۰۴
۱۸	نیکی ، ګټه او ګناه څه ده..............	۱۰۴
۱۹	تر رسول الله ﷺ وروسته چاته حاجت ویل..............	۱۰۷
۲۰	جنت ته به کم کم خلګ ځی..............	۱۰۸
۲۱	ترټولو لویه ګناه بیا ترهغې کمه..............	۱۱۲
۲۲	د : اَلَّذِیْنَ اٰمَنُوْا وَلَمْ یَلْبِسُوْا ، الآیة معنی..............	۱۱۵
۲۳	دخادم خطا په ورځ کی څو واره معاف کول..............	۱۱۸
۲۴	دټولو حیواناتو په خدمت کی اجر دی..............	۱۱۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

شماره	مضمون	مخ
۲۵	عمده او جامع اسلامی خبره..	۱۲۱
	طهارت ، وضوء ، او نور	
۲۶	چی دخوبه راپاځی پرجامو باندی لوندوالی لیدل..................	۳۹
۲۷	دلږ باد وتلو څخه اودس ماتیږی....................................	۹۲
۲۸	په مذیو سره غسل نه دی واجب.......................................	۳۳
۲۹	ښځی ته احتلام راځی..	۳۸
۳۰	دجنابت په حالت کی بیدیدل جائز دی..............................	۵۰
۳۱	ددریاب په اوبو سره اودس کول.....................................	۸۲
۳۲	ښځو ته په غسل کی چوټی (تړلی وریښتان) خلاصول...............	۸۷
۳۳	په غوړو کی موږك لویدل..	۹۰
۳۴	دباد وتلو شبه او شك راتلل...	۹۲
۳۵	په تیمم سره دلمونځ کولو څخه وروسته اوبه پیدا کیدل............	۱۲۰
۳۶	دجنابت په حاله کی خوله (عرق) پاکه ده..........................	۱۲۹
۳۷	دذکر په مسح کولو سره اودس نه ماتیږی...........................	۱۲۹
۳۸	دحآئضې څخه په پاته سوو اوبو سره اودس کول....................	۱۳۳
	دحیض بیان	
۳۹	چی همیشه حیض ورته راځی او هیڅکله نه پاکیږی.................	۲۷
۴۰	په حیض کی دښځو سره څه معامله کول پکار دی....................	۳۶
۴۱	دحآئضې سره یوځای خوراك کول....................................	۳۶
۴۲	په حیض کی دښځی څخه کم ځایونه حلال دی.......................	۵۳
۴۳	تر اتلسو ۱۸ میاشتو وروسته حیض راتلل............................	۱۲۶
۴۴	حآئضه دی سجده تلاوت نه کوی.....................................	۱۲۷
۴۵	حآئضه سبحان الله ویلای سی...	۵۴
۴۶	په حیض کی دصحبت کولو کفاره.....................................	۱۳۱
۴۷	حآئضه چی په غاړه یې تعویذ وی....................................	۱۳۲
۴۸	دحآئضې په پاته سوو اوبو سره اودس کول..........................	۱۳۳
	لمونځ او دهغه متعلقات	

(c) ketabton.com: The Digital Library

شماره	مضمون	مخ
۴۹	ترټولو بهتر عمل لمونځ دی................................	۱۷
۵۰	ددجال دزمانې لمونځونه................................	۲۳
۵۱	په ناستی او په ولاړی دلمانځه فرق................................	۲۵
۵۲	په یوه جامه کی لمونځ کول................................	۳۴
۵۳	دښکاری لمونځ یوازی په کُرتۍ کی................................	۴۱
۵۴	داذان دجواب فضیلت................................	۵۱
۵۵	کوچنیان به په څومره عمر کی لمونځ کوی................................	۸۲
۵۶	په فرضی لمونځو سره جنت ته تلل................................	۹۲
۵۷	دښځی لمونځ په کُرتۍ کی................................	۱۱۳
۵۸	چی یو ځل فرض ادا کړی بیا په جماعت شریك سی................................	۱۲۸
۵۹	دامام ترسلام وروسته به پاته دمابنام لمونځ څنګه کوی................................	۱۲۵
۶۰	په جماعت ولاړ وی اومخکنۍ قضا سوی لمونځ ورپه یادسی......	۱۲۸
۶۱	دسفر په اراده کی دی لمونځ کوتاه کوی................................	۱۳۱
	دبیت الله دحج متعلقات	
۶۲	محرم به څرنګه کپړې اغوندی................................	۱۲
۶۳	دمحرم دپاره ښکار کول................................	۱۸
۶۴	دسپرتیا په حالت کی طواف کول................................	۲۵
۶۵	محرم به کم ډول کپړې پربږدی................................	۴۰
۶۶	دپلار دطرفه ځخه حج کول................................	۵۲
۶۷	په لځ سر او لڅی پښې حج کول................................	۷۴
۶۸	جهاد وکی او که دزوجې سره دحج سفر................................	۸۳
۶۹	که یې ترذبح مخکی سر وخروی................................	۱۱۷
۷۰	که یې تر رمی مخکی ذبح وکړه................................	۱۱۷
	دروژې په اړوند فتواوی	
۷۱	په روژه کی رانجه لګول................................	۲۶
۷۲	دنفلی روژې ماتولو حکم................................	۲۹
۷۳	په سفر کی روژه نیول................................	۹۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

شماره	مضمون	مخ
	زکوٰة ، صدقه ، هدیه ، نفقه	
۷۴	بې له اجازې دبادار صدقه ورکول..	۲۲
۷۵	دزوج پراولاد باندی مال خرخول..	۱۴
۷۶	په کمه صدقه کی ثواب زیات دی..	۱۵
۷۷	که چیری سوال کوونکی ته دورکولو دپاره هیڅ نه وو موجود.......	۳۱
۷۸	دکم شی نه ورکول چی جآئز نه دی..	۳۴
۷۹	بې له اجازې دزوج کوچنیانوته خوراك ورکول..	۸۱
۸۰	خپله صدقه په میراث کی بیرته اخیستل..	۷۲
۸۱	خپله صدقه رانیول..	۸۰
۸۲	ښځی چی بې له اجازې څه خرڅ کړی..	۸۱
۸۳	کم همسایه ته دی هدیه ورکوی..	۸۳
۸۴	دمشرکی مور سره وصله رحمی..	۸۴
۸۵	پر زوج او یتیمانو باندی صدقه کول..	۹۳
۸۶	دنر دجفت کولو په بدله کی نذرانه او انعام..	۱۰۲
۸۷	دبی مروته قریب سره گذاره کول..	۱۱۰
۸۸	کمه صدقه افضله ده..	۱۱۳
۸۹	دچارپایانو دخدمت ثواب..	۱۱۹
	دمړی دطرفه څخه حج ، صدقه او نور	
۹۰	دمور مرحومی دطرفه څخه دحج نذر ادا کول..	۵۲
۹۱	دمور مرحومی دطرفه څخه صدقه کول..	۱۱۳
۹۲	دمور مرحومی دطرفه څخه نذر ادا کول..	۱۲۱
۹۳	دمالدار پلار دطرفه څخه بې له وصیته صدقه کول..	۱۲۳
	نکاح ، طلاق ، عدّت ، رضاع	
۹۴	زوجې ته خور ویل..	۲۹
۹۵	دحیض په حالت کی طلاق ورکول..	۴۹
۹۶	دحمل په اېښوولو سره عده تیریږی..	۵۱
۹۷	دزوجې حق او مسئلې..	۶۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

شماره	مضمون	مخ
۹۸	اسلام يې راوړی او دوې خوندی يې په نكاح كې وی.................	۲۷
۹۹	دپلار په حكم سره طلاق ورکول................................	۲۹
۱۰۰	داولاد دپرورښت حكم..	۷۵
۱۰۱	په عده کی دکور څخه وتل....................................	۷۶
۱۰۲	رضاعی خور زوجه نسی پاته کیدی.............................	۷۷
۱۰۳	درضاعی مور دزوج ورور اکا دی..............................	۷۸
۱۰۴	دشیدې ورکوونکی حق څنګه ادا کیږی..........................	۱۰۹
۱۰۵	تر طلاق اتلس ۱۸ میاشتی وروسته دحیض راتلل.................	۱۲۶
۱۰۶	دوو میرمنو (زوجو) دوو کوچنیانوته شیدې ورکړی..............	۱۲۷
	بیع ، شرآء او نور	
۱۰۷	دسپینو زرو او سرو زرو بیع زیات او کمه....................	۲۱
۱۰۸	دغیر موجود مال بیع..	۳۰
۱۰۹	پر دم او تعویذ باندی اجرت اخیستل.........................	۲۹
۱۱۰	نر دجفتی دپاره په کرایه ورکول............................	۱۰۶
۱۱۱	یوڅه قرض ورمعاف کړی اوپاته نقد ورڅخه وصول کړی.............	۱۲۹
۱۱۲	دغلې په قیمت کی خرما اخیستل..............................	۱۳۱
۱۱۳	ددوبی سره دموجودو کالو سوځل..............................	۱۳۲
	ذبیحه ، قربانی ، عقیقه ، ښکار ، حلال ، حرام	
۱۱۴	دمحرم دپاره ښکار کول......................................	۱۸
۱۱۵	په ډبری سره ذبح کول.......................................	۲۲
۱۱۶	دښځی ذبیحه...	۲۳
۱۱۷	دیهودو او نصاراوو په لوښو کی خوراك کول...................	۴۲
۱۱۸	په سپیانو سره ښکار کول...................................	۴۲
۱۱۹	دباڼس په تیره څوکه او نورو سره ذبح کول..................	۴۶
۱۲۰	دنوی مسلمان سوی څخه غوښی اخیستل.........................	۴۸
۱۲۱	دذبح سوی حیوان دبچی حکم.................................	۵۵
۱۲۲	چونګښه مړه کول اوپه دوا کی استعمالول....................	۶۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

شماره	مضمون	مخ
۱۲۳	چی چاقو نه وی نوپه تیره لرګی او نورو سره ذبح کول............	۲۴
۱۲۴	آیا ذبح په حلق او په لبه کی ده................................	۲۴
۱۲۵	دعقیقې دپاره نر حیوان اوکه ماده...........................	۲۸
۱۲۶	دمسلمانانو دښکار دسپی سره چی بل سپی ملګری سی............	۷۵
۱۲۷	په غوږو کی چی موږك مړسی...................................	۹۰
۱۲۸	دشهدو او نورو شیانو شراب حرام دی..........................	۹۱
۱۲۹	دمردار سوی حیوان دوازګی استعمالول.........................	۹۹
۱۳۰	دلوی اختر تر لمانځه مخکی قربانی کول.........................	۱۰۱
۱۳۱	دمردار سوی حیوان چمړه.....................................	۱۲۲
۱۳۲	ملخ حلال دی اوکه نه...	۱۲۵
۱۳۳	په بغل کی په زخمی کولو سره ذبح کول..........................	۱۲۵
۱۳۴	طافی ماهی نه دی حلال..	۱۲۸
	زینت او لباس	
۱۳۵	پر سر باندی نور وریښتان لګول حرام...........................	۳۵
۱۳۶	ښایست کول او صفایی کول تکبر نه دی..........................	۴۴
	لقطه	
۱۳۷	په لار کی پروت شی پیدا کول.................................	۵۷
۱۳۸	دسلو روپو تیلۍ پیدا کول....................................	۵۸
	جهاد او شهادت	
۱۳۹	ترټولو بهتر مجاهد فی سبیل الله...............................	۳۹
۱۴۰	جهاد فی سبیل الله کم دی.....................................	۴۰
۱۴۱	شهید څوك څوك دی..	۷۱
۱۴۲	ترټولو بهتر څوك دی...	۸۸
۱۴۳	دمال په طمع جهاد کول...	۱۱۵
	میراث	
۱۴۴	دلونړو میراث..	۶۲
۱۴۵	دیهودی مسلمان وارث..	۱۲۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخ	مضمون	شماره
۱۲۲	تر طلاق اتلس ۱۸ میاشتی وروسته وارث کیدل...................	۱۴۲
	متفرّقات	
۳۲	دحقیقت مخالف دنعمت اظهار (ښکارندویی) کول..................	۱۴۷
۳۷	دمالدارانو سره برابر کیدل..	۱۴۸
۲۳	فال څه ته وایی...	۱۴۹
۲۵	دچارپایه دنقصان تاوان دچا پر ذمه دی.........................	۱۵۰
۸۹	په خوب کی چینه لیدل..	۱۵۱
۹۸	دځان او مال دحفاظت دپاره بل وژل او خپله وژل کیدل..............	۱۵۲
۱۳۰	دخطبې په وخت کی یرحمك الله ویل............................	۱۵۳
	* * *	

کمپوزنګ او ډیزاینګ :

العلم کمپیوټرز ، کوئټه ، : 03218016371

مکتبه رحیمیه

کاسی روډ ، کوئټه

: 03222423258

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

دمصنف صاحب رحمة الله عليه وژوند ته لنډه کتنه : (١)

ولادت : حضرت میان صاحب ، مولانا سید اصغر حسین دیوبندی رحمة الله علیه دحضرت شاه محمد حسن دیوبندی رحمة الله علیه زوی وو ، په ۸ دشوال سنة ۱۲۹۴ هجری کی مطابق ۱۲ اکتوبر سنة ۱۸۷۸ میلادی کی دماخوستن دلمانځه وروسته دې فانی دنیا ته سترګی رونی کړی .

تاریخی نوم : دنوموړی تاریخی نوم مختار احمد ، عرفی نوم یې میم شاه ، اصلی نوم یې حُسین ، او دده دنیکه سید عبد الله شاه صاحب رح عرف مناشاه رح خوښ کړل سوی نوم وده ته فرخ سیر دی .

ابتدایی تعلیم : شعور ته تررسیدلو وروسته یې دخپل پلار دحقیقی ماما سید عبد الله شاه رح څخه په بسم الله ویلو سره دخپل پلار بزرګوار څخه ابتدایی تعلیم شروع کړی ، تقریبًا په یونیم دوه کاله کی یې دقرآن پاك تعلیم حاصل کړی ، ورپسی یې فارسیات دخپل پلار څخه شروع کړل ، دتعلیم په دوران کی یې دخپل تعلیم سره کار وو ، هیڅ کله یې هم دلوبو او فضول ، بې کاره او عبثو کارو سره واسطه نه ساتله ، تر ګلستانه یې فارسیات دخپل پلار بزرګوار څخه وویل ، تر دې وروسته یې په عظیم علمی درسګاه دار العلوم دیوبند کی ځان داخل کړی ، بوستان او نور فارسی کتابونه یې دمولانا مفتی محمد شفیع رح صاحب دپلار بزرګوار مولانا محمد یٰسین دیوبندی رح څخه وویل ، نوموړی هغه وخت په دار العلوم دیوبند کی ددرجه فارسی مدرس اول وو ، او فن حساب یې دمولانا محمد منظور احمد دیوبندی مرحوم رح څخه ترلاسه کړی ، چی هغه وخت په دار العلوم کی دریاضی مدرس وو ،

---

(١). دحضرت مؤلف رحمة الله علیه دژوند دا لنډکی تاریخ او حالات موږ دأردو کتاب (چالیس بړې مسلمان ، یعنی څلوېښت لوی مسلمانان) جلد اول ، څخه ژباړلی او دلته مو راوړی دی ، که څوك غواړی چی دحضرت مؤلف رحمة الله علیه په مفصلو حالاتو باندی ځان خبر کړی نو دې ذکر کړل سوی کتاب ته رجوع کړی . محمّد احمد الافغانی رح

(c) ketabton.com: The Digital Library

په سنة ۱۳۱۰ هجری کی يې فارسيات وسرته ورسول .

تحصيلِ علم: په سنة ۱۳۱۰ هجری کی دفارسياتو څخه تر فارغه کيدو وروسته ددار العلوم ديوبند په شعبه عربی کی داخل سو ، په عربی تعليم کی په همه تن مشغوله سو ، پرحضرت مولانا مفتی عزيز الرحمٰن عثمانی ديوبندیؒ او پر حضرت مولانا غلام رسول هزارویؒ يې ډير کتابونه وويل ، دخپل خاص او محبوب استاد حضرت شيخ الهند مولانا محمود الحسن صاحب قدس سرہٗ په خدمت کی په اوسيدلو سره يې دصحاحِ سته او دنورو علومو اعلیٰ کتابونه وويل ، په سنة ۱۳۲۰ هجری کی يې دحضرت شيخ الهند سره ددورهٔ حديث په ويلو سره سندِ فراغت تر لاسه کړی ، او دفضيلت پګړۍ يې پرسر کړه ، دتعليم په زمانه کی په نهايتی توجه سره دعلومِ دينيه وو په تحصيل کی مشغوله وو ، دخپلو استادانو انتهايی ادب او احترام يې کوی ، له دغی وجی څخه دعناياتِ اساتذه وو باعث جوړ سو .

بيعت ، خلافت او تعليم باطنی: نوموړی دکتابی تعليم سره سره روحانی علوم او باطنی تعليم هم روان ساتی ، نوموړی بيعت دحضرت شاه عبد الله شاه عرف مياجی مناشاه صاحبؒ سره کړی وو ، حضرت مناشاه صاحبؒ دده دپلار محمد حسن شاه صاحبؒ ماما او دخپلی زمانې دکاملينو څخه وو ، سيد عبد الله شاهؒ ودې کم عمره فيض يافته ته کله ميم شاه او کله فرّخ شاه ويل .

دسيد عبد الله شاه رحمۃ اللہ علیہ مقام : چنانچه دحضرت مناشاهؒ په اړه حضرت مولانا قاری محمدطيب صاحب قاسمیؒ مهتمم دار العلوم ديوبند دخپل پلار حجة الاسلام حضرت مولانا محمد قاسم نانوتوی رحمۃ اللہ علیہ څخه روايت کوی چی کم وخت ددار العلوم ديوبند پر بنياد داولی خښتی ايښوولو موقع راغله نو حضرت مولانا محمد قاسم نانوتوی رحمۃ اللہ علیہ ارشاد وفرمايۍ چی اوله خښته به هغه څوک ايږدی چی دهغه په زړه کی هيڅ کله هم دګناه اراده نه وی راغلی ، او سم دستی يې دحضرت مناشاه صاحبؒ نوم وړاندی کړی ، چی هغه ټولو خلګو خوښ کړی .

مولانا قاری محمد طيب صاحبؒ په دوهم روايت کی فرمايی چی پر حضرت مناشاه صاحبؒ باندی به دومره قدر استغراق ووچی خپل عزيزان به يې هم نه پيژندل، چنانچه دده يو زوم وو چی دهغه نوم (الله بنده) وو کم وخت چی به هغه حضرت مناشاه صاحبؒ ته راتلی نو حضرت به ورڅخه پوښتنه کوله چی وروره څوك يې ؟ دده زوم به ورته ويل حضرت زه (الله بنده) يم ، حضرت مناشاه صاحبؒ

(c) ketabton.com: The Digital Library

به ورته وفرمایل چې دالله بندګان خو ټول دی ، ته خپل نوم راوښيه ، هغه به ورته ویل چې حضرت زه ستا زوم یم ، زما نوم (الله بنده) دی .

پرهر حال مولانا سید اصغر حسین دیوبندی ؒ دسلوك منزلونه دداسی بزرګ په صحبت کی سرته ورسول ، اجازتِ بیعت دحضرت حاجی امداد الله صاحبؒ دعرف څخه هم وروسته، چې حضرت مناشاه صاحبؒ دحضرتِ حاجی صاحبؒ څخه په ویلوسره حاصل کړی وو، بیا په سنة ۱۳۱۰ هجری کی حضرت مناشاه صاحبؒ هم دخپل وصال څخه یوه ورځ مخکی نوموړی ته اجازت او بیعت او خلافت وروبخښی .

<u>دحج سفر</u>: نوموړی په خپل ژوند کی درې ۳ حجه کړیدی ، اول حج يې په سنة ۱۳۲۰ هجری کی ، دوهم حج يې په سنة ۱۳۴۵ هجری کی او دریم حج يې په سنة ۱۳۵۰ هجری کی ادا کړی . لیکن په دې شان سره چې حتی الامکان به يې خپل تګ او راتګ په خفیه راز کی ساتی .

<u>تعلیمی او تدریسی خدمتونه</u>: دعلومِ عربیه وو دتکمیل څخه وروسته نوموړی په دار العلوم دیوبند کی یوکال او څو میاشتی څه دفتری کار په اجرت سره سرته رسوی ، له دې وروسته په سنة ۱۳۲۱ هجری کی نوموړی حضرت شیخ الهندؒ او حضرت مولانا محمد احمد صاحبؒ دمدرسې جونپور مسجدِ اټاله صدر مدرس په جوړلو سره واستوی ، هلته يې په شلو روپو تنخواه دمیاشتی مقرر کیدل وسوه ، دسنة ۱۳۲۱ هجری څخه تر ۱۳۲۷ هجری پوری يې اوه ۷ کاله برابر دینی او تدریسی خدمات سرته ورسول ، او دجونپور عوام يې دخپل علومِ ظاهری او باطنی په فیوضو سره مستفیض وګرځول ، په سنة ۱۳۲۷ هجری کی دخپل استاد محترم حضرت شیخ الهند صاحبؒ په را غوښتلو سره يې بیا دوباره دار العلوم دیوبند ته تشریف راوړی اوپه درس او تدریس يې لاس پوری کړی ، تر آخره وختنه يې دحدیثو اعلی کتابونه درسول.

<u>علمی تصنیفونه</u>: نوموړی ددرس او تدریس سره سره ډیرعلمی تصانیف دځلانده ستورو په شان دنیا ته یادګار پرې ایښی دی، چې دهغو نومونه په لاندی ډول دی :

۱. فتاوی محمدی ﷺ مع شرح دیوبندی (همدا مبارك کتاب)

۲. رحمتِ رضوان ، دحضرت امامِ ابو حنیفة رحمة الله علیه پر حالاتو او فضآئلو سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

دبهترينو حکاياتو عمليه وو او نصآئحو ، او دا کتاب داعتراضاتو پر جواباتو هم چاپيره دی .

۳. مسافر آخرت ، مع ضميه مفيده وجديده .

۴. کليات شيخ الهند (محمود الحسن ديوبندی)

۵. گلزارِ سنت، په دې کی دخوراك چښناك ، ناستی ولاړی ، بيديدو پورته کيدو ، تلو گرځيدو ، لباس او نکاح او په نورو تمامو کارو کی يې سنت طريقه ښوولی ده

۶. خواب شيرين

۷. نصيحة المخلصين مع شجرات اصغريه

۸. عهدنامه جديد مع اسمآء حسنٰی

۹. الجواب المتين بحديث سيد المرسلين ﷺ ، د ۵۰ سوالو صحيح جوابونه چی دحديثو څخه يې ورکړيدی ، معاملات ، عبادات ، متفرقات او نور ډير قسمه مسآئل په دې کی موجود دی .

۱۰. طهور المسلمين ، دتيمم پربيان عام فهمه او مفصله رساله ده .

۱۱. فرحة الصائمين ، په دې کی دروژې مبارکی په اړه دتمامو ضروری مسآئلو ، شبِ قدر ، اعتکاف ، صدقه فطر او داختر دلمانځه مفصل ذکر دی .

۱۲. تعبيرِ صادق ، ديوه حديث شريف څخه يې دخوب حالات او حکاياتِ عجيبه بيان کړيدی .

۱۳. مولوی معنوی ، دحضرت مولانای روم رحمة الله عليه دژوند حالات يې په نهايتی صفا او بهترينه طرز اوپه عمده ترتيب سره ليکلی دی .

۱۴. تعبير نامه (دوې حصې)

۱۵. ملفوظاتِ اصغريه ، په دی کی يې دمسلمانانو ددين وطرف ته دراغبرگولو دپاره فآئده مند معلومات راجمع کړيدی .

۱۶. حياتِ خضر عليه السلام ، دحضرت خضر عليه السلام مبارك حالات يې دحديث او تفسير او دتاريخ دمعتبرو کتابو څخه جمع کړيدی .

۱۷. علم الاولين — ۱۸. څلوېښت حديثونه

۱۹. نيکی بيبيانی — ۲۰. تقويمِ شرعی يعنی اسلامی جنتری

۲۱. دستِ غيب — ۲۲. ارشاد النبی يعنی گلزارِ سنت

۲۳. رفيقِ سفر — ۲۴. حاشيهٔ سراجی ، چی دسراجی يوه بهترينه شرح ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۵. حیات شیخ الهند ؒ ، دا دحضرت مولانا شیخ الهند ؒ دژوند پر مفصلو حالاتو باندی یو نهایتی محققانه کتاب دی .

۲۶. القول المتین فی الاقامة والتاذین ، په دې کی یې داذان دابتدآء په اړوند تفصیلات ، داذان حقیقت ، فضآئل او نور مواد جمع کړیدی .

نامتو استاذان: یې حضرت مولانا شیخ الهند محمود الحسن دیوبندیؒ ، حضرت مولانا عزیز الرحمٰن عثمانی دیوبندیؒ ، حضرت مولانا حافظ محمد احمد قاسمیؒ (ابن حضرت مولانا محمد قاسم نانوتویؒ) ، حضرت مولانا حبیب الرحمٰن عثمانیؒ او حضرت مولانا غلام رسول هزارویؒ رحمهم الله تعالی دی .

وفات : دخپل وخت جلیل القدر محدث ، نامتو عالم ، او عارف کامل په ۲۲ دمحرم الحرام سنة ۱۳۶۴ هجری کی ددې فانی دنیا څخه دهمیشه لپاره سترګی پټې کړیدی.

راټولوونکی : ابو مزمل آخند زاده غفرالله له

* * *

خطبة الکتاب

دحضرت آله العالمین ، جناب احکم الحاکمین، په دربار کی درب العالمین ، موصوف په صفت سره د: هُوَ اللّٰهُ الَّذِيْ لاَ إِلٰهَ إِلاَّ هُوَ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ هُوَ الرَّحْمٰنُ الرَّحِيْمُ ۝ هُوَ اللّٰهُ الَّذِي لاَ إِلٰهَ إِلاَّ هُوَ الْمَلِكُ الْقُدُّوْسُ السَّلاَمُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيْمِنُ الْعَزِيْزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ سُبْحٰنَ اللّٰهِ عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ۝ هُوَ اللّٰهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ لَهُ الْأَسْمَآءُ الْحُسْنٰى يُسَبِّحُ لَهُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ۝ ، شکریه داحسان څنګه ادا کیدلای سی چی هغه یوې ذرې بې مقداره او خاکساره ته دیوې داسی متبرکی او مقدسی فتاوٰی دجمع کولو توفیق ورکی چی دهغه جواب دعالی قدر مرتبې دخاوند، سیّد الاولین والآخرین د : رَسُوْلُ اللّٰهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّيْنَ ، د : وَمَآ اَرْسَلْنٰكَ اِلاَّ رَحْمَةً لِّلْعٰلَمِيْنَ دمصداق دمبارکی ژبی څخه راوتلی دی، چی : ما (۱)

(۱). دالله ﷻ ارشاد دی چی رسول الله ﷺ دخپلی خوښی او خواهش څخه هیڅ نه وایی ، کم څه چی بیانوی هغه دالله ﷻ دطرفه څخه بیانوی .

يَنْطِقُ عَنِ الْهَوٰى اِنْ هُوَ اِلاَّ وَحْيٌ يُوْحٰى دهغه شان دی، او دچا دحکم نسبت چی د: وَمَا (١) كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَّلاَ مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللهُ وَرَسُوْلُهُ أَمْرًا أَنْ يَّكُوْنَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ اعلان دی ، اودکومو داستفتآء اوسوال پیش کوونکی چی په خپله پاك اهلِ بیت دی، چی دهغو دپاره د : لِيُذْهِبَ (٢) عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيْرًا دخدای ﷻ پخوانۍ اراده ده ، او وعدهٔ د : لَهُمْ (٣) مَّغْفِرَةٌ وَّرِزْقٌ كَرِيْمٌ ده، یا هغه صحابه کرام او مهاجرین او انصار چی دهغو مدح ځای پرځای په قرآن کریم موجوده ده، یوځای : أُوْلٰئِكَ (٤) هُمُ الْمُؤْمِنُوْنَ حَقًّا ورته ویل سویدی ، او أَشِدَّآءُ (٥) عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَآءُ بَيْنَهُمْ او: سِيْمَاهُمْ فِيْ وُجُوْهِهِمْ مِّنْ أَثَرِ السُّجُوْدِ ورته ویل سویدی، دهغو زړه کله د: لَقَدْ (٦) رَضِيَ اللهُ په خوشحالۍ سره آباد سویدی اوکله د: لَقَدْ (٧) تَابَ اللهُ په زیری سره خوشحاله سویدی ، صَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمْ اَجْمَعِيْنَ وَعَلٰى

---

(١). په قرآن مجید کی فرمایل سویدی چی کله خدای تعالی او دهغه رسول ﷺ کم حکم ورکړی نو دهیڅ مؤمن نر او ښځی هیڅکله دا شان نه دی چی هغه ته دی په خپل کار کی اختیار پاته سی چی هر ډول چی وغواړی کوی یې .

(٢). په قرآن مجید کی اهلِ بیت یعنی درسول الله ﷺ دکورنۍ وخلګوته فرمایل سویدی چی ای اهلِ بیته ! الله تعالی ستاسی بدوالۍ لیری کول او ستاسی پاکول غواړی .

(٣). الله تعالی فرمایی چی دنبی ﷺ دکور خلګ دخلګو دتهمت څخه پاك دی ، دهغوی دپاره مغفرت او ډیر ښه رزق دی .

(٤). په قرآن مجید کی دی چی کمو خلګو په خدای ﷻ باندی ایمان راوړی او وطن یې پرېښووی درسول الله ﷺ سره یې هجرت وکی او دخدای ﷻ په لاره کی یې جهاد وکی ، اوکمو خلګو چی هجرت کوونکو ته ټیکانه او ځای ورکۍ (ددې څخه انصار دمدینې خلګ مراد دی) دغه خلګ یعنی مهاجرین او انصار بې له شبهې کامل مومنان دی .

(٥). یعنی دخدای ﷻ درسول ﷺ صحابه پر کافرانو باندی سخت دی اوپه خپل مینځ کی نهایتی مهربانه اونرم ، لمونځونه کوونکی دی، دخدای ﷻ ساتنه او رضامندی غواړی ددوی پرمخانو باندی دسجدو دنښانو علامې ښکاره دی .

(٦). دالله ﷻ دا کلام دغزوهٔ حدیبیې په ذکر کی فرمایل سویدی چی الله تعالی دمومنانو څخه راضی سو هغه وخت چی دوی تر درختی لاندی ستا سره بیعت کوی (ددې غزا یوڅه قدر احوال او بیان یو ځای په دې شرح کی ذکر دی چی مخ ته به راسی) .

(٧). دغزوه تبوك په ذکر کی دخدای ﷻ ارشاد دی چی الله تعالی پرنبی ﷺ او مهاجرینو او =

(c) ketabton.com: The Digital Library

اَلَّذِيْنَ اتَّبِعُوْهُمْ بِاِحْسَانٍ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ بِعَدَدِ حُقُوْقِهِ عَلَى الْمُسْلِمِيْنَ .
لويه نيکبختي وه چي فقير بنده سيّد اصغر حسين (رحمة الله عليه) چي ددیوبند دسهارنپور دعلاقې اوسيدونکی دی غَفَرَ اللّٰهُ لَهُ وَلاَكَابِرِهِ دا لوی کار ثوواره شروع کی دنه خلاصيدو په وجه تر پرېښوولو وروسته ، بالآخر په کومكِ خداوندی سره کامياب سو اوپه آخر کی دشوال دمياشتی دکال **۱۳۲۵** هـ په مبارکه اومکرمه ورځ دجمعې باندی، په وخت کی داوسيدنی دجونپور دعلاقې په مسجدِ اټاله کی ، دلوی خدای ﷻ په فضل سره دا کار پای ته ورسيدی .
دې بنده ، دصحابه وو رضي الله عنهم دټولو پوښتنو اودهغوی دجوابونو دجمع کولو قصد نه دی کړی بلکه ډيری پوښتنی او جوابونه چي زيات مشکل او مختلف فيه راته ثرګند سوه احقر په خپله پرېښووله ، اوپه سلهاوو به لا داسی هم وی چي تر اوسه به لا زما تر کوتاه نظر نه وی تيری سوی .
البته ثومره اندازه چي جمع سويدی هغه دنهايتِ معتبرو او صحيحو کتابو ثخه داحاديثو راټول سويدی ، کم چي دشريعت دپاره مدار او دعلومِ اسلاميه اصول دی. دا فتاوٰی همداسی بې ترتيبه جمع کړل سويده لکه څنګه چي دفتاوٰی جمع کولو عام قانون دی، ليکن ددې سره يو داسی فهرست تيار کړل سويدی چي دهغه ثخه دهر مضمون فتاوٰی جلا جلا معلوميږی (۱) .
داستفتآء (پوښتنو) او جوابونو په اړوند دکومی څرګندونی ضرورت نسته ، بس دصحابه وو رضي الله عنهم سوالونه دی او دخاتم الانبياء ﷺ جوابونه دی، دخپله طرفه ثخه می کم تصرف نه دی پکښی کړی. البته داستفتآء يعني دسوال بعضی ځايونه دشرحی او مفصّلی ترجمی سره ليکل سويدی ګواکی دحديثو دالفاظو مقصود بيان کړل سويدی. په اکثرو ځايونو کی بالکل داصلی الفاظو بامحاوره ترجمه ده ، په جواب کی هرځای دهم هغه الفاظو دترجمې دليکلو پابندی سويده ، اوکه چيری دزيات پوهيدو دپاره ديوه يا دوو لفظونو او جملو ضرورت پيښ سويدی نو هغه مو دهلالی خطو [يعني قوسو] (.........) په مابينځ کی ورزيات کړيدی.
په هر ځای کی دسوال او جواب دختميدو وروسته دحديثو دهغه معتبر کتاب نوم

= انصارو رضي الله عنهم باندی رحمت او مهرباني وفرمايله .

(۱). لکه همدا فهرست چي موږ هم دکتاب په سر کی ژباړلی او شامل کړيدی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکل سويدی دکم کتاب څخه چی احقر دا استفتاء را نقل کړيده اوپه بعضو کی ځايو کی دهغو کتابو څخه ددو يا ددرو يا تردې دزياتو نومونه هم ليکل سويدی په کومو کی چی دا استفتاء موجوده ده .
په حاشيه کی مو دسوال کوونکی يعنی داستفتآء وړاندی کوونکی صحابی مبارك نوم هم ليکلی دی، اوپه کم ځای کی چی دهغه نوم نه دی معلوم سوی هلته مو دراوی يعنی دفتوی دنقل کوونکو او بيان کوونکو حضراتو نوم ليکلی دی .
په اخر کی مو يوڅو داسی استفتاوی نقل کړيدی چی دهغو جواب ورکوونکی صحابه کرام يا تابعين عظام رضی الله تعالی عنهم اجمعين دی، دا فتاواوی هم په حقيقت کی دفتاوٰی محمّدی ﷺ څخه جلا نه دی ، ليکن که دې ته دکتاب دوهمه ۲ حصه وويل سی نو بېځايه به نه وی، که څه هم چی دا حصه صرف دنمونې په ډول او برای نام ده .
لومړی داسی اراده وه چی يوازی فتاواوی جمع کړل سی ، ليکن وروسته خيال راغی چی عامو خلګوته شايد دبعضو احکامو په پوهاوی کی تکليف او سختی وی، ځکه نوپه ډير عام فهمه الفاظو او آسانو عبارتو کی تر هری استفتاء وروسته دهغه شرح هم سويده ، او دوس اوطاقت تر اندازی پوری ددقيق او پيچل سوو خبرو دبيانولو څخه په احتراز کولو سره مو مناسب متعلقات او ضروری مسئلې وليکلی ترڅو داصلی فتوٰی مضمون واضح او ښکاره کړل سی، په شرح کی هم دې بنده کمه خبره دځانه څخه نه ده کړی ، بلکه فقط هغه شيان بيان کړل سويدی کم چی په معتبرو او مستندو اسلامی او شرعی کتابو کی موجود دی، په اکثرو ځايو کی په شرح داحاديثو اوبيان دمسآئلو کی د: قرآن مجيد، او فتح الباری، اوعينی، او قسطلانی، شروح صحيح بخاری، او نووی شرح مسلم اوخطابی حاشيۀ ابوداؤد او مرقاة المفاتيح او اشعة اللمعات حاشيه مشکوٰة شريف او هدايه او کنز الدقآئق او درّ مختار معه حاشيه شامی اوقدوری څخه استفاده سويده ، کم چی نهايتی صحيح او معتبر او مقبول او متداول کتابونه دی، يا اتفاقًا يو يادوه نور معتبر کتابونه کتل سوی اويو څه ورڅخه ليکل سويدی .
چونکه په هندوستان کی عمومًا حنفی المذهب مسلمانان اوسيږی او مؤلِف هم حنفی مقلّد دی ځکه نو ټولی مسئلې دفقه حنفی اودمذهب سره دامام اعظم رحمة الله عليه موافقی ليکل سويدی، ليکن بياهم دالله جل جلاله په فضل سره ددې شرح

(c) ketabton.com: The Digital Library

اکثره مضمونونه او مسئلې داسی دی چی دهغه څخه هیڅ اهلِ سنت والجماعت ته اختلاف نسی کیدلای .
که څه هم چی ددې کتاب ډیر نومونه په خیال کی راتلل او غوره کیدلای سوای ، لیکن بې له تکلفه او ساده نوم ته په ترجیح ورکولوسره په **فتاوی محمّدی** ﷺ (١) **مع شرح دیوبندی** سره نامداره کړل سوه . دالله ﷻ څخه امید دی چی عواموته ددې څخه نفع ورسیږی ، اوخواص هم دجمع بین الروایات او نورو هغو شیانو څخه کم چی په دې کتاب کی مراعات کړل سویدی دلطف څخه خالی نسی .
اود مَنْ (٢) عَفَا وَاَصْلَحَ مصداق جوړسی ترڅو ثواب ترلاسه کی. رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا اِنَّكَ اَنْتَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْم .

* * *

بسم الله الرحمن الرحيم

١. **پوښتنه** : ایمان څه ته وایی ، او اسلام څه ته ؟ او احسان څه ته ؟
[سوال کوونکی: جبرآئیل علیه السلام په صورت دبشر]
جواب: ایمان دادی چی په خدای تعالی ﷻ باندی اودهغه په ملائکو او کتابو او رسولانو باندی او (ترمرګ وروسته په آخرت کی) دخدای ﷻ سره په ملاقات (یوځای کیدو) باندی اوتر مرګ وروسته په راپورته کیدو باندی یقین راوړی .
او اسلام دادی چی دخدای تعالٰی ﷻ عبادت وکی اودهغه سره هیڅوك شریك نکړی او لمونځ قآئم کړی (دټولو شرآئطو او آدابو سره یې ادا کړی) او فرض کړل سوی زکٰوة اداء کړی ، او درمضان دمیاشتی روژې ونیسی .
او احسان دادی چی دالله ﷻ عبادت په داسی حضور سره دزړه او اخلاص سره وکړی چی ګواکی ته خدای ﷻ وینی ، او که دومره ونسی نو بیا داسی فکر وکړه چی خدای ﷻ ما وینی . (بخاری او مسلم شریف)

---

(١). دموصوف او صفت دمطابقت تاویل دعلماوو څخه نه دی پټ . منه
(٢). ترجمه : چاچی تر غلطۍ تیریدنه وکړه اوتر خپله وسه پوری یې اصلاح وکړه هغه ته به الله تعالی اجر او ثواب ورکړی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرح : يو وخت دحضرت سيّد الاولّين والآخرين ﷺ دربار عام سوی وو ، يعنی دی مبارك ﷺ په مسجد کی شريف کی ناست وو اوډير صحابه کرام رضي الله عنهم په خدمت کی حاضر وه ، چی يو داسی سړی حاضر سو چی هغه ديو بل ځای اوسيدونکی او مسافر معلوميدی ولی چی دحاضرو کسانو څخه هيڅا هم دی نه پيژندی ، ليکن دسفر کمه علامه لکه ګرد، غُبار، دوړی اونور دده پربدن او جامه باندی ښکاره نه معلوميده بلکه نهايتی سپينی جامې او تور ځليدونکی وربښتان يې وه ، هغه راغی دقانون مطابق سلام يې ادا کی (دبعضو روايـاتو څخه معلوميږی چی يوازی جناب رسول الله ﷺ ته يې سلام وکی يعنی اَلسَّلاَمُ عَلَيْكَ يَـا مُحَمَّدٌ (ﷺ) يې ووايه) او دواړه زنګنونه يې کت کړه په ادب سره رسول مقبول ﷺ ته مخامخ کښېنستی، مګر دومره نژدی ورته کښېنستی چی خپل دواړه لاسونه يې پر دواړو زنګنو مبارکو درسول ﷺ کښېښول او دايمان او اسلام او نورو په اړوند يې پوښتنه وکړه ، چی دهغو سوالونو ده مبارك ﷺ جوابونه ورکړه، دخپلو سوالونو جوابونه يې واخيسته ، ولاړ سو او ولاړی، نو پدستی آنحضرت ﷺ خلګو ته حکم وکی چی ولاړ سئ هغه سړی بيرته را وګرځوی، خلګو دباندی وڅغستل تلاش او پوښتنه يې وکړه نو هيڅوك مسافر په نظر نه ورغی ، تابه ويل چی ګواکی هغه سړی هيڅ کله نه وو دلته راغلی ، نو آنحضرت ﷺ دحاضرينو څخه پوښتنه وکړه چی پوهيږی دا څوك وو ؟ ټولو عرض وکی چی الله ﷻ اود هغه رسول ﷺ ښه پوهيږی (يعنی موږ نه پوهيږو) نبی ﷺ وفرمايل چی دا شخص جبرآئيل عَلَيْهِ السَّلَامُ وو ، ددې دپاره راغلی وو چی تاسی ته ستاسی دين در زده کړی، کله چی صحابه رضي الله عنهم دسوال (پوښتنی) کولو څخه اکثره بيريدل (لکه چی په بعضی روايتو کی دی چی په همدې مجمع او مجلس کی رسول الله ﷺ خلګو ته وفرمايل چی زما څخه څه زده کوی ، نو ټول په وجه درعب بالکل چپ او پټه خُله وه ، تردې وروسته بيا جبرآئيل عَلَيْهِ السَّلَامُ تشريف راوړی) دجبرآئيل عَلَيْهِ السَّلَامُ سوال اود آنحضرت ﷺ جواب هم صرف دپاره دتعليم دصحابه وو رضي الله عنهم او دحاضرينو وو ددې وجه ده ﷺ وفرمايل چی جبرآئيل عَلَيْهِ السَّلَامُ تاسی ته ستاسی ددين ددرښوولو په غرض راغلی وو .

دپوښتنو جوابونه : نبی ﷺ دايمان امور او شيان او دشريعت ضروريات په نهايتی عمدګی او وضاحت سره بيان کړل ، ددې وجی علماء فرمايی چی دا حديث دهغو

(c) ketabton.com: The Digital Library

احادیثو شریفه وو څخه دی کم چی داصولو څخه ددین او مدار داسلام دی، او دعباداتِ ظاهره وو او باطنه وو او دزړو او بدنو دافعالو تفصیل او شرح په دې کی موجوده ده ، او ګواکی ټول علومِ شرعیه ضروریه ددې څخه حاصلیږی .
دایمان په متعلقاتو کی یې اول ایمان بالله ذکر کی ، چی دهغه دا معنی ده چی دهغه ﷻ دوجود او وحدانیة او دلا شریك له منونکی وی .
او په ملائکه وو باندی ایمان راوړل دې ته وایی چی دهغو په وجود باور کوونکی وی اوداسی یې وبولی چی هغه په حقیقت کی داسی دی لکه څنګه چی خدای ﷻ دهغوی دحال بیان کړیدی چی هغوی عِبَادٌ مُّکْرَمُوْنَ یعنی بزرګان بندګان دی دخدای ﷻ په وړاندی ساه نسی کښلای (۱) او دهغه دحکم تعمیل کوونکی دی .
پرکتابو باندی ایمان راوړل دا ډول دی چی یقین وساتل سی چی هغه دالله ﷻ کلام دی اوکم مضمونونه چی خدای ﷻ په هغوکی بیان کړیدی هغه بې له شبهې حق دی
پر رسولانو باندی ایمان راوړل داډول دی چی دوی کمی خبری دالله ﷻ دطرفه موږ ته رارسوی اوپه خبروی مو ، هغوی نهایتی رښتینی او صادقان دی .
دلقآء الله یعنی دالله ﷻ دملاقات څخه مراد دادی چی دقبرو څخه تر راپورته کیدو وروسته دخپلو اعمالو دحساب او کتاب دپاره داحکم الحاکمین ﷻ په حضور کی حاضریدل ، چی دهغه نسبت په حدیث شریف (۲) کی وارد سویدی چی (دحساب او کتاب دپاره) به ستاسی څخه هر یو دخپل رب ﷻ سره کلام وکړی په دې ډول چی نه به په مابینځ کی کم ترجمان وی اونه هم پرده .
تر مرګ وروسته دپورته کیدو څخه قیامت اودهغه متعلقات مراد دی ، لکه میزان، صراط، جنت، نار او نور ، په لقآء الله او قیامت باندی دایمان راوړلو دا معنی ده چی ددې خبرو پرکیدلو ، واقع کیدلو او راتللو باندی یقین راوړل سی او دا وګڼل وسی چی بې له شکه دا خبری ښکاره کیدونکی دی لکه څنګه چی په قرآن او حدیث کی ارشاد فرمایل سویدی .
په بعضو روایاتو کی دلته ایمان بالقدر هم بیان کړل سویدی، یعنی دایمان په

---

(۱). یعنی دالله ﷻ دامر هیڅ مخالفت نه کوی او نه یې هم کولای سی لکه الله ﷻ چی فرمایلی دی په سورة التحریم کی چی : لا یعصون الله ما امرهم ویفعلون ما یؤمرون . حقّانی"
(۲). داحدیث په بخاری اومسلم کی دی، ترجمان هغه چاته وایی څوك چی دیوه سړی خبری بل ته ورپوهولای سی، یعنی چی دیوې ژبی څخه یې بلی ته ترجمه کړی اوپه ویی پوهوی یاپه بل ډول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ضروری شیانو کې په تقدیر باندې ایمان راوړل هم لازمي دي ، یعنې داسې فکر کول چې په دنیاکې ځومره شیان اعمال، افعال، اجسام، احوال اونور او نور کوچني وي که غټ ، پټ وي که ښکاره ، هرڅه چې موجود اوپیدا کیدونکې دي هغه ټول دواحد متعال ﷻ دعلم اوقدرت اوارادې څخه کیږي .

داسلام په تفصیل کې چې جناب سرورِ عالَم ﷺ کم عبادتِ خداوندي بیان کې دهغه څخه هغه داعلی درجې عبادت مراد دي چې دهغه برابرهیڅ بل عبادت نسته، یعنې دالله ﷻ دتوحید او درسولِ اکرم ﷺ دنبوت اقرار کول او : اَشْهَدُ اَنْ لاَّ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ وَاَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهٗ وَرَسُوْلُهٗ ویل، او ددې سره یې دشرك څخه دځان ساتلو تاکید وفرمایې په کم کې چې عام اهلِ عرب بلکه ټوله اهلِ دنیا مبتلا وه ، ولې چې دي ﷺ ددې شرك دبیخ کښلو اوخالص دتوحید او رېښتینې دین دغوړولو دپاره را استول سوي وو، بیا یې په تفصیل کې داسلام دصلوة (لمانځه) او زکوٰة او صوم یعنې روژې بیان وکی، کم چې ډیر ضروری فرض او عظیم الشانه عبادتونه دي ، چې ارکانِ اسلام او عماد الدین (ددین تنبې) ورته ویل کیږي.

دلته دحج دنه بیانولو وجه دا هم کیدی سی چې تردې وخته پوری فرض سوی نه وو ، لیکن کله چې دا واقعه دحضور انور عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ دآخری عمر مبارك ([1]) ده ددې وجه زیاته صحیح او قوي دا خبره معلومیږي چې ده ﷺ دحج هم ذکر کړی وو (لکه په بعضو روایاتو کې چې دحج کولو ارشاد موجود دی ([2])) ، لیکن یو وبل ته په بیان کوونکو کې دیوه راوي څخه حج هیر سویدی .

مقصد داچې رسول ﷺ په دې جواب کې داسلام پنځه ارکان ۱. اقرار دتوحید او رسالت ۲. فرضي لمونځونه ۳. فرض زکوة ۴. درمضان روژه ۵. دبیت الله حج ، واضح او ښکاره کړیدي.

داحسان دوې معناوي دي: دیوچا سره نیکي اوښه کول یا یوکار په عمده ، ښه او مستحکم ډول سره ترسره کول ، دجبرآئیل عَلَيْهِ السَّلَامُ په جواب کې چې رسول ﷺ داحسان کمه شرعي معنی بیان کړیده هغه دي دوهمې معنی ته نژدې نژدې ده ،

([1]). که څه هم چې دلته ځو نور احتمالونه هم وه مثلا دا چې عبادت دي مطلقًا مراد وي، او دلمانځه وغیره ذکر دي عطف دخاص علی العام وي لیکن احقر دمحققینو خوښ کړل سوی اوپه نورو روایاتو سره تائید کړل سوی قول نقل کړیدي . منه"

([2]). دابن منده په روایت کې موجود دي. دکهمس روایت وګوره .

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعني دخداى ﷻ عبادت په دومره خلوص او احتياط او رعايت كولو ، سره دآدابو اداكول دي چي گواكي اصلي معبود برحق تهويني اوورته گوري افعالِ تعظيمي پر ځای کوی یا داسی فکر وهل چي گواكي زه دخپلي كوتاهي او نا لائقي څخه هغه نه وينم ليكن هغه معبودِ حقيقي زما حركات اوسكنات او احوال او افعال ويني .
حضرت افصح العرب والعجم ﷺ په دې الفاظو كي خپل كمال جوامع الكلم په پوره ډول ښكاره كړيدى ، په يوڅو الفاظو كي يې هغه خبرى بيان كړيدى كمي چي په ډير اوږد تقرير اوتحرير كي هم نسي ادا كيدلاى ، ځكه بالفرض كه يو سړى خداى ﷻ ته مخامخ ولاړ يې عبادت كوى نو هغه به په دومره عاجزى اومسكنت او ادب او تعظيم سره افعال ادا كوى چي تر بيانولو به وتلي وى مقصد چي څومره كوشش دى كوى سى هغومره كوشش به كوى اوپه دې كي به هيڅكله كوتاهي نه كوى. په دنيا كي وگوره كله چي يولوى افسر موجود وى نو ترده لاندى خلگ په څومره احتياط او هوښياري باندى كار كوى او پركم كار چي دا گمان وى چي دابه دلوړ حاكم تر نظر تيريږي نو هغه به په څومره ښه انداز سره ترسره كوى ، طالب العلم هم دأستاد په وړاندى ترخپله وسه كوشش كوى ترڅو عبارت صحيح ووايي، على هذا القياس، نوكله چي پريو چا باندى مراقبه خداوندى تردې اندازې غالبه سى چي خپل هركار او هر عبادت گواكي خاص داحكم الحاكمين په حضور كي پر ځاى راوړى نودهغه اخلاص دهغه خشوع دهغه احتياط دهغه دآدابو او شرآئطو مراعات ته به بيا حد (پاى) نه وى، دا ټولي خبرى وسوې اودڅه وجي څخه وسوې ، ددې وجي چي هغه خبر دى او گورى، نوكه چيرى دا عبادت كوونكي بنده هغه ونه ويني ، خوبيا هم هغه همدغسي شاهد اوحاضر او ناظر دى ، ددې وجي په دې حالت كي هم ده ته دزړه او دظاهر دادابو او تعظيماتو لحاظ ساتل ضرورى دى، لكه په مخكني حالت كي چي كيدل، ليكن اول حالت نهايتي لوړ مقام او اعلى درجه ده چي دحق ﷻ معرفت دومره غالبه سى اوپه زړه كي دهغه عظمت اوجلال او وجودِ باكمال تردې اندازى پورى يوځاى سى چي گواكي هغه په سترگو سره په نظر راځي ، او دوهم حالت گواكي داول حالت په نسبت په دوهمه درجه كي او يو څه راكښته مقام دى، ليكن دا هم ډير محمود او قابل دتمنّا او عاليقدر حالت دى چي دعلم اوقدرت اونورو صفاتو دبارى جلّ وعلى شانه عقيده په دې اندازه په زړه كي محكمه سى چي بيشكه هغه زموږ ټول اعمال او افعال ارادې او خيالات ويني.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اَللّٰهُمَّ اَعْطِنَا اِحْدَى الْحَالَتَيْنِ بِحُرْمَةِ سَيِّدِ الثَّقَلَيْنِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَاٰلِه مَادَامَ تَطْرَفُ الْعَيْنُ .

۲. **پوښتنه** : اې نبي ﷺ زه که دخپل مولٰی (بادار او آقا) دمال څخه بې له اجازته دهغه ، صدقه ورکړم نو آیا جائزه ده او کنه ؟

[سوال کوونکی: حضرتِ عمیر آزاد کړل سوی مریی ٔ دحضرت ابی اللحم رضي الله عنهما]

جواب : هو ! ورکوه یې ، ثواب به یې تاسی دواړو (مالك او مریی) ته نیمایی نیمایی ورسیږی . (مسلم)

شرح : مریی او مزدور ته بې له اجازته دمالك او بادار دومره قدر شی ورکول جائز دی چی دهغه اجازه داصطلاح او عادت څخه معلومه وی او بادار دهغه په ورکولو باندی رضا مند وی، که بادار او مالك بالکل منع وکړی او دورکولو څخه همیشه ناراضه وی نو مریی او مزدور ته ډیر لږه اندازه خیرات ورکول هم ناجآئز دی. دثواب او اجر دنیمایی نیمایی کیدو مطلب دادی چی څومره اندازه چی مالك ته ثواب وی هغومره به تاته هم وی، دا مقصد نه دی چی دمالك دثواب څخه به نیمایی تاته ورسیږی، په بل حدیث شریف کی دا خبره صافه ذکر ده چی داسی نه کول کیږی چی دیوه څخه اجر کم کړل سی بل ته ورکول سی بلکه هغه ته به جلا ثواب رسیږی .

۳. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ که زه دابو سلمه پر اولاد باندی مال خرڅ کړم ، کم چی زما هم اولاد دی نو آیا ماته به اجر او ثواب حاصل سی او که نه ؟

[سوال کوونکی : حضرتِ ام سلمه رضي الله عنها]

جواب : هو ! پر هغه یې خرڅ کړه ، پر هغه باندی په خرڅولو سره به تاته هم ثواب ورسیږی . (بخاری ، مسلم)

شرح : ام سلمه رضي الله عنها مخکی دحضرتِ ابو سلمه رضي الله عنه په نکاح کی وه ، دی درسول الله ﷺ دعمه زوی ورور اوډیر لوی ځان قربانی کوونکی ٔ صحابی وو ، په سنه ۴ هجری کی یې څو بچیان پاته سول او دی وفات سو، او څه وخت وروسته ام سلمه رضي الله عنها ته په ازواج مطهراتو رضي الله عنهن کی دداخلیدو شرف حاصل سو او دآنحضرت ﷺ سره یې نکاح وسوه . دا پوښتنه هغې رضي الله عنها پر کوچنیانو باندی دمال خرڅولو په نسبت پیش کړیده ، کله چی دا په خپله ددې کوچنیانو مور وه نو دا شبه کیدی سوه چی شاید ددوی دپرورښت او نورو دپاره پردوی باندی دمال په مصرفولو کی ثواب نه وی ، لیکن دجناب سرور عالَم ﷺ دارشاد څخه معلومه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوه چی په دې کی هم ثواب تر لاسه کیږی ، ځکه دخیر په نیت چی څوك دخپل اولاد په مصارفو کی مال خرڅوی ، هغه ته به تر عادی خیراتو هم زیات ثواب ورکول کیږی ، لیکن فرض صدقې او نور (لکه زکوٰۃ او یا سرسایه) پر خپل اولاد خرڅول اودوی ته ورکول جآئز نه دی.

۴. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ دکمی صدقې ثواب او اجر ډیر لوی دی ؟

[سوال کوونکی : یوسړی چی غالبًا به ابو ذرِ غفاری؆ وو، په روایت دابو هریرة ؆]

جواب : افضله او بهتره هغه صدقه ده چی ته په داسی حالت کی صدقه وکی چی جوړ یې او بخل کوونکی یې او دمفلسۍ بیره وی درباندی ، او دمالداری طمع دی وی، دومره یې مه ځنډوه چی څه وخت دې روح ستونی ته را ورسیږی نو بیا وایی چی دومره فلانی ته ورکړه او دومره فلانی ته ، ځکه چی اوس خو ستا مال دبل سو. (بخاری ومسلم)

شرح : یعنی زیات ثواب او اجر دهغه صدقې دی کمه چی په حالت کی دصحت او ژوند ورکړل سی ، ولی چی په دې وخت کی دمال سره محبت وی او طمع وی چی دیوې خوا څخه مال پیدا سی او زیات غنی سم ، په دې وخت کی مال ورکول پر نفس باندی ډیر گرانه پریوزی ، شیطان وسوسې وراچوی چی مال ولی خرڅوی معلومه نه ده چی څومره عمر به می لا پاته وی اوپه کم کم ځای کی به ضرورت پیښیږی ، چاته چی دخدای ﷻ رضا مطلوبه وی او دآخرت اجر یې خوښ وی هغه یې په صحت او حیات کی خرڅوی اوکله چی روح ستونی ته راورسیږی او دمرگ وخت رانژدی سی په دې وخت کی د مال محبت کمیږی ، ددنیا دخوشحالیو څخه زړه پرې کیږی ، په دې پوهیږی چی اوس به زه رخصت کیږم په دې وخت کی زړه وخیرات او صدقې او وصیت کولو ته کیږی چی فلانی ته دومره ورکی او په فلانی مسجد کی دومره اوپه فلانی مدرسه کی دومره خرڅی کی ، په دې حالت کی وفلانی او فلانی ته په ویلو کی څه گټه ده ، ځکه اوس خو دامال دبل چا سو یعنی دوارثانو حق په دې پوری متعلق سی . په بل حدیث شریف کی راغلی دی چی کم سړی دمرگ په وخت کی خیر او خیرات کوی دهغه مثال داسی دی لکه چی یو سړی ترخپل نس ډکیدلو وروسته باقیمانده پاته سوی نورو ته ورکوی که څه هم چی په دې حالت کی ثواب بیخی کمیږی لیکن خالی دثوابه څخه داهم نه دی لکه آنحضرت ﷺ چی فرمایلی دی چی په خپل صحت او ژوند کی دیو درهم صدقه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولـو ثـواب دمـرګ پـه وخـت کـی دسلـو ۱۰۰ درهمـو ترصدقه کولـو زيـات دی (ابوداؤد)

۵. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ دمحرم دپاره کمی کمی جامې (کالی) اغوستل جآئز دی ؟

[سوال کوونکی : یو سړی ، په روایت دعبد الله بن عمر رضی الله عنهما]

جواب : نـه بـه قمـیص اغونـدی او نـه لنګوټـه او پایجامـه ، او نـه بـه دبـاران کـوټ اغوندی اونه به موزی اغوندی ، او که چا بوټو تـه لاس رسی نـه درلـودی نـو مـوزې دی واغوندی او هغه دې تـر بجلکو لاندی پرې کړی ، اونـه بـه هـم داسـی یـو جامـه اغوندی چی هغه په زعفران یا ورس رنګیدلی وی . (بخاری)

شرح : پـه کـم وخـت کـی چـی رسـول الله ﷺ دحـج دپـاره روانیـدونکی وو پـه مدینـه منوره کی په مسجدِ نبوی کی یو سړی سوال وړاندی کی چی څه وخت چی موږ محرم سو نوموږ ته کمی کمی جامې اغوستل جآئز دی ؟ ددې سوال کوونکی نوم وعلمـاوو تـه پـه تحقیـق کـی نـسو ثابـت چـی څـوك وو غالبًا بـه دهغـو فردیـسو مسلمانانو څخه یو څوك وو چاچی دده ﷺ دحج دارادې خبر واوریدی نو دده ﷺ سره مکې مکرمې تـه دیوځـای تللـو دشـوق دوجـی مـدینې شـریفې تـه راغلـی وو ، سوال کوونکی هغه جامې پیدا کړی وی دکمو چی اغوستل جآئز دی ، لیکن کله چی داسـی جـامې بـې شـماره او بـې تعـداده وی ددې وجـی جنـاب افـصح العـرب والعجم رسول الله ﷺ پـه نهایتی مختـصرو او جامعو الفاظو کی پـه حکیمانـه او عالمانه ډول سره دناجآئزو شیانو ذکر ورته وکی ، چی ددې څخه معلومـه سوه چی ددې ماسوا چی کم شیان دی دهغو استعمال جآئز دی ، پـه دې کی جواب کی چی نبی ﷺ کم حکم فرمایلی دی هغه په اتفاق دعلماوو دنارینه وو دپـاره دی ، ښځوته په حالت داحرام کی ددې ټولو شیانو اغوستل جآئز دی ، البتـه پـه زعفران یـا ورس سره رنګ سوی جامې ددوی دپاره هم نا جآئزی دی .

قمیص: ګرتـۍ تـه وایـی مګـر د انګیـا او عبـا (۱) او چپنـی او شـروانی (۲) او کـوټ ټولـو دغـه حکـم دی، او دکرتـۍ او پاجامې دبیـان کولـو څخـه مـراد دادی چـی هـره جامه چی ګنډل سوی وی هغه ناجآئزه ده . بُرنس : دباران کوټ ته وایی ، دبُرنس او

---

(۱). عبا : هغه اوږد کوټ ته ویل کیږی کم چی تر پښو پوری وی . حقانی"

(۲). دا هم یو ډول اوږده جامه ده چی دنامه څخه تر زنګنو پوری وی . حقانی"

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنګوټې دممانعت په حکم کې هغه ټولې جامې داخلې دي په کومو سره چې سر پټيږي برابره خبره ده که هغه ګنډل سوي وي او که نه وي . موزه : يعنې خف ، اغوستل منع دي ليکن که چيرې چپلکې يا بوټونه نه رسيدل نو موزه دې دلوړې خوا څخه دومره پرې کړي چې بجلکې ښکاره سي او دچپلکو په ډول سي. په زعفران او رس سره رنګول سوي جامه اغوستل هم ناجآئزه دي ، ليکن که چيرې په پرېولو سره داسې سي چې خوشبويي نه ورڅخه راځي نو بيا جآئز دي . ورس : يو قسم ژړ رنګه خوشبوي داره واښه دي ، چې په بيابانو کې پيدا کيږي او ترشلو ۲۰ کالو اېښولو پورې هم نه خرابيږي، عربو به په دې سره جامې رنګولې .

فآئده : (يوازې دپاره دطالبانو) کله چې په اکثرو روايتو کې دسوال کوونکې سوال په لفظ سره د : ما يلبس المحرم ، ذکر دی ، ددې وجې ددې جواب په نسبت کې علماوو فرمايلې دي چې دا جواب پر طريقه دحکيم دی (ولې چې مناسب په جواب کې هغه جامه وه چې منع وي په احرام کې) لکه چې د يَسْئَلُوْنَكَ مَا ذَا يُنْفِقُوْنَ په جواب کې : قُلْ مَا أَنْفَقْتُمْ مِّنْ خَيْرٍ فَلِلْوَالِدَيْنِ فرمايل سويدی ، اود : يَسْأَلُوْنَكَ عَنِ الْأَهِلَّةِ په جواب کې : هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ فرمايل سويدی ، ليکن ددې روايت په بعضو طريقو کې دسوال الفاظ : مَا يَتْرُكُ الْمُحْرِمُ روايت سويدی (رواه ابوداؤد وابو عوانة) ددې الفاظو موافق جواب ته دعلی اسلوب الحکيم (دحکيم دطريقې مطابق) ويلو ضروت نسته بلکه په دې صورت کې جواب علی ظاهر السوال دی.

اړوند مسئلې: که چپلکې يا بوټونه هم پيدا کيده ليکن ده موزه تربجلکو پورې څيرې کړل بيا يې هم اغوستل جآئز دي مګر ښه نه دي ، ګنډل سوي پټو (څادر) په حالت کې داحرام استعمالول يې له شبهې جآئز دي، که دروپيو يا پيسو هميانۍ ګنډل سوي پر ملا باندې وتړي نو جآئز دي، پر سر باندې که يې چيرې اسباب يا سايوان پورته کې نو هيڅ خبره نه ده .

۲. **پوښتنه** : ای شفيع المذنبين (ﷺ) ترټولو بهتره عمل کم يو دی ؟

[سوال کوونکی : صحابه ﷺ ، په روايت دام فروة ﷺ]

جواب : په اول وخت کې لمونځ کول . (ترمذی)

شرح : جناب سرورِ عالَم ﷺ دترټولو بهتر عمل دسوال په جواب کې مختلفو خلګو ته مختلف جوابونه ورکړيدي ، چاته يې جواب ورکړيدی چې ايمان ترټولو بهتر

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی چاته یې ارشاد فرمایلی دی چې جهاد ترټولو ښه عمل دی ، ددې وجه داده چې هر یوه سوال کوونکی ته یې دمناسب او لائق عمل ارشاد فرمایلی دی چې ستا دپاره دا افضله ده ، ددې تفصیلی بحث په بل ځای کی ذکر دی.

لمونځ : په پوره پابندی سره دهغه په مستحب او سنت وخت کی ادا کول ډیر لوی کار دی، دا ضروری نه ده چې څه وخت وخت داخل سو فوراً دی لمونځ شروع کوی بلکه په مسجد کی دلمونځ کوونکو دانتظار څخه وروسته په مستحبو وختوکی چی کم لمونځونه ادا کیږی هغه هم ګواکی په اول وخت کی ادا سویدی .

۷. **پوښتنه** : دمکې په لارو کی مورږ تلو راتلو بعضی خلګ مُحرِم (احرام تړلی) وه او بعضی غیرِ محرم ، ابو قتادة رضی الله عنه په هغو خلګو کی وو چې محرم نه وه ، خلګو یو ځای دوحشی خرو ډلګۍ ولیدل لیکن دخپل احرام په وجه دهغو دښکار کولو څخه منع سوه ، مګر ابو قتادة رضی الله عنه چی کله محرم نه وو نو پر خپل آس باندی (دښکار کولو په نیت) سپور سو اوخپلو ملګروته یې وویل چی زما لیندۍ راپورته کی نو هیڅا نکړه ورپورته یایې نیزوه وغوښته نوهیڅا نکړه ورپورته ، آخر خپله راکښته سو پورته یې کړه او پر وحشی خره باندی یې حمله وکړه په هغو کی یې یوه ماده ښکار او را غوځاره کړه ، دهغې غوښې بعضو ملګرو دناجآئز کیدو دوجی نه وخوړلی ، اوبعضو وخوړلی لیکن وروسته یې فکر وکی چی مورږ خو محرم یو نو ښکار خوړل به څنګه راته جآئز وی ، ددې وجی پاته غوښې یې دځانه سره راوړی .

[سوال کوونکی : دمکې معظمې په سفر کی دابو قتادة رضی الله عنه ملګری]

جواب : کم چی ددې غوښو څخه پاته دی هغه (هم) وخوری ددې وجی چی هغه یو خوراك دی چی الله تعالی تاسی ته در وخوړی . (بخاری ومسلم شریف وغیرهما)

شرح : دهجرت په شپږم کال حضرتِ رسول مقبول ﷺ دعمرې کولو دپاره دمدینې منورې څخه دمکې معظمې طرف ته دپنځلس سوو ۱۵۰۰ مسلمانانو سره روان سو، تردې وخته پوری په مکه معظمه کی دکافرانو دخل (اختیار) وو ، څه وخت چی دی ﷺ حُدیبیې ته ورسیدی (کم چی مکې ته نژدې دیوه ځاه په نامه کوچنۍ ځای دی) دمکی کفارو دی ﷺ دمخ ته تګ کولو او مکې ته دداخلیدلو څخه را وګرځوی او دعمرې نکولو یې ورته وویل ، مسلمانان دجنګ دپاره آماده وه او په جنګ کی دثابت قدم پاته کیدو دپاره رسول مقبول ﷺ دصحابه وو رضی الله عنهم څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیعت اوعهد هم اخیستی وو ، لیکن دآنحضرت ﷺ په مشورې سره پر ډیرو شرطو باندی صلح وسوه او دا قرار داد وسو چی په راتلونکی کال کی به دعمرې کولو دپاره راځی اودرې ورځی به په مکه کی پاتیږی بیرته به ځی، دې صلح ته صلح حدیبیه او دې سفر ته عمرهٔ حدیبیه او غزوهٔ حدیبیه وایی ، چی ددې ډیره اوږده ، په زړه پوری او داسرارو ډکه قصه دسیرت او حدیثو په کتابو کی ذکر ده .

په دې سفر کی ابو قتادة رضي الله عنه هم دمدینې منوری څخه دآنحضرت ﷺ سره ملګری وو کله چی دروحآء نومی ځای ته ورسیده (کم چی دمدینې څخه دیرش ۳۰ یا څلوېښت ۴۰ میله لیری دی) نو آنحضرت ﷺ ته خبر ورسیدی چی دمشرکینو یو لښکر دغیقه په ځنګل کی (کم چی دمکی په لار کی ستیا ته نژدی یوځای دی) مسلمانانو ته کمین نیولی دی چی موقع پیدا کی دده ﷺ پر ملګرو باندی چاپه او حمله وکی ، ده ﷺ دخپلو ملګرو مسلمانانو څخه یوه ټولۍ ددوی دسزرنشت ، ټکولو او دفاع کولو دپاره واستوله ، ابو قتادة رضي الله عنه هم په دوی کی وو ، هغه خلګ یې مات کړه او اطمینان یې حاصل کی ابو قتادة رضي الله عنه اودهغه ملګری صحابه کرام رضي الله عنهم دآنحضرت ﷺ دلښکر سره بیرته یوځای سوه ، او ټولو خلګو احرام تړلی وو ، لیکن ابو قتادة رضي الله عنه او دهغه ملګرو احرام نه وو تړلی (غالبًا ابو قتادة رضي الله عنه پر مقام دذو الحلیفة باندی نه وو تیر سوی، کم چی دمدینې څخه شپږ میله لیری دی چی ددې ځایه څخه اهلِ مدینه وو ته احرام تړل ضروری دی او کم ته چی میقات وایی ، بلکه دبلی لاری څخه راغلی دی، یا ترهغې زمانې پوری داحرام تړلو مواقیت او ځایونه نه وه متعین سوی) یوه ورځ دی دبعضو ملګرو سره پریوه منزل (تمهام قاحة) باندی کښېنتسه سوی وو او جناب سرور عالَم ﷺ سره دنورو ملګرو صحابه وو رضي الله عنهم مخ ته تشریف وړی وو ، ابو قتادة رضي الله عنه کښېنستی په خپلو بوټونو کی یې پیوند لګوی دده ملګرو دیوه حمارِ وحشی ماده شاوخوا ګرځیدونکی ولیده مګر کله چی په حالت کی داحرام ښکار کول حرام دی ، ددې وجی یې نسوای ښکار کولای او یو او بل طرف ته یې کتل او خندل یې چی عجبه حالت دی چی ښکار موجود دی مګر دویشتلو اجازه یې نسته، زړه خو یې غوښته چی ابو قتادة رضي الله عنه دا ووینی او ښکار یې کړی لیکن کله چی هغه دخندا سبب وپوښتی او سر یې را پورته کی دلیری څخه یې هغه خر ولیدی او ویې پوښتل چی هغه چشی دی نو ټولو ملګرو یې غاړی کړې کړی او پټه خُله

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښېنسته او ويې ويل چې موږ ته معلومه نه ده چې چشې دی ، ولې چې دوی حضرات پـه دې پوهيـده چـی کـه چيـری مـوږ يـوه ذره اشـاره وکـړه اوده تـه مـو وروښووی يا موپه يوه بله طريقه کومك ورسره وکی نودده ښکاربه زموږ په واسطه سره ناجآئزه سی . آخر ابو قتادة رضی الله عنه خپله ولاړ سو او پرخپل آس باندی يې زين اونور شيان کښېښوول اوپر سپور سو ، ليکن ليندۍ اخيستل يې ورسره هير سوه، انديوالانوته چی يې هر څو واره وويل مګر چا ورنکړه ، ولې چی دا هم يو قسم کومك دی ، په خپله را کښته سو اودخپل يوه ملګری ليندۍ يې ورسره واخيسته او دهغه وحشی خره په شا پسی يې آس وځغلوی او هغه يې پـه نيـزه سره وويشتی او راغلی ملګرو ته يې وويل چی راځئ اوس خو يې نو راسره پورته کی ليکن هغو داهم يو قسم کومك ګڼی او دراپورته کولو دپاره هم نه ورسره ولاړه آخر ابو قتادة رضی الله عنه په خپله راوړه او په ټولو يې يوځای غوښی سره وخوړلی ، مګر بيا بعضو خلګوتـه شـبهه وسوه چی شايد دابـه ناجآئزی وی او وې ويـل چی درسول صلی الله علیه وسلم پـه موجود والی کی موږ بې له پوښتنی دا غوښی ولی وخوړلی، کله چی دصحابه وو رضی الله عنهم دا ډلګۍ کوچنۍ وه دددې وجه دا انديښنه وه چی دددې خوا يا هغې خوا څخه کم دښمن ضرر را ونه رسوی اودمسئلې دپوښتلو هم ضرورت وو ، دددې وجی ابو قتادة رضی الله عنه آس وځغلوی دخلګو څخه يې دنبی صلی الله علیه وسلم داوسيدنی او قيام دځای پوښتنه وکړه دآنحضرت صلی الله علیه وسلم خدمت ته ورسيدی او عرض يې وکی چی يا رسول الله صلی الله علیه وسلم ستا بعضی خادمان شاته را روان دی تاته سلام وراندی کوی هغوته بيره ده چی هسی نه پردوی باندی کم دښمن رانسی دددې دپاره تاسی لږ انتظار وکی ، تر لږ انتظار وروسته هغه خلګ هم راغلـه ، ابوقتـادة رضی الله عنه او هغـو دوحشی خـره دښکار قصه وړاندی کړه نو ده صلی الله علیه وسلم وفرمايل چی په تاسی کی خوبه چا څه داشارې يا ددلالت (لارښوونی) کومك نه وی ورسره کړی ټولو عرض وکی چی نه ! نبی صلی الله علیه وسلم وفرمايل چی وې خوری حلال دی اودهغو دزړه دخوشحاله کولو او بالکل دشبهې ليری کولو دپاره يې وفرمايل : چی ماته هم په هغه کی يوه برخه را کړی .

۸. **پوښتنه** : يا رسول الله صلی الله علیه وسلم ترټولو بهتره سړی څوك دی ؟ او ترهغه بعده بيا څوك دی ؟ [سوال کوونکی: نامعلوم نامه شخص]

جواب: ترټولو ښه هغه سړی دی چی دخدای جل جلاله په لاره کی جهاد کوی ترده وروسته

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه مومن ځوك چې دغره دغارو ځخه كې په يوه كې اوسي دخداى ﷻ ځخه بيريږي او خلګوته تكليف نه ور رسوى (ترمذى) .

شرح : دجهاد نفع اوګټه چې كله متعدى وه يعنى نوروته هم رسيده ، دالله ﷻ دمخلوق دپاره هدايت وى ، دكفر تاريكى ايسته كيږى ، اودايمان دروښنايى په غوړيدو سره كلمة الله لوړيږى يعنى دالله ﷻ يادول لوړيږى ددې وجى يې جهاد ته افضله وفرمايل اوپه ګوښه كښېنستو او يوازى والى كى چې كله يوازى دهغه شخص نفع وى نوځكه دايې پردوهم نمبر باندى راوړل مګر ددې هم ډير فضيلت دى ولى چې دين او ايمان په دې باندى سالم او جوړ وى خلګوته دضرر رسولو او نورو ګناهونو ځخه محفوظه كيږى دالله ﷻ عبادت كوى .

۹. پوښتنه : يارسول الله ﷺ ما په دوولس ۱۲ ديناره يو هار رانيولى دى چې په هغه كې پر سرو زرو باندى غميان لګيدلى وه ، ما غميان ورځخه ليرى او جلا كړه نوپه دې كې تر دوولسو ۱۲ دينارو (۱) زيات سره زر راووته ، په دې ډول رانيول جآئز دى اوكه نه ؟ [سوال كوونكى : فضاله بن عبيد رضي الله عنه]

جواب : دا ډول بيع جآئزه نه ده ترڅو چې غمى او مال (سره زر) سره جلا جلا نسى (ابوداؤد ومسلم ونسائى) .

شرح : شرعى قاعده داده چې دسرو زرو او چاندى بيع كه چيرى دهغه دجنس سره وى مثلا سره زر دسرو زرو په بدله كې خرڅوى يا سپين زر دسپينو زرو په عوض كې خرڅوى نو دواړو طرفوته سره زر او سپين زر برابريدل غواړى ، كه چيرى درانيوونكى سره سپين زر كم او بل طرف ته زيات وى نودا بيع ناجآئزه او حرامه ده، نوڅه وخت چې په دوولسو ۱۲ دينارو باندى هار يا اميل واخيستل سو په هغه كې سره زر راووته او دواړو طرفوته سره زر برابر نه وه بلكه رانيوونكى ته

(۱). دينار او درهم پخوانۍ پيسى وى چې دينار يې دسرو زرو ځخه او درهم به يې دسپينو زرو ځخه جوړ كړى وو، نوځكه په دينار باندى سره زر اخيستل داسى سوه لكه سره زر چې په سرو زرو بدل كړل سى همدارنګه په درهم باندى سپين زر اخيستل داسى سوه لكه سپين زر چې په سپينو زرو بدل كړل سى ځكه چې په دې دواړو سوداوو كې دواړو طرفوته يوجنس دى او ديوه جنس (شيږ) شيانوپه بدله كې داشرط دى چې دواړه به سره مساوى وى، اوكه چيرى يوه طرف ته پرسرو زرو سربيره غميان يانور څه هم وه نو دهغو دپاره جلا سره زر ياقيمت شرط دى. حقانى

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددوولسو دينارو په بدله کې تر دوولسو دينارو زيات سره زر ورسيدل او غمې او نور شيان مفت پاته سوه ځکه نو دداسې بيع دناجائز والي حکم آنحضرت ﷺ وفرمايۀ اووې فرمايل چې دا ډول سره زر يا سپين زر ترڅو چې دغمې او نورو شيانو څخه جلا سوي نه وي نه خرڅول يې پکار دي ، دجلا کولو څخه به يې دا معلومه سي چې په زرو کې څومره قدر سره زر يا سپين زر دي ترڅو چې دخريدار څخه دومره قيمت واخيستل سي چې دسرو زرو په بدله کې سره زر وصول سي ، او يوڅه قيمت دغمې او نورو دپاره هم پاته سي ، او هر ځای دزرو ماتولو او پرې کولو ضرورت پېښ نسي بلکه که چيرې دمخکې څخه دسرو زرو يا سپينو زرو اندازه معلومه وي يا داندازه کولو څخه يقيني معلومه سي چې دپيسو سره زر تر سپينو زرو زيات دي بياهم بيع جآئزه ده ، مقصد دادی چې درانيوونکې دسرو زرو يا سپينو زرو (يعنې قيمت دروپيو يا اشرفيو) دزرو ترموجودو سرو زرو يا سپينو زرو يوڅه زياتيدل پکار دي ترڅو چې درانيوونکې سره زر ياسپين زر يوڅه دسرو زرو يا سپينو زرو په مقابله کې حساب کړل سي اوپاته دغمې او نورو په قيمت کې ولګول سي ، که چيرې درانيوونکې دروپيو سره زر يا سپين زر دخرڅوونکې دسرو زرو يا سپينو زرو سره برابر يايوڅه کم سي ياېې اندازه هم نه وي معلومه چې زيات دي که کم نوبيع به هيڅکله جآئزه نسي ، البته که چيرې جنس بدل سو يعنې يوه طرف ته سره زر وي بل طرف ته سپين زر ، يا درانيوونکې سره سپين زر وي اودخرڅوونکې سره سره زر نوبيا ددواړو طرفو دبرابريدلو شرط نسته بلکه که کم يا زيات هم وي نوبيع جآئزه ده ، البته دا اوس هم ضروري ده چې نقده معامله وي دواړه شيان دي هغه وخت کې لاس په لاس ورکړل سي په قرض (پور) معامله دي نه وي .

۱۰ . **پوښتنه** : زما يوې مينځې پر سلع (کم چې په مدينه کې يوکوچنې غردی) بزې څرولې چې په هغو کې يې يوه بزه (ديوه مرض اويابل شي دوجې) مړه کيدونکې وليده يوه ډبره يې ماته کړه (اودهغې په تيره اونرى طرف باندې يې) هغه بزه ذبح کړه ، اوس په دې ډبرى سره دذبح کړل سوې بزې خوراك جآئز دى که نه ؟

[سوال کوونکی : کعب بن مالك رَضِيَ اللهُ عَنْهُ]

جواب : هغه وخوره (ولې چې په تيره اوتيز شي سره ذبح کړل سوې چې دهغه څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وینی وبهیږی حلال دی برابره خبره ده که هغه اوسپنه وی اوکه کاڼی یا دیوه لرګی ټوټه) . (بخاری شریف ومؤطا امام مالك وغیره) .

شرح : سوال یې ددې وجې کړی وو چې په ډېره سره دذبح کړل سوی حیوان په حلالیدو کی شبه وه چې هغه ده ﷺ جآئز او حلاله وفرمایل اودخوړلو اجازت یې ورکی ، لیکن ددې څخه دوهمه مسئله دا هم معلومه سوه چې دښځې ذبیحه هم حلاله ده دجمهورو علماوو همدغه مذهب دی لیکن دامامِ شافعی ؒ په مذهب کی یو روایت داهم دی چې دښځې ذبیحه مکروه ده ، ددې واقعې څخه دا هم معلومه سوه چې مزدور او امانت ساتونکی اونورو ته دبل چا په مِلك کی بې له اجازې دهغه داسی تصرف جائز دی چې په هغه کی دهغه خیرخواهی اوګڼه وی اوپه تصرف نه کولو کی یې نقصان ښکاره وی ، لکه چې دې ښځې که دابزه نه وای حلاله کړی نو مړه کیده او ضآئع کیده .

۱۱. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ (ددجال دراوتو په زمانه کی چې کله یوه ورځ دپوره یوه کال سره برابره سی نو) آیا موږ ته په دې پوره ورځ کی دعادی ورځو مطابق دیوې ورځې لمونځونه یعنی یوازی پنځه لمونځونه کافی او بس دی اوکه به زیات لمونځونه کوو ؟

[سوال کوونکی : صحابه رضي الله عنهم په وخت کی دذکر ددجال]

جواب : دیوې ورځې لمونځونه کافی نه دی ، بلکه ددې دپاره به اندازه لګوی (او لمونځونه به کوی) یعنی څلورویشت ساعته به یوه ورځ ګڼی اوپه هغه کی به پنځه لمونځونه په دومره دومره اندازه لیری لیری کوی لکه همیشه چې مو کول (ترمذی ومسلم شریف) .

شرح : آنحضرت ﷺ یو وخت ددجال حال بیانوی اوخپل صحابه رضي الله عنهم یې دهغه څخه بیرول ، تر ډیرو حالاتو بیانولو وروسته نبی ﷺ وفرمایل چې هغه (دجال) به دهغه لاری څخه راوزی کمه چې دشام او عراق په مابینځ کی واقع ده ، ای دخدای ﷻ بندګانو په هغه وخت کی ثابت قدمه اوسئ ، صحابه وو رضي الله عنهم عرض وکی چې یارسول الله ﷺ هغه به ترڅه وخته پوری په دنیا کی پاته سی نبی ﷺ وفرمایل تر څلویښتو ۴۰ ورځو پوری ، چې په هغوکی به یوه ورځ دیوه کال په اندازه اوږده وی او یوه ورځ به دیوې میاشتی په اندازه اوږده وی او یوه ورځ به دیوې هفتې په اندازه اوږده وی اوپاته ورځی به یې ستاسی دعادی ورځو په شان وی ، داچې یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

واوریده نو صحابه وو رضی الله عنهم دا پوښتنه وړاندی کړه ، یعنی په دې اوږده ورځ کی به دلمر درفتار او راختو او لویدو په حساب باندی دقاعدې مطابق پنځه لمونځونه کافي وی اوکه نه ؟ نبی ﷺ وفرمایل چی نه ! کافی نه دی بلکه په اندازه او حساب سره به تر لږ لږ وخت جلا کولو وروسته دماپښین مازدیگر او ماښام لمونځونه کوی (که یوکال ۴۲۰ ورځی واخیستل سی نوپه دې ورځ کی به اته لس سوه ۱۸۰۰ لمونځونه وکړل سی) ، انشآء الله تعالی دجناب رسول الله ﷺ پیش گویی به ضرور صادقیږی .

وگورئ الله جل جلاله داوسه څخه دهغې ورځی دلمونځو داندازې کولو اسباب او سامان پیدا کړیدی ، ځای پرځای گړیانی او ساعتونه موجود دی، دهرموسم دلمانځه وختونه دگنتهو په حساب سره خلگو لیکلی دی په هغه اوږده ورځ کی به هم دقاعدې مطابق پرعادی گنتهو باندی لمونځونه کول کیږی په څلورویشت ۲۴ ساعتو کی به پنځه ۵ لمونځونه ادا کول کیږی .

فآئده : بلغار یو ښار دی چی هلته دماښام تر لمانځه وروسته دشفق لویدلو سره سم صبح صادق (سپیدې) را ښکاره کیږی ، دماخستن وخت گرسره راځی نه بعضی علماء خو وایی چی پرهغو باندی دماخستن لمونځ فرض دی دهغه قضاء راوړل پکار دی که څه هم چی دهغه (دماخستن دلمانځه) وخت هم نه دی پیدا سوی لکه چی ددجال په اوږده ورځ کی نبی ﷺ دډیرو لمونځونو دکولو حکم ورکړیدی حال دا چی په دې ورځ کی به وخت صرف دپنځو لمونځو راسی ، او بعضی علماء وایی (لکه دعلمآء حنفیه وو قولِ راجح چی هم دغه دی) چی دبلغار اوسیدونکو چی کله دماخستن وخت نه ودرلودی ددې وجی پرهغو باندی دماخستن لمونځ فرض دی، دوی فرمایی چی په دې اوږده ورځ کی به هم چی کله دزیاتو لمونځو وخت نه ودرلودای سی ددې وجی که چیری موږ دقاعدې مطابق حکم ورکوو نوداسی به وایو چی دپنځو لمونځو څخه زیات په دې پوره ورځ کی نه دی فرض ، لیکن درسول مقبول ﷺ دوینا په وجه دقیاس او قانون څخه مخالف دا حکم منل سویدی چی په دې اوږده ورځ کی دی دپوره کال لمونځونه ادا کړل سی .

دوهمه وجه دفرق دا کیدی سی چی په بلغار کی په حقیقت کی دماخستن وخت راتللای نسی ځکه نو لمونځ یې نسو فرض او ددجال په ورځو کی به دلمر راختل او لویدل شپه او ورځ دقاعدې مطابق وی او دلمونځو وختونه به په عادی ډول

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره راتلونکی وی ، لیکن ددې بد بختـه (دجال) پـه سحر او جادو او نظر بندی سره بـه (چـی دهغـه قدرت ده تـه دالله ﷻ دطرفـه ورکـول سویدی) پـه زرهـاوو نـادرې او عجـآئبی ښـکاره سی ، اور بـه داوبـو پـه شکل ښکاره سی ، اوبـه بـه داور پـه شکل ښکاره سی ، دخلګـو دنظر بنده کیـدلو پـه وجه بـه دوخت تیریـدل پـه سـترګو نـه معلومیږی اونه به محسوس کیږی، ددې وجی څخه لمونځونه ټول فرض سوه ، ولی چی لمونځونـه خدای ﷻ پـه اصلی وختـو پـوری متعلق کړیدی ، دیوچا لیـدلو او محسوس کیدلو یا نه کیدلو ته اعتبار نسته ، تاسی وګورئ پر ړندو او کڼو باندی ټول لمونځونه فرض دی حال داچی هغوته دلمر ختل او لویدل هیڅ نه معلومیږی .

۱۲ . **پوښتنه** : یارسول الله ﷺ زه مریضه یم دتللو طاقت نلرم طواف څرنګه وکړم ؟
[سوال کوونکی : ام المؤمنین ام سلمه رضي الله عنها]

جواب : څه وخت چی دسهار لمونځ شروع سی نوتـه پـر خپـل اوښـه بانـدی سپـره سـه لمونځ کوه او دخلګو پـه شا پسې سه او طواف کوه . (بخاری ، مسلم ، ابوداؤد)

شرح : پـه حجّة الوادع کی دجناب رسول اکرم ﷺ سره ازواجی مطهّراتی هم ملګری وی ، دهغـوی رضي الله عنهن څخـه امّ سـلمه رضي الله عنها مریـضه سـوه چـی دخانـۀ کعبـې دطواف کولو طاقت یې نسو پاته کم چی پـه حج کی ضروی دی، آنحضرت ﷺ تـه یې عرض وکی نوده ﷺ دسهار دلمانځـه پروخت دسپریدلو او طواف کولو اجازه ورکـړه ، ددې ګتـه دا وه چـی پـه دې وخت کی نارینـه پـه لمانځـه کـی اختـه وی او مطـاف (یعنـی دطـواف ځـای) خـالی وی ، وخـت هـم دتـاریکۍ دی پـه اطمینـان سـره طواف کـولی سی، دیوچا نارینـه بـه هم نظر نـه پـر لـویږی ، دزیـاتی پـردې اونـورو شیانو دترسره کولـو تکلیف بـه هـم نـه وی . ددې حدیث شریف څخـه پـه حالت کـی دعـذر دسپرتیا پـه ډول سره دطـواف کولـو اجازه معلومـه سـوه ، پـه خپلـه حضرت سرورِ عالَم ﷺ هم دخپل مزاجِ اقدس دمریضی پـه وجه پـر سپرلی بانـدی دسپرتیا پـه حالت کی طواف کړیدی ، پـه دې کی یوه فآئده دا هم وه چی خلګو دده ﷺ څخه مسآئلی پوښتلی او دلیری څخه به یې لیدی او زیات ازدحام جوړولو تـه بـه خبره نـه رسیده ، اودا هم معلومه سوه چی پـه داسی ضرورت کی دکعبې صحن (غـولی) تـه داوښ ، آس او نورو چارپایانو داخلول جآئز دی .

۱۳ . **پوښتنه** : ای فخر عالَم ﷺ کم سړی چی کښېنی او لمونځ کـوی دهغـه څـه حکـم دی ؟ [سوال کوونکی : عمران بن حصین رضي الله عنه]

(c) ketabton.com: The Digital Library

جواب : کم سړی چې ودریږي او لمونځ وکې دا ترټولو ښه دی ، اوکم سړی چې یې په ناسته کوی هغه ته نیمایی ثواب رسیږي نسبت وثواب ته دولاړ سړی ، او کم سړی چې یې په پروتی کوی هغه ته دپه ناستی کوونکی دثواب نیمایی رسیږي .
(ترمذی)

شرح : کله چې پوښتونکی بې له قیده دصحت او مرض عام سوال کړی وو ددې وجی آنحضرت ﷺ عامه قاعده وفرمایله ، دفرضو او نفلو ، صحت او مرض او نورو حالاتو تفصیل یې نه دی فرمایلی ، قاعده داده چې په ناستی کوونکی نیمایی او په پروتی کوونکی ته دهغه څخه لا نیمایی ثواب ورکول کیږي ، لیکن دمرض په حالت کې چې یې کله دمعذوری دوجی څخه په ناستی یاپه پروتی وکړی نو دالله ﷻ درحمت او فضله څخه پوره ثواب په ولاړی سره دلمونځ کوونکی په شان ورکول کیږي لیکن قاعده همدغه ده چې په ناستی کوونکی ته نیمایی ثواب دی، لکه بې له عذره چې په ناستی نفل کوونکو ته هم نیمایی ثواب ورکول کیږي ، او فرض بې له عذره په ناستی یا پروتی سره جآئز نه دی . بعضی علماوو ددې حدیث مطلب په بل ډول هم بیان کړیدی ، لیکن دا مخکنی بیان ترټولو عمده او واضح دی .

۱۴ . **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ زما سترګی خوږیږي آیا دروژې په حالت کې ماته رانجه لګول جآئز دی ؟ [سوال کوونکی: یوسړی، په روایت دانس ؓ]

جواب : هو! رانجه ولګوه (روا دی، روژې ته څه تاوان نه رسوی)، (ترمذی شریف)

شرح : په روژه کې په رانجو لګولو سره هیڅ تاوان نه کیږي برابره خبره ده که دکم ضرورت او عذر په وجه ولګول سی او که بې له ضرورته ، که چیری تر رانجو لګولو وروسته بلغم راووته اوپه هغو کې درنجو رنګ ښکاره وو بیا هم روژه نه ماتیږي ، ځکه دبدن دسوریو په ذریعه چې کم شی بدن ته دتنه ننوزی هغه روژه نه فاسدوی ، په بعضو ځایوکې په عوامو کې مشهوره ده چې په روژه کې تررانجه لګولو وروسته که چیری بیده سی نو روژه مکروه یا فاسدیږي دا بالکل غلط دی، دا رنګه پرریږه یا پر بریتو یاپر سر باندی تیل لګول روژه نه مکروه کوی .

۱۵ . **پوښتنه** : ای سیّد الاولین والآخرین دا دوه سورتونه قُلْ أَعُوْذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ او قُـلْ أَعُوْذُ بِرَبِّ النَّاسِ په قرآن کې داخل دی که نه دی ؟

[سوال کوونکی : ابی بن کعب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ]

(c) ketabton.com: The Digital Library

جواب: ماته دخدای تعالی ﷻ دطرفه څخه ویل سویدی چی قُلْ اَعُوْذُ (ترآخره پوری)، نو ما هغه داډول وویل (ددې څخه معلومه سوه چی داپه قرآن مجید کی داخل دی ، ولی کم کلام چی دالله ﷻ دطرفه څخه وفرمایل سی اورسول الله ﷺ هغه پر ژبه مبارکه باندی ادا کړی همدا قرآن مجید دی) . (بخاری شریف)

شرح : د قُلْ أَعُوْذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ او قُلْ أَعُوْذُ بِرَبِّ النَّاسِ په نسبت کی په صحابه وو رضی الله عنهم کی دمخکی څخه یوڅه اختلاف وو چی آیا دا دواړه سورتونه په قرآن کی داخل دی او که نه ؟ ابن مسعود رضی الله عنه ویل چی داپه کتاب الله کی داخل نه دی او دقرآن مجید څخه یې دوی ایستلی شمارل ، زرّ بن حبیش رضی الله عنه وحضرت ابیّ بن کعب رضی الله عنه (دی هغه څوك دی چی په صحابه وو رضی الله عنهم ترټولو لوی قاری او حافظ وو) ته ددې خبری یادونه وکړه او ورته وې ویل چی ابنِ مسعود رضی الله عنه داسی فرمایی ، ابیّ بن کعب رضی الله عنه خپله پوښتنه او درسول الله ﷺ جواب ورته واوروئ (کم چی لوړ ذکر سوه) چی دهغه مطلب دادی چی په کمه طریقه سره نور قرآن کریم راښوول سویدی په همهغه ډول دا سورتونه هم ماته راښوول سویدی ددې څخه معلومه سوه چی داهم په قرآن کی داخل دی ، دصحابه وو رضی الله عنه داولنی اختلاف څخه وروسته پردې خبره باندی اتفاق راغلی وو چی دا سورتونه په قرآن کریم داخل دی ، نو اوس که چیری یوشخص ددې دقرآن کیدلو څخه انکار وکړی نو کافر به سی ، دابنِ مسعود رضی الله عنه څخه داهم نقل سویدی چی هغه دخپل قول څخه رجوع وکړه او دا سورتونه یې په قرآن کی داخل وګڼل او بعضی علمآء فرمایی چی ابن مسعود رضی الله عنه ته ددې سورتو په قرآن کی دداخلیدلو څخه انکار نه وو ، بلکه په قرآن کی یې ددوی دلیکلو څخه منع فرمایلی وه ، دده رایه دا وه چی یوازی هغه سورتونه او آیتونه په قرآنِ مجید کی لیکل کیدی سی دکومو دلیکلوچی په خاص ډول په تصریح سره آنحضرت ﷺ اجازه ورکړی وی اوددې دوو سورتونو دلیکلو په اړوند دنبی ﷺ داجازې ورکولو خبر ده رضی الله عنه ته نه وو رسیدلی ځکه دی یې دلیکلو څخه منع کوونکی وو .

۱۲ . **پوښتنه** : ماته دومره اندازه حیض راځی چی هیڅکله پاکیږم نه ، همیشه لمونځ پریږدم اوکه یو بل تدبیر ورته جوړ کړم ؟

[سوال کوونکی : فاطمه بنت ابی حبیش رضی الله عنها]

جواب : دا چی تا ته همیشه وینی راځی حیض نه دی (بلکه مرض دی) یورګ خلاص

(c) ketabton.com: The Digital Library

سویدی دهغه څخه وینی راځی لهذا ددې وینو تر جاری کیدلو مخکی چی تاته څو ورځی حیض راتلی دهغومره مدې دپاره په هره میاشت کی لمونځ پریږده او څه وخت چی دهغه عادت موافق ورځی تیری سی نو غسل وکه او بیرته لمونځونه شروع که . (بخاری شریف)

شرح : دحیض وینی دعادت داختلاف سره سم ډیر وخته بعده راځی چی دهغه مده لږ تر لږه پنځلس ورځی **۱۵** ورځی ده ، اوس که چیری یوې ښځی ته همیشه وینی راځی نو دابه دحیض وینی نه وی بلکه دناجوړی وینی به ګڼل کیږی اوداسی ښځی ته مستحاضه ویل کیږی ، مستحاضې ته دحیض احکام نه ورکول کیږی بلکه مسجد ته داخلیدل ، قرآن شریف ویل ، میړه ته ددې سره نژدیکت کول ، مطلب کم شیان چی حآئضې ته حرام دی هغه دې ته جآئز دی، روژه او لمونځ ادا کول هم ورباندی ضروری دی ، لیکن تردې جاری کیدلو دوینی اوتر دې ناجوړی دمخه په هره میاشت کی چی څو ورځی دحیض وینه راتله ، په همدې اندازه باندی به په همدغو تاریخو کی خپل ځان دحیض په حالت کی وبولی او لمونځ او روژه به پریږدی ، څه وخت چی دعادت موافق دحیض ورځی تیری سوې نوغسل به وکی ، لکه دحیض ترپاکیدلو وروسته چی به یې غسل کوی ، اوپه پاته ورځو کی به همیشه لمونځ کوی ، لیکن دداسی ښځی دپاره مستحب دی چی دهر یوه لمانځه دپاره غسل وکړی یادې ددوو لمونځو دپاره یوغسل وکړی مثلا دماپښین او مازدیګر دپاره یو غسل او دماښام او ماخستن دپاره دوهم غسل ، لیکن دا غسل ضروری نه دی ځکه چی په طور دعلاج کولو ده ﷺ اختیار ورکړیدی ، ددې دپاره چی دغسل خونك والی اویخ والی بدن ته ورسیږی او دوینی جوش کم سی او راوتل اوروانیدل به یې بند سی اوپه اطمینان سره به لمونځ وکړی .

۱۷ . **پوښتنه** : یو سړی (بیده سو ترپورته کیدو وروسته پرکالو او یا بل شی باندی) لوندوالی ووینی (یعنی منی یا مذی) مګر احتلام (خوب) نه وی ورته یاد پرهغه باندی غسل واجب دی که نه او کم سړی چی (دا ډول) خوب ووینی لیکن پرکالو باندی یې لوندوالی نکی پیدا ، ده ته څه حکم دی ؟

[سوال کوونکی : صحابه رضي الله عنهم په روایت دعآئشې رضي الله عنها]

جواب : کم سړی چی لوندوالی پیدا کی اوخوب یې نه وی په یاد پر هغه باندی غسل لازم او فرض دی او دکم سړی چی خوب په یاد وی او لوندوالی نکی پیدا پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه باندي غسل نه دی واجب (ترمذی شریف) .

شرح : په خوب کی په احتلام کیدلو یعنی منی وتلو سره غسل واجبیږی دخوب یادیدلو یا نه یادیدلو ته اعتبار نسته ، که یې چیری خوب په یاد وو او پر کالو باندی کم ځای لوندوالی او نښان نه وو نو غسل نه دی واجب ، که یې چیری پرجامو باندی نښان او داغ او تپله پیدا کړه لیکن یقین یې نه وو چی منی دی بلکه شاید مذی وی په داسی حالت کی غسل واجب دی که یې یقین سو چی منی نه دی مذی دی نو غسل نه دی واجب مگر خوښه خبره او احتیاط دا دی چی غسل وکی . (دا ډول بیان بل ځای دام سلیم رضي الله عنها دپوښتنی په جواب کی تیر سویدی) .

۱۸ . **پوښتنه** : یا نبی ﷺ زما او دعآئشې رضي الله عنها روژه وه مونږ ته داسی خوراك پیدا سو چی خوړلو ته مو زړه کیدی مونږ دواړو هغه وخوړی ، اوس ارشاد راته وفرمایه چی څه وکو ؟

[سوال کوونکی : **حضرت حفصه** او **عآئشه** رضي الله عنهما]

جواب : ددې په بدله کی یوه بله ورځ روژه ونیسی . (ترمذی شریف)

شرح : دنفلی روژې ماتوالی بې له ضرورته هم جآئز دی ، او دمیلمستیا یا بل عذر په وجه یې هم ما تول جآئز بلکه مستحب دی ، لیکن په هر صورت کی قضا واجبیږی ، لکه ده ﷺ چی دبلی روژې دنیولو ارشاد ورته وفرمایی ، البته که یې دبلی ماتی سوی روژې قضایی روژه نیولی وه یا یې یو معین نذر ادا کوی نو بیا یې ماتول نه دی جآئز ، دا مضمون دنورو حدیثو څخه معلومیږی ، نذرِ معیّن دې ته وایی چی یوڅوك دیوې معلومی ورځی یا میاشتی روژه نیول پرخپله ذمه باندی واحب کړی .

۱۹ . **پوښتنه** : یارسول الله ﷺ ما خپلی ښځی ته په خور ویلی دی هغه اوس پرما باندی حلاله ده او که نه ؟

[سوال کوونکی : یو شخص په روایت دابو تمیمه عجمی رضي الله عنه]

جواب : هغه خو ستا خور ده ، مگر داسی ویل نه دی پکار . (ابو داؤد)

شرح : یعنی داسلام ددین دلحاظ څخه هغه بیشکه ستا خور ده ، لیکن کله چی زوجه (ماندینه) ده ددې وجی داسی لفظ ویل نه دی پکار چی دهغه څخه دحرامیدو شبهه وسی ، ددې څخه معلومه سوه چی خپلی ښځی ته ددې لفظ ویلو چی (ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما خور يې) يا ددارنګه ناري وروهلو چې (اى خور!) ښځه نكاح نه ماتيږى ، مګر بيا هم ويل يې مكروه دى .

مسئله : كه يې ښځې ته وويل چې ته زما دمور په مثل يې ياېې ورته وويل چې ته زما دخور په مثل يې او دطلاق يا ظهار نيت يې وكى نوهمدغه طلاق يا ظهار سو اوكه يې دا نيت وو چې په بزرګى او عزت يا نورو شيانو كى زما دمور په مثل يې يا زما دخور په مثل يې نوطلاق يا ظهار هيڅ هم نه واقع كيږى ، دظهار معنى په عربى كتابو كى يا په پښتو (بهشتى زيور) كى وګورى .

۲۰ . **پوښتنه** : يارسول الله ﷺ كله كله انسان په ځنګل كى وى او اوبه ډيرى كمى وى په دې حالت كى كه ديو چا ښخه لږ څه باد ووزى (نو په اوداسه كولو كى ډير تكليف وى، ولى چې اوبه نه وى) ددې په اړوند ستاسى څه ارشاد دى ؟

[سوال كوونكى : يو اعرابى (دصحرا سړى) په روايت دعلى بن طلق رضي الله عنه]

جواب : كله چې ستاسى ښځه يو دباد ايستل وكړى نو ورته پكار دى چې اودس وكړى . (ترمذى)

شرح : دسوال كوونكى مقصد دا وو چې كه دضرورت په وخت كى لږ او سپك باد وتل معاف واى نو ښه به واى اوپه دې سره شايد اودس نه ماتيږى ليكن ده ﷺ وفرمايل چې عامه قاعده داده چې په باد وتلو سره اودس روغ نه پاته كيږى بل اودس واجب دى برابره خبره ده كه لږ باد ووزى اوكه ډير او داوبو لږ والى وى كه نه وى ، البته كه چيرى اوبه بالكل نه وى ، ياپې دچيښلو دضرورت دپاره ايښى وى، نوبيا تيمم جائز دى چې دهغه حكم په نورو ځايو كى په قرآن او حديث كى موجود دى .

۲۱ . **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ كله كله ماته يو رانيوونكى راسى داسى شى غواړى چې هغه زما سره نه وى آيا دا روا ده چې زه دهغه دپاره هغه شى دبازار څخه رانيسم . [سوال كوونكى: فضاله بن عبيد رضي الله عنه]

جواب : كم شى چې ستاسره موجود نه وى دهغه خرڅول مه كوه (ترمذى ومسلم شريف) .

شرح : دبازاره څخه درانيولو يو ۱ . صورت دادى چې دلال جوړ سى دهغه دپاره يې رانيسى او يوڅه دلالى يا كميشن خپل هم ورڅخه ترلاسه كړى ، ۲ . يادا سى چې درانيوونكى سره وعده وكړى او عقد بيع (سودا) او معامله ونكړى بلكه دبازار

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه يې رانيسی او تر راوړلو وروسته دخپل خريدار سره عقدِ بيع (سودا) وکړی هغه ته هغه شی ورکړی او خپله ګټه ورڅخه تر لاسه کړی دا دواړه صورتونه جآئز دی، دريم صورت دادی چی دخريدار څخه دمطلوبه شی بيع (سودا) وکړی او بيا يې دبازار څخه رانيسی هغه ته يې ورکړی دا نا روا ده ، ولی چی دسودا په وخت کی هغه شی چی سودا وربااندی سويده دخرڅوونکی په ملك کی نه وو موجود ، جناب رسول الله ﷺ ته ددې بيع ممانعت منظور وو ، ليکن ده ﷺ دا ديوې نهايتی عامی قاعدی په صورت کی په دومره مفيد ډول سره بيان کی چی ددې څخه دنورو ډيرو ناروا سوداوو (خريد او فروخت) او ناجآئزو بيعو حکم معلوم سو ، مثلاً زموږ مريی (غلام) آبق يعنی تښتيدلی دی ترڅوچی هغه زموږ په قبضه او واك کی نسی را بيع يې نا روا ده .

فآئده : بيع سلم چی هغه ته بدهنی هم وايی په وجه سره داجازې درسول مقبول ﷺ په غيرِ موجود شی کی هم جآئزه ده ، مثلاً موږ يوچاته لس ۱۰ روپۍ ورکړی چی دوې مياشتی وروسته غنم راکه ، حال داچی غنم ددې شخص په ملك کی بالفعل نه دی موجود ، مګر ددې دروا والی دپاره ډير شرطونه دی چی دفقهی شريفی په کتابو کی ليکلی دی ، په پښتو بهشتی زيور کی يې مطالعه کی .

مسئله : که ديوبل سړی شی دهغه داجازې څخه پرته خرڅ کړل شی نو بيع کيږی ليکن دمالك پر اجازې باندی موقوفه ده که هغه اجازه ورکړه نو بيع يې وسوه اوکه نه وی نو ماته سوه .

۲۲. **پوښتنه** : ای جناب رسول الله ﷺ کله کله زما دروازې ته مسکين راسی سوال کوی اودورکولو دپاره په کور کی هيڅ هم نه وی نوپه دې صورت کی څه کول پکار دی ؟ [سوال کوونکی: درسول الله ﷺ شاګرده ام هند رضی الله عنها]

جواب : که بل دورکولو لائق شی نه وو نودهغه په لاس کی دبزې سوځول سوی ښنګری ورکنبږده . (مسندِ احمد وابوداؤد وترمذی) .

شرح : پوښتنه داوه چی کله ناکله دفقير دوار وار سوال کولو څخه شرم راځی او دورکولو دپاره هيڅ هم موجود نه وی په دې حالت کی څه کول پکار دی ؟ ده ﷺ وفرمايل چی تر خوار لا خوار او ترکم لا کم شی چی موجود وی ورکوه تردې پوری چی که دبزې سوځول سوی ښنګری وی نوهم يې په ورکولو کی فکر مه کوه ، دهوسۍ او بزې او غوايی او نورو پښې ته په عربی کی ظِلف وايی د هغه ترجمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ په ښنګورۍ ولیکل .

تنبیه : دا حکم دهغه سوال کوونکي دی چي مسکین او محتاجه وي ، قوی ، جوړ ، مالداره ، کسب کاره فقر کوونکو ته دمحققینو علماوو په نزد باندی څه ورکول نه دي جآئز .

۲۳ . **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ زما یوه بنه ده که چیری زه (دهغې دخښمولو او نا آرامه کولو) دپاره دداسی شیانو ښکاره کول کړم چي هغه په حقیقت کی ماته زوج نه وي راکړي نو پرما باندی به کمه ګناه وي اوکه نه ؟

[سوال کوونکی : یوه نامعلوم نامی ښځه ، په روایت داسمآء رضي الله عنها]

جواب : کم څوك چي داسی څه ښکاره کړي چي هغه ته نه وي ورکول سوی هغه داسی دی لکه دمکر (فریب او چم) جامې اغوستونکی (یعنی هغه هم چل بازه اومکار دی او هغه ته به هم داسی ګناه وي لکه دمکاری دجامې اغوستونکی ته ، نوتاسی ته هیڅکله جآئز نه دی چي کم شیان زوج نه دی درکړي هغه په چم سره ښکاره کي او بنه په خپه کی (بخاری شریف ومسندِ احمد وابوداؤد ومسلم بروایتِ عآئشه رضي الله عنها)

شرح : دفریب اومکر جامې اغستونکی هغه شخص دی څوك چي خلګوته ددوکې ورکولو دپاره دیوې خاصی ډلی یا پارټۍ لباس واغوندی اوپه حقیقت کی دی دهغه ډلی څخه نه وي ، مثلاً صوفی نه وي او دصوفیانو چپنه او نور واغوندی او مخلوق ته فریب ورکړي ، یا عالِم نه وي مګر دعالمانو چپنه او لنګوټه وتړي دځانه عالِم جوړ کړي اوبعضی خلګ یوه جامه یا ګرتۍ واغوندی دهغو تر لستوڼو کښته نور لستوڼی ولګوی ددې دپاره چي خلګ فکر وکړي چي تردې لاندی یې بله جوړه هم اغوستیده ، داسی شخص ته هم دمکر دجامو اغوستونکی ویل کیږی ، او هغه شخص ته هم وایی څوك چي دشاهدی ورکولو دپاره عدالت ته دتګ پر وخت ددې سړي او هغه سړی څخه عمده جامې په خواست غواړي او اغوندی یې ددې دپاره چي په عدالت کی خاوند ددبدبې او صالح وګڼل سی او شاهدی یې مقبوله سی .

آنحضرت ﷺ چي کم ارشاد فرمایلی دی دهغه څخه ښځی ته هم دواقع او حقیقت خلاف ځان ښکاره کولو ممانعت سویدی ، او عام حکم هم معلوم سو چي خپل په نسبت دداسی فضآئلو او کمالاتو اظهار کول ناجآئز دی کم چي په حقیقت کی موجود نه وي ، عالِم نه وي او اشارةً خپل ځان عالِم ښکاره کوی ، صوفی او

(c) ketabton.com: The Digital Library

درویش نه وی خو دتصوّف او درویشی درواغ او ریشتیا خبری سره ګډوی ، غریب او مفلسه وی مګر دریاست او امیری ناری وهی ، البته خپله لوړه ، مسکینی او محتاجی پټول او دچا څخه سوال نه کول نهایتی ستایل سوی او خوښ کړل سوی خاصیت دی .

۲۴. **پوښتنه** : یا سرورِ عالَم ﷺ یوه شخص ته مذی په نهایت کثرت سره راځی په ډیرو غسلو کولو کولو سره دهغه نس ته ډیر تکلیف رسیدلی دی دهغه دپاره څه حکم دی ؟ [سوال کوونکی: علی په واسطه دمقداد رضی الله عنهما]

جواب : غسل دی نه کوی ، هروخت چی مذی ووزی استنجاء دی ووهی ، لکه څنګه چی دلمانځه دپاره اودس کول کیږی دغه رنګه اودس دی وکړی (ابوداؤد ، بخاری ، مسلم) .

شرح : مذی هغه برېښیدونکی نرمی سپینی اوبه دی چی دشهوت پروخت دمباشرت دارادې کولو یا ددې دبیان کولو سره راوزی ، جناب علی کرم الله وجهه نهایتی قوی ځوان وو ، ده کرم الله وجهه ته مذی ډیر راتله او کله چی مسئله معلومه نه وه ورته ددې وجی لکه څنګه چی دمنیو تر وتلو وروسته غسل واجبیږی په مذیو باندی یې هم غسل واجب وګڼی او وار وار به یې غسل کوی ، چی دهغه څخه به نهایتی ډیر تکلیف ورته رسیدی او په وار وار اوبه اچولو سره به یې په یخ موسم کی نس چاودلی وو ، کله چی دجناب سرورِ عالم ﷺ مبارکه لور بی بی فاطمه رضی الله عنها دده په نکاح کی وه ، ددې وجی څخه دشرم او حیا په وجه یې دآنحضرت ﷺ څخه په خپله ددې قسم مسئلې پوښتنه کول مناسب نه ګڼل ، یوه ورځ ده کرم الله وجهه وخپلو دوستانو مقداد (۱) او عمّار رضی الله عنهما ته ددې یادونه وکړه او ورته وې فرمایل چی

---

(۱). عمار او مقداد رضی الله عنهما ډیر لوی اوعالی قدره صحابه دی ، داسلام په اوله زمانه کی یې اسلام راوړی او دمکی دمشرکانو دطرفه څخه یې قسم قسم عذابونه او تکلیفونه پورته کړیدی ، دا دواړه صاحبان نهایتی مسکینان او مفلس وه ، دخلګو په ویلو سره آنحضرت ﷺ ددې اراده کړی وه چی دوی دخپل مجلس څخه ولاړ کی او لیری یې کښېنوی ددې دپاره چی دمکی رئیس او سردار راسی ده ﷺ ته نژدی کښېني او ایمان راوړی ولی چی هغه خلګ ددې غریبو او مسکینانو حضراتو سره په برابر کښېنستلو سره شرمیده خدای تعالی جل جلاله دا آیت نازل کی چی : لاَ تَطْرُدِ الَّذِیْنَ یَدْعُوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِیِّ یُرِیْدُوْنَ وَجْهَهُ او ارشاد یې وفرمایۍ چی داسی کار دی هیڅکله ونکړل سی که نه نو ښه به نه وی ، ته دچا دایمان راوړلو یانه راوړلو ذمه وار نه یې ستا کار پوهول او وینا کول دی ورته ، آنحضرت ﷺ ددې ارادې څخه راوګرځیدی او تردې =

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاسی یو وخت ددې مسئلې پوښتنه دآنحضرت ﷺ څخه وکی ، یوه ورځ مقداد رضی الله عنه جناب رسول الله ﷺ ته نژدی ناست وو چی حضرت علی رضی الله عنه اشاره ورته وکړه نو مقداد رضی الله عنه مسئله وړاندی کړه نونبی ﷺ وفرمایل چی په مذیو باندی غسل نه واجبیږی بلکه پرکم ځای باندی چی مذی لګیدلی وی هغه پرېوله او اودس وکه او لمونځ ادا که .

مسئله : په خوب کی که چیری مذی ووته او یقینًا معلوم سی چی مذی دی منی نه دی نوبیا هم غسل نه واجبیږی لیکن احتیاطًا غسل کول پکار دی ځکه چی کله ناکله منی هم نرم وی او دمذیو سره مشابه کیږی چی بیا یې فرق ډیر ګران وی .

۲۵. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ که چیری موږ په یوه جامه کی لمونځ ادا کوو نو روا دی که نه ؟ [سوال کوونکی: صحابه په روایت دابو هریرة رضی الله عنهم]

جواب : دهرسړی سره خو دوې دوې جامې (کالی) نه وی (نوپه یوه جامه کی لمونځ روا دی) ابوداؤد .

شرح : بل ځای دا معلوم سویدی چی دنارینه دپاره صرف دنو (ناف) څخه تر زنګنو پوری بدن پټول فرض دی، نوکه چیری یوازی په یوه لنګ (یا یوه ګُرتی) کی لمونځ ادا کړل سی نو بې له شکه جآئز دی ، لکه چی ډیرو صحابه وو رضی الله عنهم په دې وجه چی جامې به یې نه درلودی یا ورته مهیّا او برابری نه وی نوبه یې یوازی لنګ وتړی او لمونځ به یې ادا کوی او ده ﷺ هم جواب همدغسی ورکی چی که چیری دلمانځه دپاره دوې جامې ضروری وی نوهر سړی به دوې جامې دکمی خوا کوی لیکن کله چی جامې مهیّا او برابری وی نو یوازی په یوه جامه کی لمونځ کول ښه نه دی او مستحب داده چی لنګوټه او ګُرتۍ او پایجامه واغوندی او لمونځ ادا کړی .

۲۶. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ داسی کم شی دی چی دهغه بندول اونه ورکول صحیح نه دی ؟ [سوال کوونکی : پلار دبُهیه رضی الله عنه]

جواب : داسی شی مالګه ده (دهغې نه ورکول دنهایتی بخل اودبدوالی خبره ده) . ابوداؤد

= وروسته یې دا خلګ ډیر نژدې کښېنول ، عمّار دحضرت علی رضی الله عنهما سره اوسیدی په جنګِ صفین سنه ۳۷ هجری کی ددرې نوی ۹۳ کالو په عمر شهید سو او مقداد رضی الله عنه په سنه ۳۳ هَجری کی داویا ۷۰ کالو په عمر مدینې ته نژدی دجرف نومی په ځای کی وفات سو او مدینه منوره ته یې جنازه راوړل سو اوپه جنة البقیع کی دفن کړل سو .

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرح : اول وار هغه دا سوال وکی نو آنحضرت ﷺ ورته وفرمایل چی اوبه داسی شی دی چی دهغه منع کول مناسب نه دی ، بیایې سوال وکی چی تر اوبو وروسته بیا داسی کم شی دی ؟ نو ده ﷺ مالگه ورته وفرمایل کم چی دلته ذکر دی ، دده ﷺ دارشاد مطلب دادی چی دا شیان دعام ضرورت او گټی دی او نهایتی کم قیمته او ارزانه دی ، ترخپل ضروت په زیات موجود کیدلو نوروته نه ورکول یا په وخت کی دسوال انکار کول نهایتی نامناسبه کار دی گواکی دخپل ضرورت او حاجت دخیال څخه یا دیوې بلی فائدې څخه انکار کول او نه ورکول هم جآئز دی ، دغه ډول اور یا ستن اونور لږ قیمت والا او دضرورت شیان په وخت کی دحاجت غوښتونکی ته نه ورکول نهایتی نا خوښه کار دی .

۲۷. **پوښتنه** : ما خپله لور ورکړې وه اوس هغه ناوی ده (دیوه مرض په وجه سره) دهغې دسر وریښتان ورژیده ، دهغې زوج ماته وایی چی ددې په وریښتانو کی نور وریښتان ور گډ کړه ، آیا داسی کول جآئز دی اوکه نه ؟

[سوال کوونکی : یوه ښځه دانصارو رضي الله عنهم څخه]

جواب : پر وریښتانو گډوونکو ښځو باندی دخدای تعالی لعنت فرمایل سویدی ، ددې وجی هیڅکله وریښتان مه گډوی . (بخاری)

شرح : ددې ښځی دلور وریښتان دچیچك دناجوړی داملـه دبیخه څخه وتلی او ختلی وه ، او وریښتان یې کم سوی وه ، درخصتیدو ورځ یې نژدی راغلی وه اوددې پرسر باندی وریښتان نه وه زوج یې خپل کورته په بیولو کی تلوار کوی او ویل یې چی دې ته مصنوعی وریښتان ورولگوی ، په عربو کی دستور او قانون وو چی دداسی ضرورت په ځای کی اوکله ناکله بی له ضرورته یوازی دښایست په وجه دنارینه وریښتان ورسره ملگری کړی او دښځو وریښتان په غټ او ښایسته په جوړ کړی ، رسولِ مقبول ﷺ ددې سخت ممانعت وفرمایی چی داسبب دلعنت دی، که چیری دنارینه څخه ما سوا دیوه بل شی وریښتان دزوج په اجازې سره ورسره یوځای او غټ کړی نو دامامِ ابوحنیفه رحمة الله علیه او دبعضی علمآوو په نزد جآئز (۱) دی دارنگه دوریښمو دتار او نری رسۍ څخه دچوټی لگولو پر سر باندی اجازه دحدیثو څخه ثابته ده ، لکه څرنگه چی پرسر باندی دنارینه وریښتان لگول حرام دی ، دغه رنگه ښځی ته خپل سر خریل هم حرام دی .

(۱). داکثرو علماوو په نزد دهر قسم وریښتانو دیو ځای کولو او گډولو ممانعت سویدی . منه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۸. **پوښتنه** : ای فخرِ عالم ﷺ موږ ته دښځو سره په حالت کی دحیض څه معامله کول پکار دی ؟ [سوال کوونکی: صحابه په روایت دانس رضی الله عنهم]

جواب : دصحبت (جماع) څخه ما سوا هرڅه کوی . (مسلم شریف)

شرح : په یهودیانو کی قانون وو چی کله به ښځه حآئضه کیدل نو هغه به یې په جلا ځای کی پرېښوول ، دهغې سره به یې یوځای خوراك او چیښاك او په کور کی اوسیدل ناجآئزه ګڼل او ویل به یې چی ددې ټولو خبرو نهایتی ضرر رسیږی نارینه ته ، دجناب سرورِ عالم ﷺ صحابه وو رضی الله عنهم آنحضرت ﷺ ته عرض وکی چی موږ ته څه حکم دی ددې په جواب کی دخدای ﷻ دطرفه څخه دا آیت نازل سو چی: يَسْأَلُوْنَكَ عَنِ الْمَحِيْضِ قُلْ هُوَ أَذًى فَاعْتَزِلُوْا النِّسَآءَ فِي الْمَحِيْضِ (یعنی صحابه رضی الله عنهم ستا څخه دحیض دحالت حکم پوښتی ته ورته وفرمایه چی هغه دناپاکی زمانه ده په دې کی دښځو څخه جلا اوسئ) ، او ده ﷺ ددې آیت شرح وفرمایل چی دښځو څخه دجلا اوسیدلو دا معنی ده چی دهغو سره صحبت مکوی نوری ټولی خبری ورسره جآئزی دی یعنی ورسره پرېوتل، کښښستل، په یوه کورکی ورسره اوسیدل، په یوه ځای کی ورسره خوراك او چیښاك کول ټول روا دی. یهودیانو چی دا حکم واوریدی نوېي وویل چی دا شخص (یعنی رسول الله ﷺ) خوهم عجبه خبری کوی ، یوه خبره لاهم داسی نه پرېږدی چی په هغه کی زموږ مخالفت ونکړی . دوه صحابیان (١) رضی الله عنهما دده ﷺ په خدمت کی حاضر سوه عرض یې وکی چی یا رسول الله ﷺ یهودیان وایی چی ددې خبرو څخه نارینه ته ډیر ضرر رسیږی اوس که چیری ته وفرمایی نو موږ به هم په حیض کی دښځو سره یوځای اوسیدل، خوراك اوچیښاك او نور ورسره پریږدو (ترڅو چی یهودیان زموږ ددې موافقت څخه داسلام وطرفته مآئله سی ، اوموږ دضرر او نقصان څخه محفوظ سو) ، رسول الله ﷺ چی دا واوریده دغصې او درد دوجی څخه دآنحضرت ﷺ مخ مبارك متغیر

---

(١). ددوارو صحابه وو رضی الله عنهما دکلام یو مطلب خو ولیکل سو ، دوهم مطلب ددوی دکلام (کم چی دبعضو روایاتو څخه معلومیږی) دادی چی یا رسول الله ﷺ کله چی یهود پردې حکم باندی او پر خپل مخالفت باندی ویلیږی او سوځی نوکه چیری ستا اجازه وی نو موږ به ددوی دښه سوځیدو دپاره دخپلو بیبانو څخه په حالت کی دحیض صحبت هم کوو ددې دپاره چی پوره مخالفت راسی ، مګر کله چی داسی کول دخدای تعالی ﷻ دحکم صریح خلاف او نهایتی سخت حرام وو نوځکه دی ﷺ ددې سوال څخه ډیر خفه سو . منه رحمه الله تعالی وبرّد الله مضجعه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سو تردې چې خلګو داسې وګڼل چې دی ﷺ ددې دوو صحابه وو رضي الله عنهما څخه ډېر خفه سو هغه دواړه صحابه رضي الله عنهما ده ﷺ ددرد او غصې دبیرې دوجې دده ﷺ دمخامخ ځای څخه ولاړه او ووته ، په دې وخت کې آنحضرت ﷺ ته دیوه ځای څخه شیدې راغلی ده ﷺ یو سړی واستوی او هغه دواړه صحابه رضي الله عنهما یې را وغوښتل اوشیدې یې په وچښلی ، نودوی پوه سوه چې دده ﷺ غصه او درد تلونکی دی.

۲۹ . **پوښتنه** : یا حضرت ﷺ کم خلګ چې مالداره دی هغه پوره ثواب وړی ولې چې لمونځ او روژې لکه څنګه چې یې موږ ادا کوو دوی یې هم ادا کوی او ددوی سره ډېر مال دی چې د هغه څخه دوی صدقه او خیرات ورکوی او ثواب تر لاسه کوی او زموږ سره مال نسته چې موږ هم صدقه ورکړو او د دوی سره برابر سو ، اوس راته وفرمایه چې موږ څه وکړو ؟

[سوال کوونکی : دمهاجرینو مسکینان او ابو ذر غفاری رضي الله عنهم]

جواب : ای ابوذره رضي الله عنه موږ تاته داسې کلمې درښیو او درکوو چې کم خلګ (په ثواب کې) ترتاسې مخکې دی هغه ته به ورسیږی یعنې دهغوی برابر به سې او کم خلګ چې په ثواب او عمل کې ترتاسې شاته دی هغه به ستاسې برابرې ونکړای سې ، البته کم سړی چې همدغه عمل وکړی (کم چې تاسې ته درښیم هغه به ستاسې سره برابر سی ، هغه عمل دادی چې) دلمانځه بعده درې دیرش ۳۳ واره اَللهُ اَکْبَرُ او درې دیرش ۳۳ واره اَلْحَمْدُ لله او درې دیرش ۳۳ واره سُبْحَانَ الله اوپه آخر کې یو وار وَحْدَهُ لاَ شَرِیْكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِیْرٌ ، وایه ، (ابو داؤد وبخاری ومسلم)

شرح : ده ﷺ وفرمایل چې تر فرضو لمونځو وروسته دا کلمې وایاست ، کم خلګ چې دخیر په کارو کې یا داسلام په راوړلو کې ترتاسې مخکې تللی دی تاسې به هم دهغو سره برابر سې اوکم خلګ چې په درجه کې ترتاسې وروسته دی یعنې په نورو اعمالو کې دخیر شاته دی یا هغه خلګ کم چې دا کلمې نه وایې ترهغو به لوړ سې ، کله چې ده ﷺ مهاجرینو فقراوو ته دا کلمې وروښوولې نو غنیانو او مالدارو صحابه وو رضي الله عنهم هم دثواب او اجر په شوق ددې ویل شروع کړه ، فقراوو بیا عرض وکې چې یا رسول الله ﷺ مالداره خلګ خو دا وظیفه هم وایې نو هغه به بیا ترموږ لوړ سی نوده ﷺ ورته وفرمایل چې دا خو دالله جل جلاله عنایت او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکړه ده چاته چې وغواړی فضیلت ورکوی ، او په بعضو روایاتو کې راغلې دی چې ده ﷺ دفقراوو دارنگه علاج وروکی چې تاسی ته درې داسی شیان حاصل دی چې هغه غنیانوته هیڅکله نه دی حاصل سوی ، اول : دا چې په جنت کې داسی لوړی بالاخانې دی چې جنتیان خلګ به هغه ته داسی ګوری لکه دمځکې اوسیدونکی چې دآسمان وستوروته ګوری ، هغه ته به نبی فقیر داخلیږی یا شهید فقیر یا مومن فقیر ، بل څوك نه . دوهم داچې فقیران به جنت ته تر مالدارانو پنځه سوه کاله مخکې داخلیږی . دریم دا چې غنی او فقیر دواړه چې کله سبحان الله والحمد لله ولآ اٰله الا الله والله اکبر وایی نوغنی په ثواب کې هیڅکله دفقیر سره نسی برابریدی ، اودارنګه په نورو اعمالو کې دخیر فقیرته زیات ثواب وی مالداره دهغه سره نسی برابریدی.

۳۰. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ دحق خبری په پوښتلو کې خدای تعالی ﷻ دشرم او لحاظ حکم نه دی فرمایلی ، ځکه نو زه عرض کوم چې که چیری ښځه په خوب کې هغه حالت ووینی کم چې سړی یې وینی (یعنی احتلام یې وسی) نو پرښځې باندی به غسل واجب وی او که نه ؟

[سوال کوونکی : ام سلیم مور دانس رضی الله عنه او خوله بنت حکیم رضی الله عنهن]

جواب : هو ! په دې حالت کې غسل واجب دی که چیری اوبه ولیدل سی (بخاری ومسلم وابوداؤد ونسائی)

شرح : یعنی تر خواب وروسته که چیری پرجامو باندی منی په نظر راسی نو غسل واجب دی اوکه چیری یوازی داډول خوب ولیدل سی منی نه وی وتلی نوغسل نه دی واجب ، پردې مسئله باندی دټولو علماءِ اسلام اتفاق دی ، او دنارینه وو دپاره هم دا حکم دی کم چې دښځو په څواب کې وفرمایل سو ، ددې حدیث څخه معلومه سوه چې ښځوته هم احتلام راځی ، که څه هم چې بعضو ته نه راځی ، لکه څنګه چې کله ده ﷺ ددې ذکر سوی پوښتنی لوړ جواب وفرمایې نو دجناب رسول الله ﷺ زوجې مبارکې حضرت ام سلمه رضی الله عنها په تعجب سره عرض وکې چې یا رسول الله ﷺ ښځوته هم احتلام راځی ؟ نوده ﷺ په جواب کې ارشاد وفرمایې چې هغه خو هم دنارینه وو جوړه دی . که چیری په دوی کې هغه ماده منویه نه وای دکم په وجه چې احتلام کیږی نو بیا به کوچنیان ددوی سره څنګه مشابه کیدی .

اودا هم معلومه سوه چې کم ځای چې دفتنې اندیښنه نه وی که چیری ښځه په خپله

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولاړه سی دعالِم څخه دمسئلو پوښتنه وکړی نو هیڅ منع نسته پکښی ، کله چی دشرم مسئله وه ددې وجی ام سلمه رضي الله عنها دسوال په شروع کی په طریقه دعذر دا عرض وکی چی الله تعالی دضروری او دحق دخبری په پوښتلو کی دشرم حکم نه دی فرمایلی . حیا نهایتی ښه خوی دی ، جناب سید الکونین ﷺ فرمایلی دی چی حیا هم ایمانی خوی دی او ارشاد یې فرمایلی دی چی حیا چی هر څومره وی ټوله ښه ده لیکن حیا او لحاظ تر هغه ځایه ښه ګڼل کیږی چی دهغه څخه ددین په ضروری شیانو کی خلل او تاوان پیښ نسی ، مثلاً دحیا خبره داده چی دجنابت غسل دا ډول وکړه چی خلګ درخبر نسی ، لیکن که ددې دوجی څخه لمونځ قضا کیدی نو حیا بیا جلا پریږده غسل وکه او لمونځ ادا که ، یا یوه ضروری مسئله دشرم او لحاظ دوجی څخه معلومه نه ده درته نودهغه په وجه سره په دین کی تاوان مه اچوه بلکه ویې لیکه یا یې په ژبه باندی په خپله یا دیو بل چا په ذریعه په ښه ډول باندی دیو عالِم څخه وپوښته ، پرداسی ځایو باندی شرم کولو ته شرعًا حیا نه ویل کیږی ، مجاهد رحمة الله علیه چی ډیر لوی تابعی دی فرمایی چی کم شخص حیا (او تکبر) کوی هغه علم نسی زده کولای .

اړوند مسئلې : که چیری څوك بیده سو او تر پورته کیدلو وروسته یې پرکالو یا بدن باندی لوندوالی یا ټپله پیدا کړه او دا یقین یې نه وو چی منی دی بلکه شاید چی مذی وی په دې حالت کی هم غسل واجب دی که یې لوندوالی پیدا کی لیکن خوب نه وو ورته یاد بیا هم غسل واجب دی .

۳۱. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ یو سړی دغیرت (او دلوړ عزت) دوجی څخه جهاد کوی او یوڅوك دشجاعت ښکاره کولو دپاره او یوڅوك دریا په وجه (یعنی خلګو ته دځان ښکاره کولو او لوی مجاهد مشهور کیدلو په نیت باندی) جهاد کوی نوپه دې مجاهدو خلګوکی دچا جهاد فی سبیل الله سو ؟

[سوال کوونکی : لاحق بن ضمیره رضي الله عنه]

جواب : کم سړی چی ددې دپاره جهاد کوی چی دالله ﷻ کلمه لوړه وی (یعنی دتوحید کلمه جاری وی او اسلام غالب وی) دهغه جهاد فی سبیل الله دی (بخاری)

شرح : دآنحضرت ﷺ دجواب څخه معلومه سوه چی دعمل مدار دخیر نیت دی ، چی هرڅومره ښه عمل وی په بد نیت سره دهغه ثواب باطلیږی ، تردې پوری چی جهاد هم چی دمال او نورو په نیت وی دالله تعالی دپاره نه ګڼل کیږی او ثواب نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر ورکول کیږي او هغه فضیلتونه او بزرګي چي کم دشهید په حق کی وارد سویدی دهغو مستحق به نه وی او په آخرت کی به لوړی مرتبې او عالی درجې دشهیدانو په ډول نکی پیدا که څه هم چی په دنیا کی دده دکفن او دفن معامله دشهیدانو په مثل سره وکړل سی ، اصلی او حقیقی شهید هغه دی چی دکلمة الله دلوړ والی دپاره سر پریکړی او دالله تعالی دیادونی او ذکر دلوړیدو دپاره خپله وینه وبهوی . اَللّٰهُمَّ ارْزُقْنَا شَهَادَةً فِیْ سَبِیْلِكَ

۳۲. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ دمحرم دپاره دکومو جامو پرېښوول ضروری دی ؟
[سوال کوونکی: یو شخص په روایت عبد الله بن عمر رضی الله عنهما]

جواب : کرتی دی نه اغوندی ، باران کوټ (۱) دی نه اغوندی ، پایجامه دی نه اغوندی، لنګوټه دی نه تړی ، اونه دی داسی جامې اغوندی چی په رس یا زعفرانو باندی رنګ کړل سوی وی اونه دی موزې اغوندی مګر هو! دکم سړی سره چی چپلکی یا بوټونه نه وی هغه دی موزې دارنګه پرې کړی او وادې غوندی چی تر بجلکو یې کښته سی (ابوداؤد) .

شرح : دباران کوټ او لنګوټی په ممانعت کی هغه ټولی جامې داخلی دی چی په هغه سره سر پټیږی ، دزعفران په رنګ رنګ کړل سوی جامه ښځوته یوازی په حالت کی داحرام منع ده او نارینه وو ته هیڅکله جائز نه دی ، نه په احرام کی اونه بې له احرامه ، دا پوښتنه سره دشرحی په بل ځای کی ذکر سویده ، لیکن دسوال الفاظ یې مختلف دی ددې وجی دوباره ذکر سوه .

۳۳. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ ددې سړی په اړوند څه ارشاد دی څوك چی دیوقوم (یعنی جماعت اوګروپ) سره محبت او دوستی لری لیکن دهغه سره یوځای نسی (یعنی عملِ صالح او فضیلت دومره حاصل نکړی چی په درجه کی دهغه سره برابر سی) ؟ [سوال کوونکی : یو شخص نا معلوم نامی]

جواب : انسان به دهغه چا سره وی دچا سره چی یې دوستی وی (یعنی په قیامت کی به دهغو خلګو په ټولی کی داخل ګڼل کیږی) بخاری شریف .

شرح : ددې حدیث څخه دصالحو بندګانو یعنی انبیآء او اولیآء علیهم السلام دمحبت نهایتی فضیلت او ډیره لویه خوبی او ګټه ښکاره سوه ، چی کم سړی ددوی محبت

(۱). په احادیثو کی لفظ دبُرنس ذکر دی ، بُرنس : یو قسم ټوپی ته هم وایی او دباران کوټ او نورو ته هم وایی . منه رحمه الله تعالی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ساتونکې وي هغه ته به هم دديې قسم مرتبې او اخروي درجې ورکول سي لکه څنګه چې هغوی ته ورکول سويدي سره ددې چې هغه ددوی سره برابر عمل نه دی کړی ، ليکن يوازې په ژبه سره دمحبت نوم اخيستل او دا خيال کول بې ځايه دی چې موږ به خامخا دخدای ﷻ ددربار په نژدې کسانو او دلوړو درجو په خلګو کې شامل يو برابره خبره ده که مو عمل هر ډول ولې نه وي .

حق دادی چې دفسق او فجور شرك او بدعت سره سره ددې پاکو حضراتو محبت نسي يوځای کيدلای ، ددې مقبولو خلګو دمحبت نور ظاهري او باطني تاريکې ايسته کوي اودانسان اعمال او عقآئد پاك او صفا کوي ، ريشتيا محبت دادی چې دخپل وس تر اندازې پورې ددوی په ارشاد باندې عمل وکړای سي ، عقآيد او اعمال طرز او طريقه ددوی اختيار کړل سي .

فآئده : امام بخاری رحمة الله عليه ددې حديث يو بل مطلب هم بيان کړيدی چې هر سړی په دنيا کې اکثره دهغو خلګو سره اوسي دچاچې دوست وي که يې داهل علمو سره محبت وي نودهغوی په مجلس کې حاضر اوسي او دهغوی طريقه اختياروي ، که يې دفقيرانو سره مناسبت وي نوهغه رنګ اختياروي ، ددولت دخاوندانو يا درئيسانو يابد معاشانو سره يې که محبت وي نودهغو په خبرو کې ډوب اوسي وعلى هذا القياس ، مقصد دا چې ديوچا طرز او طريقه اختيار کول او يا يوځای ورسره اوسيدل دمحبت علامه ده .

۳۴. **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ زه ښکار کوم زياتی جامې اغوستل او ورسره اوسيدل تکليفي وي ، که چيری يوازې په لنګ کې لمونځ وکم نو جآئز دی که نه ؟
[سوال کوونکی : سلمه بن اکوع رضي الله عنه]

جواب : هو ! کوه يې ، ليکن هغه په ګريبان پوری مښلوه (ددې دپاره چې دننه بدن نسي معلوم) اوکه هيڅ نسوه پيدا نو په يوه ځوز يې ورپوری مښلوه . (ابوداؤد)

شرح : دنارينه دپاره په لمانځه کې صرف دنو څخه تر زنګنو پوری بدن پټول فرض دی نوکه يې چيری لنګ دومره کښته وي چې په رکوع او سجوده کې يې زنګنونه او نورنه خلاصيږي نوپه دې لمونځ کيږي ، پرتوګ يا يايجامه خاص ضروري او لازمي نه ده لکه چې دعربو اکثره صحرايي اوسيدونکي صرف يو لنګ لری ليکن که چيری دګرته ګريبان لوی وي نو غوټه ، صدف يا بټن ورلګول پکار دی که نه وي نوکښته طرف ته که نظر وکړل سي نوخپل بدن به په نظر ورسي، که يې چيری

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوټه یا بټن هیڅ ونه لګول او ګریبان یې خلاص پاته پرېښوده نوهم لمونځ صحیح دی لیکن مکروه دی ، ددې وجه څخه جناب رسول الله ﷺ وفرمایل چې که چیرې دګریبان دچاك دبندولو دپاره بل شی پیدا نسو نو ځوز دی وربوری ولګوی کم چې په ځنګله کې هرځای پیدا کیږي .

مسئله : که چیرې ګُرتی، یا پاجامه دکښتي خوا څخه دومره خلاصه وي چې که چیرې یو سړی دکښتي خوا څخه ورته وګوري نو دده بدن معلومیږي لیکن دلوړې خوا څخه بالکل پټ وي نوپه لمانځه بالکل تاوان نه راځي .

۳۵. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ دحائضې ښځې سره خوراك کول جائز دی که نه ؟

[سوال کوونکی: عبد الله بن سعد ورور دحکیم بن سعد انصاری رضي الله عنهما]

جواب : هو ! جائز دی ، ورسره خوراك کوه . (ترمذي وابوداؤد) .

شرح : کله چې په حیض کې ښکاره نجاست پر ټوله بدن باندی نه وي ددې وجې دحائضې لاس او خُله هم پاك وي، ددې وجې ددې سره یوځای په خوراك کې یا ددې څخه دپاته سوي خوراك یا اوبو په خوړلو او چیښلو کې هیڅ ممانعت نسته او نه هیڅ قسم کراهیت پکښې سته ، په حدیث شریف کې وارد دی چې دیوه هډوکي دیوه طرفه څخه اول وار حضرت عائشې رضي الله عنها خوراك وکې اوبیا دهمدغه طرف څخه آنحضرت ﷺ هم خوراك وکی اوپه پیاله کې حضرتِ عائشې رضي الله عنها اوبه چیښلې وي ، اوبیا آنحضرت ﷺ هم پرپیالې باندی ددې دخُلې پرځای خپله خُله مبارکه کښېښول او پاته سوی اوبه یې وچیښلې .

۳۶. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ مونږ داهلِ کتابو خلګو (یهودو او نصاراوو) په ملك کې اوسو آیا مونږ ددوی په لوښو کې خوراك وکو او مونږ دښکار په ځای کې اوسو (یعنې په هغه ځای کې چې دښکار قابل حیوانان پکښې ډیر وي) په خپله لیندۍ سره هم ښکار کوو اوپه خپلو غیرِ تعلیم یافته سپیانو سره هم ښکار کوو ، په دې کې کم شیان زما دپاره صحیح دی او کم نه دی صحیح ؟

[سوال کوونکی: حضرت ابی ثعلبه خشنی رضي الله عنه]

جواب : داهلِ کتابو دلوښو کم چې تا ذکر وکی دهغو په اړوند دا حکم دی چې که چیرې تاسی دهغه څخه ما سوا بل لوښی پیدا کی نوددوی په لوښی کې خوراك مه کوی اوکه بل لوښی نه وو نو هغه پرېولی اوپه هغه کې خوراك وکې ، او هغه چې تاسی دلیندۍ څخه په غشی غورځولو سره ښکار کړیدی او (دغشی غورځولو پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت مو) دخدای ﷻ نوم اخیستی دی هغه هم خوری (برابره خبره ده که ترغشی غورځولو وروسته ژوندی په لاس درسی او که مړ) ، اوکم چی په تعلیم یافته سپیانو سره ښکار کوی او (دسپیانو دایله کولو پروخت) دالله ﷻ نوم یې اخیستی وی هغه هم خورئ (برابره خبره ده که ژوندی په لاس درسی اوکه مړ) اوکم چی په غیرِ تعلیم یافته سپیانو باندی ښکار کول کیږی هغه ته مو که چیری دحلالولو موقع پیدا کړه (یعنی ژوندی پیدا سی او ذبح کړل سی) نو خوری یې اوکه مړ پیدا کړل سی او ذبح نکړل سی نوبیا یې مه خوری . (بخاری شریف)

شرح : ابو ثعلبه خشنی رضی الله عنه چی دهغه نوم داکثرو علماوو په نزد باندی جرثوم وو دشام په ملك کی اوسیدی چی هلته دعربو بعضی هغه قبیلې هم آبادی وی کمی چی نصرانی سوی وی دې خلګو چی کله په خپلو لوښو کی دخنزیر غوښی هم پخولی او شرابونه یې پکښی اچول او مسلمانانوته به کله کله دهمسایګی په وجه یا کله په سفر کی ددوی دلوښو داستعمال ضرورت پېښېدی ، ددې وجی ددې په اړوند ابو ثعلبه رضی الله عنه پوښتنه وکړه ، ده ﷺ وفرمایل چی په وخت کی دضرورت دالوښی ښه پرېولی اوپاك یې کی اوبیا یې استعمال کړی اوکه نور لوښی پیدا سی نوبیا دا مه استعمالوی ، په دې لوښو کی چی کله دنجاست شبه بلکه یقین وو ددې وجی پرېول یې واجب سوه او بې له ضرورته استعمال یې ناجآئز سو ، لیکن داهلِ کتابو او هنودو او نورو داسی لوښی چی په هغه کی دنجاست شبه نه وی بې له ضرورته هم استعمالول روا دی او دهغو پرېول صرف مستحب دی واجب او ضروری نه دی ، په بِسْمِ الله ویلو اوبیا غشی غرځولو سره چی کم حیوان مړسی دهغه خوړل حلال او صحیح دی او که تر زخمی کیدو وروسته ژوندی پیدا سی نوبیا یې ذبح کول واجب دی .

تعلیم یافته هغه سپی دی چی دهغه دا عادت جوړل کړل سی چی ښکار وکی او سیده یې راوړی او په خپله یې ونخوری ، څه وخت چی درې واره ښکار وکی اوپه خپله یې ونخوری نو شرعاً ورته معلّم یعنی تعلیم یافته ویل کیږی ، پر هغه باندی که چیری بسم الله وویل سی او ایله کړل سی او هغه یو حیوان مړ کی او رایې وړی نو حلال او طیب دی ، بیا هم که چیری یو وخت دهغه څخه دی په خپله خوراك وکړی نو معلم کیدل به یې باطل سی او څه وخت چی دهغه څخه وروسته بیا درې واره په امتحان کی کامیابه سی (یعنی ښکار راوړی اوپه خپله یې ونخوری) نوبیا

(c) ketabton.com: The Digital Library

به معلّم سی .
باز اونورو مرغانو ته هم که چیری دښکار په واسطه تعلیم ورکړل سی نو دهغه مړ کړل سوی ښکار چی راوړی جآئز دی، په دې کی دا شرط هم نسته چی په خپله به یې نخوری ، که یې چیری مړکی اوپه خپله یې هم وخوری بیا هم هغه حلال دی ، په دې شرط چی بسم الله پر ویل سوی وی او دی ایله سوی وی ، دهغه دمعلم کیدو دپاره فقط دا کافی ده چی ایله کوونکی یې په کم وخت کی چی (درابللو په اشارې یا آواز سره) راوبولی نودی بیرته راسی مګر شرط دا دی چی سپی یا باز او نورو چی کم حیوان مړ کړی وی په هغه کی یې زخم کړی وی که یې ببله زخمه مړ کړی وو نوبیا نه دی حلال .
غیرِ تعلیم یافته سپی که په ښکار پسی ایله کړل سی او ژوندی یې راوړی نو چی حلال کړل سی خوړل یې جآئز دی لیکن که یې چیری مړ کړی او رایې وړی نودهغه خوړل نه دی جآئز .
مسئلې : که چیری سپی یو حیوان مړ کی دهغه څخه یې یوڅه قدر وخوړل اوبیا هم هغه تاته ژوندی ورسیدی نو په ذبح کولو سره یې خوراك جآئز دی مګر سپی لا تراوسه پوری معلم نه دی ترڅو چی درې واره یې بیا امتحان ونکړل سی او په هغه کی کامیاب نسی ، که چیری سپی فقط دښکار وینی وڅیښلی غوښې یې نه وی خوړلی نو هغه ښکار بالکل حلال دی ، او دسپی معلم کیدل هم ددې څخه نه باطلیږی ، که چیری سپی یا باز یا نورو ښکار کوونکو حیوانانو یو ښکار زخمی کی او ژوندی یې راوړی نودهغه ذبح کول ضروری دی که چیری ذبح نکړل سی نو حرامیږی ، او دغشی دښکار همدا مسئله ده ، که چیری پریوه سپی بسم الله وویل سوه او دهغه سره بل سپی یوځای سو چی بسم الله نه وه پر ویل سوی یا معلم نه وو اوبیا یې په ګډه یوښکار وکی نو هغه ښکار حرام دی .
ناپاکه لوښی په پرېوللو سره پاکیږی ، که څه هم چی په هغه کی نجس شی پوخ سوی وی ، که چیری بسم الله وویل سی اوپه ځنګله کی داسی یو دام واچول سی چی په هغه کی په لویدو سره حیوان زخمی سی او یو حیوان چی زخمی سوی وو بیا دهغه زخمه څخه پسی مړ سو نو نه دی حلال البته که چیری ژوندی لاس ته درسی نو چی ذبح یې کړی خوړلای یې سی .
۳۷. **پوښتنه** : ای سیدِ عالَم ﷺ زه یو داسی سړی یم چی ښایست (او صفائی او

(c) ketabton.com: The Digital Library

نفاست) ماته ډیر خوښ دی اولکه څنګه چې ته ﷺ راته ګوری الله تعالی ماته دا نعمت را عطا کړی هم دی ، اوس زما داصلیت او پاکیزګی تردې اندازې پوری خیال دی چې ماته دا هم خوښه نه ده چې دیوچا دبوټو تسمه هم زما ترهغې لوړه سی (یعنی دا غواړم چې زما هر شی ترټولو ښه او لوی وی تردې اندازی چې دچپلکو او بوټو تسمه هم) آیا دا خبری هم په تکبّر کی داخلی او ممنوع دی اوکه ددې څخه کمه منع نسته ؟

[سوال کوونکی: یوشخص په خپله په روایت دابن مسعود اوابی هریرة رضی الله عنهما]

جواب : الله تعالی جمیل دی ، جمال (ښایست او صفآئی) خوښوی ، (نو داشیان تکبّر نه ګڼل پکار دی) بلکه دحق دخبری څخه (په زور سره دپاره دنحوست) انکار کول او خلګ حقیر او خوار ګڼل تکبّر دی . (بخاری ومسلم وترمذی وابوداؤد بالفاظ مختلفة)

شرح : د الله تعالی دجمیل کیدو څخه دا مراد دی چې د هغه ﷻ صفات ، افعال ، اسمآء او اغراض مقصد ټول شیان بهتر او عمده دی ، نو هغه ﷻ دهرشی دښایست اوعمدګی خوښوونکی دی، نفیسی او ښې جامې اونور درلودل کم بد کار نه دی، بلکه په صورت کی دقدرت او پراخی همدا خوښ او مستحب دی لکه چې حضرت سید الکونین ﷺ چې کله یو شخص چې مالدار او خاوند دپراخۍ وو په کمزوری حالت او مفلسانه جامه کی ولیدی نو وې فرمایل چې کله خدای ﷻ تاته نعمت درکړیدی نوپکار دی چې دهغه اثر پر تا باندی ښکاره وی البته نور خلګ خوار او یا د هغوی جامې او نور ذلیل ګڼل او په خپل زړه کی د لوړوالی او بهتر والی خیال راوړل نهایتی عیبجن کار او حرام دی ، دارنګه تر حد زیات په زینت او ښایست کی مصروفه کیدل او اسراف کول هم په ګناه کی داخل دی .

حاصل داچې کبر یو دزړه کار دی چې دهغه تاثیر داهم دی چې دخپلی رایی یا عقیدې په مقابله کی دحق خبری دقبلولو څخه نفرت کول کیږی دنورو عقیده، خیال رایه ، قیاس ، صورت او لباس خوار او حقیر ګڼل کیږی ، کله کله سره دښکاره عزته او وجاهته او سامانه په زړه کی دا فکر او مضمون نه وی او کله کله سره دبی سر او سامانۍ او دقّت (دِغت) او حیرانتیا دکبر فکر او مضمون اودخپل ځان ښه ګڼلو چرت په زړه کی وی ، لکه چې روایت کړل سویدی چې حضرت سیّد عالَم ﷺ تشریف وړی په لار کی یو نهایتی مفلس او محتاجه فقیر ولاړ وو ، خلګو وویل

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې لږ دلارې څخه لیرې سه آنحضرت ﷺ تشریف راوړی ، نوده وویل چې لار خو لا ډیره خالي ولاړه ده ، اوهم هلته دریدلي پاته سو ، نبي ﷺ صحابه وو رضي الله عنهم ته وفرمایل چې په ده کې تکبّر دی ، هغوی رضي الله عنهم عرض وکې چې ای حضور ﷺ ! په دومره ذلت او خواری ، بیکسي او مفلسي کې څنګه تکبّر کیدلای سی ؟ نبي ﷺ وفرمایل : چې دا (تکبّر) خو دزړه سره تعلق لرونکې شی دی (پر سامان او ثروت باندی موقوف نه دی) البته ددبدبې او حشمت په موجود والي کې دهغه زړه دکبر دمضمون ښکاره کیدل ډیر ښکاره کیږی . اَللّٰهُمَّ طَهِّرْ قُلُوْبَنَا مِنْ دَنَسِ الْكِبْرِ وَالْكُفْرِ

۳۸. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ موږ سبا ددښمن دمقابلې دپاره روانیدونکې یو او زموږ سره چاقو نسته نو آیا موږ دبانس په تیره څوکه اونورو داسې شیانو سره ذبح کولای سو ؟ [سوال کوونکی: رافع بن خدیج رضي الله عنه]

جواب : داسې یوشي درسره واخله چې دهغه څخه وینه وبهیږی اودخدای ﷻ نوم واخله او ذبح وکه او هغه غوښې وخوره ، البته په کم شي سره چې ذبح کوی هغه باید چې غاښ او نوك نه وی ، اوددې وجه هم درته ښیم ، په غاښ باندی ددې وجې ذبح کول روا نه دی چې هغه هډوکې دی او په نوك سره ددې وجې روا نه دی چې هغه دحبشیانو چاقو دی . (بخاری وابوداؤد ومسلم)

شرح : کله چې دا خلګ ددښمن مقابلې ته تلونکې وه اوهلته په غنیمت کې دداسې حیوانانو دنیول کیدو امید وو چې هغه ذبح کړل سی اوو‌خوړل سی او په تورو سره ذبح کول دې حضراتو نه خوښول ولې چې تیزوالې یې ځی ، ددې وجې یې سوال وکې چې آیا په بل شي هم ذبح جائز ده او که نه ؟ نبي ﷺ په هر داسې شي سره دذبح کولو اجازه ورته وفرمایله چې تیز او څوکه لرونکې وی چې په هغه سره رګونه پرې کړل سی او وینه وبهیږی ، لیکن کله چې بعضي حبشي او ځنګلي خلګو به یوشي په نوك او غاښ باندی پرې کې اوذبح به یې کې ددې وجې یې منع ورڅخه وفرمایله چې په غاښ سره ذبح مه کوی ځکه چې هغه هډوکې دی اوپه هډوکې سره ذبح جائز نه ده ، ولې چې په دې سره په ذبح کولو سره به هغه نجس سی ، اوپه نوك سره ذبح کول دحبشیانو طریقه ده ددې څخه پرهیز لازم دی ، لیکن دعلمآء حنفیه وو په نزد په هغه نوك او غاښ سره ذبح کول حرام دی چې هغه پر خپل ځای لګیدلي وی ، که چیری په راکښل سوی غاښ یا پرې سوی نوك سره ذبح وکړل سی نوکه څه هم چې سخت مکروه دی مګر حلال دی، دآنحضرت ﷺ دجواب

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه معلومه سوه چي دذبح دپاره وينه بهوونکې اوپرې کوونکې شي ضروري دي نوکه چيري بسم الله وويل سي په لکړه يا ربړ (غُليل) يا ډبري سره ووهل او مړسي نونه دي حلال .

۳۹. پوښتنه : يا رسول الله ﷺ خلګو لره ترټولو زيات جنت ته داخلوونکې کم شي دی او ترټولو زيات دوږخ ته داخلوونکې کم شي دی ؟

[سوال کوونکی : صحابه رضي الله عنهم په روايت دابو هريرة رضي الله عنه]

جواب : خلګوته ترټولو زيات جنت ته داخلوونکی دالله ﷻ څخه بيره ده (تقوٰی) او ښه اخلاق دي اوپه اور کي ترټولو زيات داخلوونکې خُله او شرمګاه (عورت) دي .

(ترمذی وابن ماجه) .

شرح : اصلي او حقيقي سبب ددخول فضل او رحمتِ خداوندی دی ، ليکن په ظاهر کي لوی سبب چي دهغه څخه خلګ په جنت کي داخل سي دالله تعالی څخه تقوٰی کول او بيريدل دی ولی چي ادنٰی (ډيره کښته) درجه دتقوٰی دشرك څخه ځان ساتل دی اوبې له دې جنت ته داخليدل نسی کيدی او دګناهونو څخه محفوظه کيدل هم تقوٰی ده په دې سره هم انسان ددوږخ څخه ليري کيږي او دجنت مستحق ګرځي ، داعلی درجې تقوٰی داده چي دغير الله خيال هم په زړه کي نه راوړي ، وَذٰلِكَ فَضْلُ اللهِ يُؤْتِيْهِ مَنْ يَّشَآءُ ، او ښه اخلاق هم لوی سبب دی ، ولی دکم سړي چي دزړه اخلاق او ملکې ښې وي دهغه څخه اعمال او افعال هم خوښ صادريږي او دنورو خلګو سره هم په احسان او ښه سلوك سره پيش کيږي ، چاته ضرر نه رسوی ، بلکه په ښو اخلاقوکي ترقي کيږي ، اوبيا خپلو ضرر رسوونکو ته هم راحت او ګټه رسوی او دهغو سره احسان کوی .

اوپه دوږخ کي دداخليدو لوی سبب خُله او شرمګاه (عورت) دی ولی چي ددې دوو دوجی څخه خدای تعالی ﷻ ناراضه کيږي ، اودده ﷻ نارضايی دوږخ ته دتللو اصلي سبب دی او دهمدې وجی څخه ښه معامله پرېږدي او دخلګو سره مخالفتونه او نزاع کوی او دهغوی حقوق تلفوی ، جناب رسول الله ﷺ ته الله تعالی جوامع الکلم ورکړی وی يعنی داسی کلامونه او ويناوی ډك دقدرت او ملکې چي الفاظ يې نهايتی مختصر او لږ وی او معانی يې نهايتی ډيري وی ، لکه چي په دې ځای کي جنت دداخليدلو په اسبابو کي يې تقوٰی دالله ﷻ څخه بيره وفرمايل چي ددې څخه دې طرف ته اشاره ده چي دالله ﷻ سره معامله صحيح کوه دهغه ﷻ دټولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

احکامو تعمیل (پرځای کول) کوه دکومو خبرو دکولو چی یې ارشاد فرمایلی دی هغه پرځای راوړه او کم شیان چی یې منع کړیدی هغه مه کوه ، او دوهم سبب یې ښه اخلاق وفرمایل چی ددې ځخه دې طرف ته اشاره ده چی دخدای ﷻ دمخلوق سره معامله صافه ساته او ښکاره ده چی دا خبری دټول شریعت خلاصه او په جنت کی دداخلیدلو داعلی اسبابو ځخه دی ، هلته یې دوږخ ته دداخلیدلو په اسبابو کی خُله بیان کړه ، ولی چی په مطابق دارشادِ نبوی ﷺ دژبی ساتنه ددین اصل دی او حلال خوراك دپرهیزګاری مغز دی ، دژبې دناجآئزو اونا مشروعو کلمو ځخه دنه محفوظ کیدو په سبب او دحرامی ګولې ځخه دپرهیز نه کولو په وجه باندی انسان ددوږخ مستحق ګرځی.

دوهم سبب یې فرج (شرمګاه) وفرمایل ځکه چی دهغه شهوت په نهایتی تیزی سره پر انسان باندی حمله کوی او هغه مغلوبه کوی اودده عقل ړندوی اوپه دې سره دانسان ځخه ددوږخ کنده جوړوی ، ددې دشر ځخه محفوظ اوسیدل دلویو دیندارو خلګو کاردی ، اوپه وَالَّذِیْنَ لِفُرُوْجِهِمْ حٰفِظُوْنَ سره الله تعالی ددوی تعریف فرمایلی دی ، حاصل دادی چی اکثره اسباب دهمیشنی نیکبختی اواُخروی کامیابی دتقویٰ او ښو اخلاقو ځخه تر لاسه کیږی او اکثره اسباب دهمیشنی بدبختیۍ او اُخروی غمونو دخُلې او فرج په واسطه پرذمه باندی لویږی .

۴۰. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ بعضی خلګ (کم چی نوی نوی مسلمانان دی) موږ ته غوښی دخرخولو دپاره راوړی ، معلومه نه وی چی هغوی پردې باندی دذبح پر وخت دخدای ﷻ نوم اخیستی وی اوکه نه ؟ (ولی چی هغوی داسلامی قواعدو ځخه پوره نه وی خبر) دداسی غوښو خرخول او خوړل جآئز دی او که نه ؟

[سوال کوونکی : یوقوم داهل عربو ځخه]

جواب: (هیڅ شبه مه کوی) تاسی پرهغه باندی دخدای ﷻ نوم واخلی او خوری یې .
(بخاری شریف)

شرح : دآنحضرت ﷺ دارشاد مطلب دادی چی کله هغه خلګ مسلمانان دی او ظاهر حال دمسلمان دادی چی هغه بسم الله وایی او ذبح کوی نوپه زړه کی شکو او شبهاتو ته ځای مه ورکوی چی شاید چی بسم الله یې پرې ایښی وی ، بلکه بې له تکلیفه دخدای ﷻ نوم واخله او خوره یې ، دا مقصود نه دی چی که چیری هغه دخدای ﷻ نوم نه وو اخیستی نوپه هغه وخت کی به ستا بسم الله ویل کافی سی او

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه هم دا منظوره (مقبوله) ده چي كه چيرى په يقين سره معلومه سى چي هغه دذبح په وخت كى دخداى ﷻ نوم نه دى اخيستى نوبيا يې هم خوره ، بلكه په داسى ځاى كى پرغالب ګمان باندى حكم وركول كيږى كله چي دهغه دحال او قرينې څخه نسى معلومه او غالب ګمان سى چي دخداى ﷻ په نامه سره به يې ذبح كړى وى نوبيا يې خوړل جائز دى ، لكه چي په بعضو رواياتو كى دى چي نبى ﷺ وفرمايل چي دهغه څخه ښه قسم واخلى چي دخداى ﷻ په نامه يې ذبح كړيده ، بيا يې خورى ، كه چيرى غالب ګمان دالله ﷻ دنوم دپرېښوولو وو نو بيا يې خوراك حرام دى .

۴۱. **پوښتنه** : زما زوى عبد الله (رضي الله عنه) په حالت كى دحيض خپلى زوجې ته طلاق وركړى دى ، جائز دى كه ناجائز او اوس څه كول پكار دى ؟

[سوال كوونكى : حضرت عُمرِ فاروق رضي الله عنه]

جواب : (طلاق لويدلى دى مګر) هغه ته حكم وكه چي رجوع وكړى اوپه خپله نكاح كى يې ولرى ترڅو چي ددې حيضه څخه پاكه سى او بيا حيض ورته راسى او بيا پاكه سى تردې وروسته كه يې خوښه وى په نكاح كى دې يې ورسره پرېږدى اوكه يې خوښه وه (په همدې طهر كى دى) تر نژديكت كولو دمخه طلاق وركړى . (بخارى شريف)

شرح : دحيض په حالت كى طلاق وركول ډير بد او ناخوښه دى ، او آنحضرت ﷺ پردې باندى ناراضګى ښكاره كړه ، بيا هم په دې حالت كى چي كم طلاق وركول سى هغه دجمهورو علماوو په نزد باندى واقع كيږى ليكن رجوع كول بيرته واجب دى لكه چي آنحضرت ﷺ په دې قصه كى درجوع كولو حكم فرمايلى دى او تر رجوع كولو وروسته چي كله هغه دحيض څخه پاكه سى نو دوباره طلاق وركول جائز كيږى ، ليكن آنحضرت ﷺ دا حكم وفرمايې چي يو وار پاكه سى بيا دوهم وار حيض راسى اوبيا پاكه سى نو بيا طلاق وركول كيږى دا حكم په ډول داستحباب دى ، په دې كى يو حكمت داهم دى چي كه چيرى په اول طهر (۱) كى يعنى په اول وار دحيض پاكيدو څخه طلاق وركول سى نوداسى به معلومه سى چي ګواكى دطلاق وركولو دپاره يې رجوع كړى وه او كه چيرى تر بل طهره پورى انتظار وسى نو داسى به نه وفهمول سى بلكه شايد چي په دومره زمانه كى يو دبل

(۱). په كمه زمانه كى چي ښځى ته حيض نه وى راغلى هغه ته طهر وايي چي دهغه لږ تر لږه موده پنځلس **۱۵** ورځى ده (او زياته مودې ته يې اندازه نسته) . منه رحمه ربه جلّ وعلى

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره د اوسیدو الفت وسی او د طلاق خیال د زړه څخه ووزی ، او نبی ﷺ ارشاد وفرمایۍ چی دوباره په کم طهر کی طلاق ورکوی په هغه کی دی تر صحبت کولو مخکی طلاق ورکړی ولی چی په داسی طهر کی طلاق ورکول عمده او ډیر ښه دی په کم کی چی صحبت او جماع نه وی واقع سوی ، تر طلاق تیریدلو ته او بیرته په نکاح کی پاته کولو ته رجعت وایی ترڅو پوری چی یې یو یا دوه طلاقه ورکړی وی نو تر عدې تیریدو دمخه دمخه زوجه بیرته په خپله نکاح کی ساتلی سی دوباره دنکاح کولو ضرورت نسته بلکه صحبت کول او په ژبه سره ویل یې کافی وی . تر عدې تیرېدو وروسته یا تر درو طلاقو ورکولو وروسته یې په خپله نکاح کی نسی ساتلی ، دعمر رضي الله عنه زوی یوازی یو طلاق ورکړی وو ددې وجی رجعت ورته جآئز وو ، دکمی ښځی سره چی تر اوسه صحبت لانه وی سوی هغې ته په حالت کی دحیض هم په طلاق ورکولو کی هیڅ ممانعت نسته .

۴۲. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ موږ ته په حالت کی دجنابت بیدیدل جآئز دی ؟

[سوال کوونکی : عمر بن الخطاب دپاره دخپل زوی عبد الله بن عمر رضي الله عنهما]

جواب : هو ! اودس وکی او بیا بیدیدل پکار دی بیا چی موکله وغوښتل غسل وکی ، (مسلم وبخاری)

شرح : دحضرت عمر رضي الله عنه زوی عبد الله بن عمر رضي الله عنهما ته دشپې په وخت اکثره دغسل کولو ضرورت کیدی اوپه دې وخت کی ورته غسل کول دشوار او سخت وو هغه دخپل پلار حضرت عُمر رضي الله عنه څخه دا مسئله وپوښتله ، عمر رضي الله عنه دا دجناب سرورِ عالَم رسول الله ﷺ په خدمت کی پیش کړه ، ده ﷺ دذکر پریولو او په عادی طریقه سره داودس کولو او بیا بیده کیدلو اجازه ورته وکړه ، لیکن داوداسه او استنجا کولو حکم یوازی دصفائی او پاکیزگی دپاره ده ﷺ په طریقه داستحباب فرمایلی دی ، که نه وی استنجا کول او اودس کول واجب او ضروری نه دی ، بې له دې هم بیده کیدل جآئز دی ، دا مضمون دنورو حدیثو څخه معلوم سویدی ، په دې اوداسه سره که څه هم چی ټوله جنابت نه لیری کیږی لیکن په جنابت کی یو څه قسم تخفیف کیدلی سی ، ددې حدیث څخه معلومه سوه چی چی په حالت کی دجنابت اوسیدل او بیدیدل جآئز دی ، په بعضو احادیثو کی چی کم ددې ممانعت معلومیږی او فرمایل سویدی چی په کم ځای کی تصویر یا سپی یا جنابت والا شخص وی هلته ملایکه نه داخلیږی ، هغه په هغه وخت کی چی

(c) ketabton.com: The Digital Library

سُستی کوی او پروت وی او دلمانځه وخت پر تیر سی .

۴۳. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ مؤذن چی اذان وکی په ثواب کی تر موږ لوړیږی ، یو داسی چل راته وښیه چی موږ تر دوی کم نسو ؟

[سوال کوونکی : یو شخص په روایت دعبد الله بن عمر رضی الله عنهما]

جواب : لکه څنګه چی هغه اذان کوی تاسی هم په ژبه هغه کلمې وایاست (په ثواب کی به ددوی سره برابر سی) بیا چی کله دا کلمې وویل سی فارغه سی نودخدای ﷻ څخه دیوشی سوال وکی الله تعالی به یې در کړی . (ابو داؤد وابن حبان ونسایی فی الیوم واللیلة) .

شرح : دمؤذن څخه چی دآذان کلمې واورول سی جواب ورکول یې لازمی دی یعنی کمه کلمه چی مؤذن وایی هغه دې په خپله هم وایی ، لیکن کله چی مؤذن حَیَّ عَلَی الصَّلاَةِ او حَیَّ عَلَی الْفَلاَحِ وایی نوبیا ددې په جواب کی لاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ اِلاَّ بِاللهِ ویل پکار دی ، او دسهار په آذان کی چی اَلصَّلٰوةُ خَیْرٌ مِّنَ النَّوْمِ واوری صَدَقْتَ وَبَرَرْتَ ویل پکار دی ، دا خبره دنورو حدیثو څخه ثابته ده ، که چیری بالکل همدغه کلمې ووایی بیابه هم ثواب ور ورسیږی او جواب به اداء کړل سی ، ترجواب ختم کولو وروسته دی یوه ضروری دعا وکی او درود شریف دی ووایی ، د آذان جواب ورکوونکی ته دجنت خوشخبری ورکول سویده ، او تر آذان وروسته د اَللّٰهُمَّ رَبَّ هٰذِهِ الدَّعْوَةِ التَّآمَّةِ الخ دعا تر آخره پوری ویونکی ته دخاص شفاعت کولو آنحضرت ﷺ وعده فرمایلی ده (د اذان تفصیلی حال او مسئلې او دعاوی او نور شیان ددې کمزوری مؤلّف (رحمة الله علیه) په رساله القول المتین کی لیکلی دی) .

۴۴. **پوښتنه** : زما دزوج (سعد بن خوله رضی الله عنه) وفات وسو په داسی حال کی چی زه حامله وم تروفات څو ورځی وروسته ما حمل کښېښووی ، اوس می بلـه نکاح کول غوښتل چی ابو السنابل راغی او راته وې ویل چی ترڅو پوری دی دزوج دوفات څخه څلور ۴ میاشتی او لس ۱۰ ورځی نه وی تیری سوی تاته نکاح کول نه دی روا ، اوس زما دپاره څه حکم دی ؟

[سوال کوونکی : سبیعه اسلمیه رضی الله عنها]

جواب : تاچی کله حمل کښېښووی په هم هغه وخت کی دعدې څخه ووتی ، اوس که ستا زړه وغواړی نو نکاح وکه (ابوداؤد ومسلم وبخاری) .

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرح : سبیعه رضي الله عنها دبنی اسلم دقبیلې اوسیدونکی وه ، دهغې زوج سعد بن خوله رضي الله عنه دبنی عامر دقبیلې څخه وو ، او دهغو مقدسو حضراتو صحابه کرامو رضي الله عنهم څخه وو چاته چی دبدر په غزا کی دحاضریدلو شرافت حاصل سوی وو ، کله چی آنحضرت ﷺ په حجة الوداع کی مکی معظمې ته تشریف راوړی نو دهغه وفات سوی وو (دبعضو روایاتو څخه معلومیږی چی هغه دبل چا دلاسه وژل سوی وو) سبیعه رضي الله عنها حامله وه ، شل ۲۰ ورځی وروسته یې کوچنی پیدا سو ، کله چی دحاملې عده دکوچنی ترپیدا کیدو پوری ده نوځکه سبیعې رضي الله عنها ددوهمی نکاح اراده وکړه اوپه زیب او زینت سره اوسیده ، ابو السنابل رضي الله عنه (چی نوم یې عمر یا عامر وو اوډیر ښه شاعر وو) هم ددې سره نکاح کول غوښتل مگر کله چی دده عمر زیات وو ددې وجی سبیعه رضي الله عنها دده څخه نه وه راضی او دخپل قوم دیو ځوان شخص سره یې نکاح کول غوښتل ، یوه روځ ابو السنابل ددې پرکور باندی راغی نویې ولیدل چی په نکریزو یې لاسونه سره کړی رانجه یې لگولی او ښه سینگار یې کړی ناسته ده او دنکاح دپاره تیاره ده ، ورته وې ویل په خدای قسم چی ته نکاح کولای نسی ، ترڅو چی دمخکنی زوج دوفات څخه څلور ۴ میاشتی او لس ۱۰ شپې نه وی تیری سوی ، ده ته مسئله نه وه معلومه دا گمان یې وو چی په قرآنِ مجید کی چی کم دلسو ۱۰ ورځو او څلورو ۴ میاشتو دعدې حکم دی هغه دټولو هغو ښځو دپاره دی چی زوج یې مړ سی برابره خبره ده که هغه حامله وی اوکه نه وی ، او ددې تاخیر داهم فآئده وه چی دسبیعې رضي الله عنها بعضی قریبان چی ابو السنابل یې پیژندی اودده په ښو خویونو خبروه اوسبیعې رضي الله عنها ته یې دده سره دنکاح کولو ترغیب ورکړی وو او راضی کړی یې وه هغه په دې ورځو کی په مدینه منوره کی نه وه موجود ، ابو السنابل رضي الله عنه فکر وکی چی که چیری دهغو په نه موجودگی کی ددې نکاح دبل چا سره وسوه نو موقع به می دلاسه څخه ووزی اوکه چیری دعدې دمجبوری له امله په نکاح کی تاخیر او ځنډ راغی نوپه دومره وخت کی به هغوی هم را ورسیږی اوزما سره به یې نکاح راوکی، سبیعې رضي الله عنها لس ۱۰ ورځی دده په ویلو سره صبروکی لس ۱۰ ورځی وروسته دماښام تر لمانځه وروسته چی کله تاریکه سوه نوپه ښه پوره ډول یې څادر پرځان را تاو کی او دمحتاجانو کومکی ، دبیچارگانو چاره گر ، سردار دعالمو ﷺ په خدمت کی حاضره سوه خپل حال یې ورته بیان کی، نبی ﷺ ورته وفرمایل چی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکوچنی تر زیږیدو سره سم ستا عده تیره سوه، اوس که ستا زړه غواړی اوښه زوج پیدا سی چی دهغه څخه ته راضی یې نو نکاح وکړه ، سبیعې رضي الله عنها تر اجازې اخیستلو وروسته دخپل قوم دهغه ځوان سره نکاح وکړه او ابو السنابل رضي الله عنه بیچاره ورته کتل ، لیکن دده رضي الله عنه دنیك بخت څخه یوځه زمانه وروسته هغه ځوان دې رضي الله عنها ته طلاق ورکی او آخر ابو السنابل ددې رضي الله عنها سره نکاح وکړه او دډیر وخت آرزو یې پوره سوه . په صحابه وو رضي الله عنهم کی چی به هرکله دحاملې دعدې په باره کی اختلاف راغی نو سبیعې رضي الله عنها ته به ورغله اودهغې دنکاح قصې به یې پوښتله . ددې واقعې څخه معلومه سوه چی دلسو ۱۰ ورځو او څلورو ۴ میاشتو حکم دهغه ښځی دپاره دی چی دهغې زوج مړ سی او هغه حامله نه وی او دحاملې عده اېښوول دی دحمل ، برابره خبره ده که دطلاق څخه عده وی اوکه دمرګ څخه ، اوداهم معلومه سوه چی ترعدې تیریدو وروسته ښځی ته زینت جائز دی په دې شرط چی په بد نیت سره نه وی ، اودا هم معلومه سوه چی دشپې ښځوته دضروری کار دپاره چی پرځان باندی چادری وپیچی وتل جائز دی ، که څه هم چی دحقی لاری علمآء دفتنې دبیری او دشر داندیښنې دوجی څخه دا وتل نه خوښوی .

۴۵. پوښتنه : ای جناب مصطفٰی صلی الله علیه وسلم ! ماته زما دزوجې سره په حالت کی دحیض کمی کمی خبری حلالی دی ؟

[سوال کوونکی : یوشخص په روایت دزید بن اسلم رضي الله عنه]

جواب : دهغې پایجامه وتړه دلوړ بدن څخه یې تاته (دنفع اخیستلو) اختیار دی . (موطا ودارمی) .

شرح : دحیض په حالت کی دزنګنو څخه تر نامه پوری ماسوا دنور بدن څخه نفع اخیستل پریوتل ، کښېنستل ، بدن ورسره یوځای کول جائز دی ، که څه هم چی په مابینځ کی یې کمه جامه ، توکر او پرده نه وی ، البته دنامه څخه تر زنګنو پوری جامه او پرده ضروری ده ، اوکمی خبری چی دپاکۍ په حالت کی جآئزی وی هغه اوس هم جآئزی دی لیکن صحبت بالکل حرام دی ، په دې حالت کی ښځه دخپلی بسترې څخه جلا کول مناسب نه دی ځکه چی په دې کی دیهودیانو سره مشابهت دی، په حآئضه باندی خوراك پخول یا دهغې چی لاس پر لګیدلی وی دهغو شیانو استعمالول (مثلاً ددې په لاس میشته سوی وړه یا پاته سوی اوبه) نه دی مکروه ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دحائضې مسجد ته دا خليدل ، قرآنِ مجيد ويل ، روژه نيول ، لمونځ کول ، قرآن مجيد بې له غلافه مسح کول دا ټول حرام دی ، کلمه ويل ، درود شريف ويل ، او سبحان الله او الحمد لله او نور دالله ﷻ ذکرونه کول بې له شبهې جآئز دی .

۴۲. پوښتنه : يا رسول الله ﷺ زما زوج ابو سفيان يو بخيل سړی دی داهل او عيال په خوراك او چيښاك کی تنګی کوی اوماته دومره څه نه راکوی چی ماته او زما اولاد ته کافی سی ، نو که چيری زه دده دمال څخه بې له اجازته دده ، دده په عيال څه خرڅ کړم نو آيا جآئز دی او که نه ؟

[سوال کوونکی : نامداره په هند سره ، زوجه دابو سفيان رضي الله عنهما]

جواب : دده پر عيال باندی (په اندازه دضرورت) په اصلی اندازه خرڅ کولو باندی هيڅ منع نسته ، ته دومره اندازه اخله چی تاته او ستا اولاد ته کافی وی (مسلم وبخاری شريف)

شرح : داولاد او دزوجې نفقه پر پلار او زوج باندی واجب ده ، که په دې که چيری هغه بخل او تنګی کوی نو ښځی ته په پټه باندی په اندازه دضرورت خرڅ کول جآئز دی يعنی غله او نور دخوراك او چيښاك شيان دی په اندازه دضرورت واخلی او په ځان او اولاد باندی دی خرڅ کړی، لکه نبی ﷺ چی ددې پوښتنی په جواب کی داسی ارشاد وفرمايئ ، ليکن دا جآئز نه دی چی بې ځايه خرچی وکړی او دهغه مال ضائع کړی اودا هم جآئز نه دی چی نقدی پيسې او روپۍ په پټه باندی واخلی په هغه غله او شيان رانيسی او په اهل او عيال باندی يې خرڅ کړی بلکه عادی او معمولی شيان دخوراك او چيښاك بې له خبرولو دزوج خرڅولی سی ، په هند سره نامداری ښځی چی دا سوال کړيدی دحضرت معاوية رضي الله عنه مور او دابو سفيان رضي الله عنه زوجه ده ، مخکی تراسلام راوړلو دې ته تر اسلام او مسلمانانو زيات په ټوله دنيا کی بل څوك مبغوض او بد نه معلوميدی ليکن دکمی ورځی څخه چی مسلمانه سوه تر اسلام او اهلِ اسلام زيات دې ته بل هيڅ نه وو محبوب . سبحان الله مقلب القلوب

مسئله : که ديوچا قرض يا يوبل حق دبل چا پرذمه باندی واجب سو اونه يې ورکوی او اتفاقا دهغه يوڅه مال دحق دخاوند په لاس ورغی نوده ته بې له کمی اجازې په اندازه دخپل حق ورڅخه اخيستل جآئز دی ، په دې شرط چی دا مال به دهغه قسم څخه وی کم چی دده پر هغه باندی واجب دی ، مثلاً غله دده پرذمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

باندي واجب وه او غله يې پيدا كړه ، يا جامې پر واجب وي جامې يې پيدا كړي ، يا سپين زر پر واجب وه سپين زر يې پيدا كړه ، اوكه چيرې دبل قسم څخه وه نوبيا له اجازته دهغه څخه اخيستل جآئز نه دي مثلاً روپۍ واجب وي او غله په لاس ورغله يا جامې واجب وي او سپين زر په لاس ورغله ، البته په دوو نقدو (يعنى سرو او سپينو زرو) كې دا قيد نسته ، نوكه چيرې ديوچا پرذمه دبل روپۍ (دسپينو زرو) واجب وي او هغه نه وركولې او دهغه دسرو زرو روپۍ دحق خاوند ته په لاس ورغلې يا دسرو زرو روپۍ واجب وي او دسپينو زرو روپۍ په لاس ورغلې نودلته سره ددې چې دجنس اختلاف يې ترمنځ وجود لري بيا هم دخپل حق په اندازه اخيستل او ورسره اېښوول جآئز دي .

فآئده : (دطالبانو دپاره) ددې سوال او جواب څخه اكثره علمآء شافعيه وو دليل نيولې دی پر روا والی باندی دقضآء علی الغآئب کم چی دحنفيه وو په نزد ناجآئز دی ، ليکن په خپله شوافعو محققينو پر رواياتو باندی په نظر کولو سره ويلی دی چی ددې څخه استدلال صحيح نه دی ولې چی ابو سفيان ﵁ په دې وخت کی په مکه کی بلکه خاص په خدمت شريف کی دنبی ﷺ دپوښتنې پروخت موجود وو

۴۷. **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ موږ اوښ او غوايې او بزه ذبح کوو نوبعضې وخت دهغه دنس څخه بچی راوزی، دابچی حرام وګڼو وې غورځوو اوکه هغه حلال دی وې خورو ؟ [سوال کوونکی : حضرت ابو سعيد ﵁]

جواب : که چيری مو زړه غواړی نو (ذبح يې کی) وې خورئ ولی چی ددې دذبح کولو هم هغه طريقه ده کمه چی دده دمور دذبح کولو ده (ابوداؤد وترمذی) .

شرح : که چيری دنس څخه مړ بچی راووزی نو بالکل حرام [۱] دی او که چيری ژوندی راووتی نو ذبح دی کړی او دهغه خوراك جآئز او حلال دی ، لکه څنګه چی ددې پوښتنې په جواب کی ارشاد فرمايل سويدی ، او که چيری تر ذبح کولو مخکی مړ سوی وو نو حرام دی ، صحابه وو ﵃ ته دا شبهه وه چی شايد ددومره ضعيف او دبالکل نوی را ايستل سوی بچی ذبح کول جآئز نه وی ولی چی

---

(۱). دامام شافعی ﵀ په نزد که چيری ژوندی راووتی نو دذبح کولو ضرورت يې نسته ، او که چيری مړ راووتی نوهم حلال دی او دامام ابو يوسف او امام محمد رحمهما الله په نزد هم چی مړ را وايستل سی حلال دی په دې شرط چی اعضآء (اندامونه) يې پوره جوړ سوی وی. شامی او مرقاة جلد خامس . منه رحمه الله تعالى

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا يوځه درحم خلاف معلوميږي ، دجواب حاصل دادي چې دذبح په وخت کې درا ايستل سوي بچي او دنورو حيوانانو په ذبح کې هيڅ فرق نسته .

مسئله : دحمل لرونکي حيوان ذبح کول جائز دي ، البته دکم حيوان چې دبچي پيدا کيدو مُده ډيره نژدې راغلې وي دهغه ذبح کول مکروه دي .

مسئله : دشيدې لرونکي حيوان ذبح کول جآئز دي ، ليکن بې له ضرورته داسې کول ښه نه دي .

۴۸. **پوښتنه** : زما پر پلار باندې حج فرض کړل سويدی او هغه اوس دومره ضعيف او سپين ږيرى دى چې پر اوښ باندې نسې سپريدى ، که چيرې زه دهغه دطرفه څخه حج وکړم نو دهغه دذمې څخه به ادا سي او که نه ؟

[سوال کوونکي : يوه ښځه دخثعم دقبيلې څخه]

جواب : هو ! که يې ته دهغه دطرفه څخه ادا کړې نو ادا کيږي .

۴۹. **پوښتنه** : زما مور نذر ايښى وو چې حج به کوي ، حج يې لا نه وو کړى چې وفات سوه ، اوس که چيرې زه دهغې دطرف څخه حج اداکم نوصحيح دي اوکه نه ؟

[سوال کوونکي : يو سړی دجهانه قبيلې څخه]

جواب : ته دهغې دطرفه څخه حج ادا که دهغې دذمې څخه حج ادا کيږي ، وګوره ! که چيرې ستا دمور پر ذمه باندې قرض واى نوتا ادا کولای سواى دارنګه دخداى ﷻ حق هم ادا کـه ځکه چې دهغه ﷻ حق پوره کول زيات ضروري دي (بخاري شريف) .

شرح : ترڅو پورې چې په خپله دحج کولو قدرت او طاقت وي ، يوڅوك خپل فرضي حج دبل چا څخه نسي ادا کولی ، ليکن که يوڅوك په حالت کې دصحت او قوت دحج تر فرض (١) کيدو وروسته نهايتي ضعيف او دسفر ناقابله سو يا سره دوجوده دقدرت او طاقت دحج تر ادا کولو مخکې مړ سو ياپې نذر کړی وو چې حج به کوم او تر ادا کولو مخکې ضعيف او ناطاقته سو يامړ سو نوپه دې ټولو صورتو کې بل سړی دهغه دطرفه څخه حج ادا کولی سي ، دحج تر فرض کيدو وروسته يا دحج تر نذر کولو وروسته او ترادا کولو مخکې که يوڅوك مړ سو او مال يې پرې ښووی او وصيت يې وکی چې زما دطرفه څخه فرضي حج ادا کي يا

(١). دامام ابو يوسف او امام محمد رحمة الله عليهما دا قول دی چې که چيرې په حالت کې دعجز او عذر هم حج فرض سي ، بياهم بل څوك نائب کول او دحج ادا کول لازم دي . منه

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما نذر پوره کی نو دوارثانو پر ذمه باندی دده دطرفه څخه فرضی حج ادا کول او دنذر پوره کول لازم دی (برابره خبره ده که دحج نذر وی اوکه دبل عبادت) اوکه یې مال نه پرې ښووی یا یې وصیت نه وو کړی نو پروارثانو باندی ددې شیانو ادا کول لازمی نه دی البته مستحب دی چی دده دطرفه څخه فرضی حج یا نذر ادا کړی او دده غاړی او ذمه په خلاصه کړی . لکه چی دپوښتنی وړاندی کوونکی ښځی مور هم په ظاهره وصیت نه وو کړی مگر دهغې دمحبت جوش او نیکبختی دا دې ته تیاره کړه چی دمور دسره څخه دنذر بار لیری کړی او هغه په راحت کړی او آنحضرت ﷺ دقرض مثال ورکی اوپه دې یې وپوهول چی لکه څنگه چی حقوق العباد دمړی دطرفه څخه ادا کولی سی داغه رنگه دحق الله ادا کول هم ممکن دی .

مسئله : که چیری یو سړی خپل فرضی حج ادا کړی وی یاپرده باندی فرض سوی نه وی او هغه دخپل طرف څخه نفلی حج ادا کول غواړی نوسره دوجوده دخپل صحت او طاقت یې هم په بل سړی سره ادا کولی سی .

مسئله : دخپل مور او پلار او نورو قریبانو او نورو خلگو دطرفه څخه دهغوی تر مرگ وروسته حج ادا کولی سی. برابره خبره ده که په ژوندکی پرهغوی باندی فرض وی او که نه وی او برابره خبره ده که هغوی دحج وصیت کړی وی اوکه نه وی .

مسئله : دبل چا دطرفه څخه چی کم حج کیږی دې ته حج بدل وایی په دې کی مناسب او بهتره داده چی داسی سړی ولاړ سی چی مخکی یې خپل حج کړی وی ، او حج بدل که چیری دنارینه دطرفه څخه ښځه وکی یا دښځی دطرفه څخه یې نارینه وکړی بیا هم جآئز دی ، دا ضروری نه ده چی دنارینه حج بدل دی نارینه کړی او دښځی حج بدل دی ښځه .

مسئله : دبل چا دطرفه څخه دحج کوونکی دسفر خرڅه او مصرف دحج کوونکی پر ذمه باندی وی ، لیکن که یې چیری ددې سره سره څه أجرت او مزدوری هم مقرره کړه نو بیا حج نه ادا کیږی .

۵۰. **پوښتنه** : یوشی که چیری په لار کی پروت وی یاپه لار کی پیدا کړل سی نو په هغه باندی څه کول پکار دی ؟

[سوال کوونکی : یو اعرابی چی نوم یې عقبه بن سوید رضی الله عنه ذکر سویدی]

جواب : دهغه لوښی (یعنی هغه کیړه او ټوکر یاچمړه اونور چی په هغه کی هغه شی تړل سویدی) او سربند (یعنی سر تړونکی چی په هغه باندی هغه شی تړل سویدی)

(c) ketabton.com: The Digital Library

معلوم که ، او بیا تریوه کاله پوری دهغه اعلان او پیژندنه کوه ، په دې موده کی که یې چیری مالك راغی او علامه او پته او نښانه یې درته وویل نو هغه ته یې ورکړه او که نه وو نوته یې په خپله خرڅ کړه (بخاری شریف) .

۵۱. پوښتنه : ما په لار کی یو پرته (ایله سوی) تیلۍ راپورته کړیده چی په هغه کی سل ۱۰۰ دیناره دی اوس په هغه باندی څه وکړم ؟

[سوال کوونکی : ابیّ بن کعب رضی الله عنه]

جواب : تریوه کاله پوری دهغه پیژندنه په خلکو کی وکړه ، په یوه کال کی که یې چیری مالك راغی نو هغه ته یې ورکړه او که نه وو نوته یې په خپله خرڅ کړه (بخاری) .

شرح : دایله سوی شی را پورته کول په نیت دحفاظت سره جائز دی، اوپه کم ځای کی چی دا اندیښنه وی چی ضآئع به کړل سی یا یو بل سړی به یې په خپله پورته کړی او خپله به یې واخلی هلته یې بیا پورته کول واجب دی ، دپورته کولو پروخت بهتره داده چی یوڅوك شاهد جوړ کړی چی مالك ته دورکولو دپاره یې پورته کوم ترڅو چی دتهمت او یا الزام لګولو موقع چاته په لاس ورنسی او ددې شی څخه دده دنفس طمع هم قطع سی ولی چی کله یو سړی شاهد جوړ کړل سی نو خپل ځان ته داښوولو او خیانت کولو موقع به بیا په لاس کی نه وی . دپورته کولو وروسته دی دهغه علامې ، پته او نښانې په ښه ډول سره یادی کړی او دکم ځای څخه چی یې راپورته کړی وو هلته ، دمسجدو په دروازو ، بازارو اونورو عامو ځایو کی دی دهغه شهرت یعنی عامه پیژندنه او خبریدل وکړی چی داسی یو شی موږ پیدا کړیدی که دیو چا دا ورك سوی وی نو یودی سی ، لیکن پوره حال دی دهغه شی نه بیانوی ترڅو چی چاته ددرواغو ددعوې کولو موقع په لاس ورنسی ، دهر شی تعریف او شهرت دی دهغه شی دقدر اوقیمت سره مناسب وکړی ، تردې پوری چی دا خیال وسی چی اوس ددې مالك ددې طلب پرې ایښی دی او اوس یې هغه پلټنه نه کوی ، مثلاً ډیر قیمتی شی وی نو پوره کال دی دهغه شهرت وکی او که چیری ددوو څلورو روپو شی وی نو لس پنځلس ورځی میاشت دوې میاشتی دی دهغه شهرت وکړی په دې موده کی که چیری یو سړی راغی او دعوه یې وکړه او صحیح صحیح علامې او نښانې یې بیان کړی چی دهغه څخه یقین راسی چی دایې مالك دی نو پر پورته کوونکی باندی لازم او واجب دی چی هغه شی بیرته ورکړی ، او

(c) ketabton.com: The Digital Library

که چیری په دومره موده کی هیڅوك نه راغی او داسی خیال او فکر وسو چی اوس مالك ددې پلټنه او تلاښ نه کوی نو داشی دی داصلی مالك دطرفه څخه صدقه او خیرات کړی او که چیری پورته کوونکی په خپله فقیر او مفلسه وی نو تردې وخته پوری دشهرت کولو څخه وروسته هغه دخپل ځان سره اېښوول اوپه خپل استعمال او مصرف کی لګول هم جآئز دی ، اوس که چیری بیا وروسته مالك راغی او دهغه شی پر صدقه کولو یا استعمالولو باندی راضی سو نو ددې مالك ته به نهایتی ډیر ثواب ورسیږی او که چیری هغه په دې باندی راضی نه وی نو پورته کوونکی شخص ته دتاوان ورکول لازمی دی او ټوله ثواب به دی تر لاسه کی ولی چی دتاوان تر ادا کولو وروسته ګواکی هغه شی دده دطرفه څخه صدقه سو .

ددې دواړو پوښتنو دپوښتونکو مفلسه او بې ماله کیدل چی کله وجناب سرورِ عالَم ﷺ ته معلوم وه او دراپورته کړل سوی شی ګران قیمته کیدل هم ورته معلوم وه ځکه یې نو دپوره کال دشهرت کولو حکم ورته وکی او ترکال تیریدو وروسته یې په خپله دخرڅ کولو اجازه ورته وفرمایله .

دلته دا شبهه کیږی چی ددوهم سوال پوښتونکی یعنی اُبیّ بن کعب رضی الله عنه (١) دمالدارو صحابه وو رضی الله عنهم څخه وو بیا هم ده ته نبی ﷺ په خپل استعمال او مصرف کی دراوړلو اجازه کړی وه . جواب دادی چی دده په ملك کی په دې وخت کی کم مال وو ، دومره لانه وو مالدار سوی چی لقطه خرڅول ورته نه وو روا .

مسئله : که چیری پیدا کړل سوی شی یو داسی شی وو چی بدبویه او ورستیدی، نو تریوڅه وخته پوری دی تعریف او شهرت وکړی کله چی یې دخرابیدو اندیښنه سوه نو بیا دی خیرات کړی .

مسئله : که چیری یو داسی شی وی چی مالك دهغه پروا نه کوی اونه په عادت کی دهغه شی پلټنه کیږی (لکه دخرما یا آم مندکه یا دانارو پوستکی اونور) نو پورته کوونکی ته یې بې له تعریف اوشهرته په خپل مصرف او استعمال کی راوستل جآئز دی .

---

(١). دی رضی الله عنه په صحابه وو رضی الله عنهم کی ترټولو لوی حافظ او دومره جلیل القدر عالِم وو چی دحضور ﷺ په ژوند کی یې هم فتواوی ورکولی اودی رضی الله عنه دوحی په کاتبانو کی داخل وو ، آنحضرت ﷺ ده ته سیّد الانصار ویله او عمر رضی الله عنه ته یې سید المسلمین یې ویله ، په کال ١٩ هجری په مدینه منوره کی وفات سو . لوی الله جل جلاله دې ورڅخه راضی سی ، رضی الله عنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵۲. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ که ځونګښه مړه کم او هغه په دواکی استعمال کم نو روا ده او که نه ؟ [سوال کوونکی : یو طبیب]

جواب : دهغې مړه کول نه دی پکار ، اوپه دوا کی یې اچول نه دی پکار ، ځکه چی دهغې خوراك جآئز نه دی . (ابوداؤد)

شرح : بې له ضرورته دیوه حیوان وژل نه دی روا خصوصًا دچنګوښی چی دهغې په اړوند په نورو ځایو کی نبی کریم ﷺ فرمایلی دی چی دا مه وژنۍ ولی چی دا تسبیح وایی اوکله چی دنجاست او حراموالی دوجی دهغې خوړل اوپه دواکی اچول جآئز نه وه ددې وجی ده ﷺ ددې دقتل څخه منع وکړه چی بې له ضرورته یې ووژنی نو ګناهګار به سی .

۵۳. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ پر موږ نارینه وو باندی زموږ دزوجو څه حق دی ؟ [سوال کوونکی : معاویة القشیری رضي الله عنه]

جواب : دزوجې حق پرتا باندی دادی چی کله ته خوراك خوری نوپه هغې باندی یې هم خوره اوکله چی کالی اغوندی نوپه هغې باندی یې هم اغونده اوپر مخ باندی یې مه وهه او کمه بده او قبیحه خبره مه ورته کوه او هغه دځانه څخه مه جلا کوه مګرنه یوازی په ځای کی . (مسند احمد، ابوداؤد ، ابن ماجة) .

شرح : دمیړه پر ذمه باندی دزوجی نفقه یعنی خوراك ، جامه او داوسیدنی کور او ځای ددواړو (زوج او زوجی) دحال او وسعت سره موافق واجب دی ، که چیری زوج هم مفلس او تنګ لاسی وی او زوجه هم داسی وی نو دخاوند پرذمه باندی غریبانه اومفلسانه خوراك اوجامه او داوسیدنی ځای واجب دی، او که چیری زوج نهایتی مالداره اوامیر وی اوښځه مسکینه اومفلسه وی یا زوج مفلس وی او ښځه خاونده دعزت اومال وی نوبیا دمیانه درجې نفقه واجب ده ، که څه هم چی دامیر او مالدار زوج دپاره هم دا مناسبه ده چی کم څه خپله خوری هغه په ښځی باندی هم وخوری مګر داسی کولورباندی واجب نه دی، اوکه چیری دواړه مالداره وی نوبیا امیرانه نفقه واجب ده ، زوج که څه هم چی هرڅومره مفلسه او فقیر وی لیکن دزوجی نفقه دده پر ذمه باندی ده که یې په ناحقه نه ورکوله یا دده سره موجوده نه وه نوپر ذمه باندی به یې په جبر سره لازمه کړل سی ، یا دی قاضی او حاکم دده مال خرڅ کړی او ښځی ته دی نفقه ورڅخه ورکړی ، که چیری زوجه کم عمره وه چی دصحبت کولو قابله نه وه یا بې له اجازې دشوهر یو ځای ولاړه نوبیا یې نفقه نه ده واجب .

(c) ketabton.com: The Digital Library

که چیری زوج کم عمره او دصحبت کولو قابل نه وو او دده په ملك کی مال وو نو دزوجې نفقه پر واجب ده ، دخوراك اسباب او ضروری لوښی اونور ټوله دزوج پر ذمه باندی دی او که چیری دمریضی یا بلی وجی څخه زوجی دپخولو طاقت نه درلودی نو پخ سوی خوراك ورکول زوج ته لازم دی ، جامه دهر موسم مطابقه په اندازه دضرورت دهر ملك دعادت اودستور سره مناسبه واجب ده ، او داسی داوسیدنی کور واجب دی چی په هغه کی بل څوك نه وی ورسره شريك (که چیری دزوج کوچنی اولاد هلته اوسی نوهیڅ ممانعت پکښی نسته) اوپه هغه کی به داسی دقلف ځای وی چی قلف او کیلی یې دزوجې په لاس کی وی ، مگر دا ټوله شیان ددواړو دامیری اوغریبی او ددوی دحیثیت او حال سره مناسب واجب دی ، لکه چی په شروع کی هم دا لیکل سویدی .

پر مخ باندی دوهلو څخه ممانعت سویدی ، برابره خبره ده که اولاد وی اوکه زوجه او که غلام یا خادم . دمخ څخه ماسوا پر نورو ځایو باندی وهل دضرورت په وخت کی جآئز دی مثلاً زوج دزینت او سنگار کولو وزوجې ته وایی او زوجه یې نه منی یا یې زوج دمباشرت دپاره راوبولی او هغه بې له شرعی وجی انکار وکړی یا لمونځ نه کوی ، دحیض او جنابت غسل نه کوی ، یا دکومی بدکارۍ فعل وکی .

دبدو کلماتو ویل ، ښکنځل کول ، بد رد ویل هم نه دی جآئز . په ځای کی دجلا کولو مطلب دادی چی که چیری دسختی ناراضۍ په وجه په ډول دآگاهی ورکولو دجلا کولو اراده وکړی نو په همدغه کور کی دی جلا پرې باسی دانه چی په کوم جلا ځای کی دی یې واچوی او ودې بیروی یا دی یوځای ورڅخه ولاړ سی ، همدا مضمون په قرآن کریم کی په دې الفاظو بیان سویدی چی: وَاهْجُرُوْهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ، لیکن پرلویی خطا او زیات ناراضه کیدو باندی په جلا کور کی پرېښوول یې هم جآئز دی کم چی دنورو حدیثو څخه معلومیږی .

مسئله : دکوچنی هلك پر پلار باندی دده دښځی نفقه نه ده واجب ، البته که چیری دهلك په ملك کی څه مال وی نو دهغه څخه دی دزوجې نفقه ورکړل سی ، که چیری دزوج په اجازې دپلار په کور کی اوسی بیایې هم نفقه پر زوج باندی واجب ده ، دمریضۍ په حالت کی یې هم نفقه واجب ده ، لیکن دوا او علاج یې دزوج پرذمه باندی نه دی واجب البته مناسبه ده چی علاج او معالجه هم وروکړی ، دکوچنی دپیدایښت ددایی مزدوری دزوج پرذمې باندی هغه وخت واجب ده چی هغه دایې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خپله راوبولي او ورته مقرره يې کړي . دکوچنۍ خطا په وجه پريوه بستره باندې دزوجې دطرف څخه مخ اړول او بيا بيدېدل پکار دي .

۵۴. پوښتنه : يا رسول الله ﷺ دا دوې انجونې دسعد بن ربيع رضي الله عنه لوڼې دي ، ددوی پلار ستا په ملګرتيا کې دأُحُد په ورځ شهيد سويدی ، ددوی اکا پرټوله مال باندې قبضه کړيده نه يې ددوی دپاره ميراث پرې ايښی دی نه څه مال ، اوترڅو پورې چې مال نه وي ددوی نکاح نسې کيدی . اوس تاسې ﷺ ددوی حصه او حق ورڅخه واخلۍ اوکم څه چې اکا اخيستي دي هغه دوی ته ورکې .

[سوال کوونکی : دسعد بن الربيع رضي الله عنه زوجه رضي الله عنها]

جواب : (دټول مال) څخه دانجونو حق دوې دريمې حصې او ددوی دمور (يعنی دسعد رضي الله عنه دزوجې) اتمه حصه ده اوکم څه چې پاته سوه هغه ددوی داکا دی .

(ابوداؤد وترمذی) .

شرح : سعد بن ربيعه رضي الله عنه دخزرج دقبيلې څخه جليل القدر انصاری صحابی دی، تر هجرت کولو وروسته چې کله رسول الله ﷺ دمهاجرينو او انصارو په مابينځ کې ورور والی وکی يعنی يو يو مهاجر يې ديوه يوه انصاری ورور جوړ کې او په خوراك او چينباك کې يې ورسره شريك کې ، عبد الرحمٰن بن عوف مهاجر يې دده ورور جوړ کی، ده ورته وويل چې ته زما سم نيمايی مال او اولاد ټوله شيان واخله ، دخپلو دوو ښځو څخه چې کمه يوه ته غواړې زه طلاق ورکوم ته يې په نکاح کړه ، مګر عبد الرحمٰن بن عوف رضي الله عنه دشکريې دادا کولو سره هغه ته دبرکت دعا وکړه او دا (دنکاح خبره) يې ونه منله ، اودکوچنيو او لويو شيانو تجارت يې شروع کې دډير لوی مال خاوند او مالدار سو ، سعد رضي الله عنه دکوچنی اختر په مياشت په کال ۳ هجری کې دغزوهٔ اُحُد په مشهور جنګ کې ددولسو ۱۲ زخمو دلاسه شهيد سو ، او تر آخری سلګۍ پورې يې خپل قوم ته درسول الله ﷺ سره دوفادارۍ او دخدمت او ځان قربانولو وصيت کوی ، رضی الله تعالی عنه ، دده تر شهيد کيدو وروسته دجاهليت دزمانې دقانون په مطابق دسعد رضي الله عنه ورور پر ټوله مال قبضه وکړه ، ځکه چې دجاهليت په زمانه کې ښځوته ميراث نه ورکول کيدی ، دده رضي الله عنه زوجه رضي الله عنها درسول الله ﷺ په خدمت کې حاضره سوه ، ځکه چې دی ﷺ دمسلمانانو دپاره ځای دپناه اورجوع او دبيکسو دپاره فريادرس وو ، او خپل حال يې ورته بيان کی او ورته وې ويل چې ترڅو پورې دانجونو دپاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

مال نه وی او دقانون مطابق ډیر څه ولور ورنکړل سی، په عزت سره یې نکاح نسی کیدی ، نبی ﷺ وفرمایل چی خدای ﷻ به ددې فیصله وفرمایی او دسعد رضی الله عنه زوجه یې رخصت کړه، تردې وروسته د: يُوْصِيْكُمُ اللّٰهُ فِيْٓ اَوْلَادِكُمْ څخه ترآخری رکوع (پاره ۴ سورة النسآء رکوع ۳) پوری دمیراث حکم نازل سو او دزامنو حصه هم مقرره کړل سوه ، بیا رسول الله ﷺ ددې انجونو اکا دسعد رضی الله عنه ورور ته حال ور واستوی چی دټوله مال څخه انجونو ته دوې ثلثې ورکړه او اتمه حصه ددوی مور یعنی دحضرت سعد رضی الله عنه زوجې ته ورکه او کم څه چی پاته سوه هغه ستا دی، په دې صورت کی دعلم الفرآئض (علمِ میراث) دقاعدې مطابق (ټوله ترکه او پاته سوی مال) څلوریشت ۲۴ حصې سو چی په هغه کی به ۱۲ دواړو انجونو ته ورکول کیږی او دریمه حصه یې زوجې ته اوپا ته پنځه حصې دمړی ورورته ، صورت دمسئلې دادی :

مسئله ۲۴

زوجه	دختر	دختر	ورور
۳	۸	۸	۵

په اسلام کی دا تر ټولو لومړنۍ میراث دی چی تقسیم سو .

۵۵. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ فال څه ته وایی ؟ [سوال کوونکی: صحابه رضی الله عنهم]

جواب : فال هغه صالحه او نیکه کلمه ده چی په تاسی کی یې څوك واوری (یعنی انسان چی کمه ښه خبره یا ښه نوم واوری او خوشحاله سی همدغه فال دی ، مثلاً یوڅا په یو ضروری کار پسی ځغستل ، په لار کی یې دیوه شخص سره ملاقات وسو دهغه نوم چی یې وپوښتی نووې ویل چی زما نوم واجد (پیدا کولو والا) دی، داچی یې واوریدی نوخوشحاله سو چی خدای ﷻ به دا کار را پوره کی. (بخاری ومسلم)

شرح : یو وخت آنحضرت ﷺ وفرمایل چی بد فالی نیول جآئز نه دی ، اونیك فال نیول بهتر دی صحابه وو رضی الله عنهم عرض وکی چی یا حضرت ﷺ ! فال څه ته وایی؟ نبی ﷺ وفرمایل چی هغه عمده او خوښه سوی خبره او لفظ دی چی څوك یې واوری نو خوشحاله سی ، چی دهغه څخه یوه داسی اشاره را ووزی چی زما مراد به پوره سی اوپه مرام او مقصد کی به فآئز (کامیاب) سم ، یا زما غم به لیری سی ، په عربو کی قانون وو چی داضطراب او شك په وخت کی به یې پر درختو

(c) ketabton.com: The Digital Library

باندی ډبری ویشتلی او مرغان به یې الوزول ، که به مرغان رسته طرف ته والوتل نودا به یې نیك فال بلی. اوکه به چپه طرف ته والوتل نودابه یې منحوس ، بد او دضرر نښانه بلل او بد فالی به یې ورڅخه کول ، اسلام ددې ممانعت وکی او دیو عمده او اصلی لفظ یا کلمې څخه یې نیك فال اخیستل جآئز وفرمایل اوبد فال نیول یې ددې څخه هم جآئز نکی ، ځکه چی دبدفال نیولو څخه هیڅ قسم نفع نه وی، کم امور چی په مقدر کی وی هغه نسی خرابیدی خامخا به انسان په رنځ او غم باندی مبتلا او حیران کیږی ، دنیك فال تر نیولو وروسته زړه خوشحاله سی او په عمده او اصلی تدبیرونو کی مصروف کیږی تردې وروسته بیا هغه مخ ته راځی کم چی نیك یا بد مقدر کړل سویدی ، په زړه کی دبد فالی په خیال راتلو سره هیڅ ګناه نسته ، لیکن ددې دوجی څخه کار پرېښوول او دکمې ګټی یا نقصان رسیدو عقیده درلودل ګناه ده ، که چیری یو وخت دیوې خبری څخه دبد فالی خیال راسی نو دا دعا دې ووایی او پر الله تعالی دی توکل وکی انشآء الله هیڅکله به نقصان نه ور ورسیږی : اَللّٰهُمَّ لاَ یَاْتِیْ بِالْحَسَنَاتِ اِلاَّ اَنْتَ وَلاَ یَدْفَعُ السَّـیِّاٰتِ اِلاَّ اَنْتَ وَلاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ اِلاَّ بِكَ .

۵۲. **پوښتنه** : که چیری یو چاته ښکارپه لاس ورسی اوچاقو په دې وخت کی موجود نه وی نو په (تیره او تیزه څُله لرونکی) ډبری باندی یا دلرګی په څوکه سره ذبح کول جآئز دی او که نه ؟ [سوال کوونکی: عدی بن حاتم رضی الله عنه]

جواب : په هرشی سره چی دی زړه غواړی وینه وبهوه او دخدای جل جلاله نوم واخله او ذبح وکړه (ابوداؤد ونسآئی) .

شرح : کم شی چی پرې کوونکی او زخمی کوونکی وی په هغه سره ذبح جآئزه ده ، په پنډ او درانه شی سره که ووهل سی او زخمی کړل سی نو ذبح نه ده جآئزه ، پرې کوونکی. شی برابره خبره ده که تیره ډبره وی اوکه لرګی. یا یو بوټی. وی ، په نوك او غاښ سره دذبح کولو ممانعت په بل ځای کی معلوم سویدی .

مسئله : کله چی دټوپك ګولی. پرې کوونکی نه ده ځکه نوپه ټوپك سره ویشتل سوی حیوان نه دی حلال ، دټوپك ګولی. دتیزی او زور دوجی څخه په بدن کی سری. کوی او ننوزی دچاقو او توری په ډول پرې کول نه کوی .

۵۷. **پوښتنه** : یا رسول الله صلی الله علیه وسلم آیا ذبح په حلق او لبّه کی کول کیږی په بل ځای کی نه ده جآئزه ؟ [سوال کوونکی : وامد ابو العشرآء]

(c) ketabton.com: The Digital Library

جواب : که ته هغه په ورون کی هم په نیزه ووهی نو کافی ده (ابوداؤد ، ترمذی ، نسائی ، ابنِ ماجة)

شرح : په ورون یا نورو ځایو کی په نیزه وهلو سره ذبح کول یوازی په هغه صورت کی جائز دی چی دحیوان دنیولو اوپه حلق کی دحلالولو طاقت او قدرت نه وی مثلاً یو حیوان ایله سو او وتښتیدی هرڅومره کوشش چی وکی په لاس نه ورځی ، یا همدارنګه په یوه غار یا څاه کی دارنګه ولویدی چی اوس یې ژوندی راکښل ممکن نه دی ، په داسی صورت کی په بسم الله ویلو سره دنیزې یا غشی په غورځولو سره چی پرهر ځای هم زخم ولګیږی حلالیږی ، لبّه (١) وایی دسینې سر ته یعنی ترغاړی کښته چی کمه غار او ډب وی . په اُردو کی بعضی خلګ دې ته نرخره وایی .

۵۸. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ زموږ یوه اوښه هریا (٢) ده هغه دیوه سړی باغ ته ورغله او ډیر تاوان یې وروړسوی ، پرموږ باندی ددې تاوان واجب دی که نه ؟
[سوال کوونکی : برآء بن عازب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ]

جواب : دباغ حفاظت دورځی دخوا دهغه دمالکانو پر ذمه باندی دی (نو که چیری په ورځ کی یوحیوان ورغی او تاوان یې وروړسوی نو دڅړیدونکو حیوانانو پر مالك باندی یې تاوان نه دی واجب اودشپې دپاره مالك ته ضروری ده چی خپل حیوانان تړلی وساتی، ځکه نو) دشپې چی حیوانانو کم نقصان اړولی دی ددې تاوان دحیوانانو دمالك پر ذمه باندی دی . (ابوداؤد)

شرح : که چیری دحیوان سره یوڅوك څروونکی او ساتونکی نه وو اوپه ورځ کی دیوچا څه نقصان وسو نوپه اتفاق سره دعلماوو دحیوانانو پرمالك باندی تاوان نسته اوکه یوڅوك څروونکی یا ساتونکی ورسره وو یایو څوكورباندی سپور وو نوبیا ددې شخص پرذمه باندی تاوان لازم دی برابره خبره ده که دورځی تاوان ورسوی او که دشپې پردې باندی هم اتفاق دی، لیکن که یې دشپې تاوان ورسوی اویو څوك نه وو ورسره نوبیا هم امامِ ابوحنیفه صاحب رَحِمَهُ اللهُ عَلَيْهِ دنورو احادیثو

(١). قال الرازی فی مختار الصحاح ص ٢٧٠ عمود ١ (طبع : المكتبة التجارية بالمكة المكرمة): اللَّبَّةُ بِوَزْنِ الْحَبَّةِ : الْمَنْحَرُ آه وهو موضع النحر من الابل . حقّانی عفی الله عنه جمیع ذنوبه. آمین

(٢). هریا : هغه غویی اوښ اونورو ته ویل کیږی چی هغه دشنو وابښو خوړلو عادت لری .

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه : اَلْعَجْمَآءُ جُرْحُهَا جَبَّار او نورو دوجی څخه فرمايي چې په دې صورت کې هم تاوان نه لازميږي ، اوامام شافعي صاحب رَحِمَهُ اللهُ عَلَيْهِ او نور امامان فرمايي چې په دې صورت کې تاوان واجبيږي ، تفصيل او دليل يې په عربي کتابو کې موجود دی.

۵۹. **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ ما خپلی مور ته يوه مينځه ورکړې وه اوس مې مور وفات سوه او مينځه ماته په ميراث کې پاته سوه ددې اخيستل جائز دی او که نه ؟ اوپه اخيستلو سره خوبه يې زما ثواب نه باطليږي او يا رسول الله ﷺ پر هغې باندې ديوې مياشتې روژې هم واجب وې آيا دهغې دطرفه څخه چې يې ادا کړم نو ادا به سي اوکه نه ؟ او يا رسول الله ﷺ هغې حج هم نه وو ادا کړی که دهغې دطرفه څخه زه حج ادا کم نو کيدلای سي او که نه ؟

[سوال کوونکی : يوه ښځه په روايت دبريده رَضِيَ اللهُ عَنْهُ]

جواب : دمينځې دورکولو ثواب تاته حاصليږي ، او اوس په ميراث کې بيرته تاته راغله (ددې اخيستل جائز دی ثواب دی نه باطليږي) روژې چې ته دهغې دطرفه څخه ونيسی وبه سی اوته دهغې دطرفه څخه حج وکړه . (ترمذی ، ابوداؤد ، مسلم)

شرح : کله چې مينځه دوصله رحمی اوثواب په نيت ورکول سوې وه نوکامل ثواب حاصل سو ، اوس په ذريعه دميراث که چيرې دورکوونکی وطرف ته بيرته راسی په ثواب کې کمی نه راځی ، ددې څخه دا قاعده معلومه سوه چې خپله ورکړل سوې صدقه او نور که چيرې دکومې حلالې طريقې څخه بيرته ورکوونکی ته ورسيږي نو اخيستل يې جائز دی ، مثلاً يوچا لس ۱۰ روپۍ دزکوة خپل ورور يا اکا ته ورکړې نوزکوة ادا سو ، اوس يوڅو ورځې بعده ورور يا اکا مړسو او لس روپۍ ۱۰ هغه ورکوونکی وراره يا ورورته بيرته په ميراث کې ورسيدې نو اخيستلای يې سی ، يا مثلاً دزيد يوه قريب ته ديوه ځای څخه دصدقې او زکوة مال ورسيدی ددې قريب پرمړ کيدو باندې که هغه مال په ميراث کې زيد ته ورسيږي نو اخيستل يې جائز دی برابره خبره ده که هرڅومره مالدار ولې نه وي او که چيرې په خپل ژوند کې هم هغه مفلسه قريب دخپل طرفه څخه هغه په صدقه کې ترلاسه کړی مال زيد ته ورکړي نو هم جائز دی . نفلي روژه که ونيول سي يا لمونځ وکړل سي اويو څوك يې ثواب ويوچاته وروبخښي نو ور رسيږي ليکن فرضي او واجب روژه يا لمونځ کم چې ديو چا پرذمه باندې وي هغه دبل چا په نيولو او ادا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولو نه ادا کیږی ، دهغه دادا کولو صورت دادی چی دهری روژې اوهر لمونځ په عوض کی نیمه کاسه غنم (په انګریزی وزن سره دوه ۲ سیره (۱) چی هغه ۱۲۰ تولې کیږی) دې مسکنینانو ته ورکړل سی ، یا دې ددومره غلې قیمت ورکړل سی . آنحضرت ﷺ چی دپوښتنی په جواب کی کم دروژې دادا کولو حکم فرمایلی دی دهغه همدغه مطلب دی چی دهغې دروژې په عوض کی فدیه او صدقه ادا که . که چیری یو شخص بې له حج کولو څخه مړ سوی وی یا عاجزه سو چی قدرت او طاقت دسفر یې نه درلودی نوبل شخص ته دهغه دطرف څخه حج ادا کول جآئز دی، لکه ده ﷺ چی ارشاد وفرمایه چی دخپل مور دطرفه څخه حج وکه .

۷۰. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ زه مسلمان سوی یم او زما په نکاح کی داسی دوې ۲ ښځی دی چی هغوی خپل په مابینځ کی سره خوندی دی هغوی اوس په نکاح کی ساتلای سم او که نه ؟ [سوال کوونکی: فیروز رضي الله عنه]

جواب : ددوی څخه چی دې هره یوه زړه غواړی هغه طلاقه کړه . (ابوداؤد ، ترمذی، ابن ماجة)

شرح : که یې چیری ددوو خوندو سره په یوه عقد کی نکاح کړی وه نو تر اسلام وروسته ددواړو پرېښوول ضروری دی ، ترعدې تیریدو وروسته یې چی دچا سره زړه غواړی نکاح دی ورسره وکړی ، اوکه یې جلا جلا ددواړو سره نکاح کړی وه نو دهغه یوې پاته کول جآئز (۲) دی دکمی یوې سره چی یې اول نکاح کړی وه ځکه چی ددوو خوندو دیوه سړی په نکاح کی راتلل دقرآن او حدیث په تصریح سره ناجآئز دی .

مسئله : کمی ښځی چی یو دبله خورزه او خاله وی یا عمه او وریره وی دوی په نکاح کی جمع کول نه دی جآئز .

مسئله : که یې چیری ښځی ته طلاق ورکی نو ترڅو پوری چی عده نه وی تمامه سوی ددې دخور سره نکاح نه ده جآئز .

---

(۱). دبعضو علماوو دتحقیق مطابق په انګریزی وزن سره یوسیر درې چیټانګه یعنی **۹۵** تولې غله کافی ده مګر احتیاط په هغه مقدار کی دی کم چی احقر لیکلی دی ، او داکثرو معتبرو علماوو همدغه قول دی . منه

(۲). داقید یوازی دامامِ ابو حنیفة رحمة الله علیه په نزد باندی دی چی دچا سره اول نکاح سوی وی هغه دی پرېږدی نور علمآء فرمایی چی هره یوه چی یې خوښه وی هغه دی پرېږدی . منه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۱. **پوښتنه** : قیامت به کله راسی ؟ [سوال کوونکی: یو اعرابی یعنی صحرائی]
جواب : کله چی امانت ضائع کړل سی نوبیا دقیامت انتظار کوه او دامانت دضآئع کیدلو صورت دادی چی کار داسی خلګوته وسپارل سی چی دوی یې لائق نه وی . (بخاری)
شرح : مثلا حکومت داسی چاته ورکول سی چی هغه عادل او لائق نه وی، نصیحت هغه څوك کوی چی لائق یې نه وی ، مقتدا او مفتی هغه عالِم سی چی هغه ددې لائق نه وی ، درویش او مرشد هغه جاهل او فاسق وګنل سی چی دهغه دتصوّف سره هیڅ رابطه نه وی ، مصنف او مؤلف هغه کم استعداده خلګ جوړ سی چی په هغوی کی ددې اهلیت نه وی ، ومنهم هذا الفقیر غفر له الکبیر ، په دې حدیث کی دامر دلفظ څخه خاص حکومت او سلطنت هم مرادیدلای سی ، والاول اولٰی کما لا یخفٰی علی العلمآء .
۲۲. **پوښتنه** : دعقیقې حکم څه دی ؟ (یعنی دهلك او انجلۍ دپاره چشی ذبح کول پکار دی ؟) . [سوال کوونکی : ام کرز رضی الله عنها]
جواب : دهلك دعقیقې دپاره دوې بزې او دانجلۍ دپاره یوه بزه ، که نروی او که ماده په دې کی هیڅ منع نسته . (یعنی که چیری دهلك دطرفه څخه ماده بزه ذبح کی یا دانجلۍ په عقیقه کی بُز نر ذبح کړی بیا هم هیڅ حرج نسته پکښی . (ترمذی)
شرح : آنحضرت ﷺ داعمده اومستحبه طریقه دتعلیم فرمایلی ده ، که چیری دهلك په عقیقه کی هم یوه بزه ذبح کړل سی نو دعقیقې سنت په ادا کیږی ، په نر او ماده کی هیڅ فرق نسته ، یعنی دهلك په عقیقه کی برابره خبره ده که نر حیوان ذبح کړی او که ماده دارنګه دانجلۍ په عقیقه کی هم ، دا قید نسته چی دهلك دپاره به نر وی او دانجلۍ دپاره به ماده وی .
مسئلې : دکم شخص کره چی کوچنۍ پیدا سو دهغه دپاره مسنون او مستحب ده چی په اوومه ورځ دهغه نوم کښېږدی او دهغه سر ور وخروی او دهغه دسر دوریښتانو دوزن په اندازه سپین زر یا سره زر خیرات کړی او یو بُز یا یوه بزه حلاله کړی ، دهلك په عقیقه کی که دوه وی نو بهتره ده دهغه غوښی دی پخی کړی یادې همداسی اومې تقسیم کړی دهغه دغوښو دهډوکو دماتولو او نه ماتولو ورته اختیار دی ، دا څه ضروری نه ده چی هډوکی به یې نه ماتیږی ، داچی کمه مشهوره ده چی آنا او نیکه اونورو بعضو قریبانو ته دعقیقې غوښی نه خوړل پکار دی ، بې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصله ده . که په اوومه ۷ ورځ باندی دیوې وجی څخه داسی ونکړل سی نوپه څوار لسمه ۱۴ ورځ یا په یو ویشتمه ۲۱ ورځ باندی دې عقیقه وکړی ، که چیری نور هم ناوخته سی نو داوو ۷ هفتو یا داوو ۷ میاشتو حساب دی ولګوی ، دعقیقې په حیوان کی هغه ټوله شرطونه دی کم چی دقربانۍ په حیوان کی دی او ددې اکثره مسئلې دقربانۍ په مثل سره دی ، که چیری په یوه غوایی کی شپږ کسه دقربانۍ په نیت شریك وی او اوم شخص دخپل کوچنی دعقیقې په نیت ورشریك سی نو جائز دی .

۲۳ . **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ ماته خپله زوجه ډیره محبوبه ده او زما پلار (حضرت عمر رضي الله عنه) دهغې څخه ناخوښه دی او فرمایی چی دې ته طلاق ورکه اوس چی تا ثنګه وفرمایل هغسی به کوم . [سوال کوونکی: عبد الله بن عُمر رضي الله عنهما]

جواب : ته هغې ته طلاق ورکه . (ابوداؤد ، ترمذی ، نسآئی ، ابن ماجة ، ابن حبان باختلاف الفاظ)

شرح : که چیری زوجه بې قصوره وی نو دمور او پلار په فرمایشت سره هغې ته طلاق ورکول واجب او لازمی نه دی اوپه دې صورت کی دمور او پلار اطاعت ضروری نه دی ، لیکن جناب رسول الله ﷺ فکر وکی چی عمر رضي الله عنه کم چی داعلی درجې عالِم ، عاقل ، مشفق او مهربانه پلار دی نودخپل زوی دزوجې څخه بې له وجی هیڅکله نه ناراضه کیږی اوبې له کمی ګټی ، فآئدې او خیر خواهی خامخا دطلاق حکم نه ورته فرمایی لیکن دمحبّت او الفت دغلبې دوجی څخه هغه وجه او علت دده دزوی په خیال کی نه راځی ددې وجی ده ﷺ دطلاق ورکولو حکم ورته وفرمایۍ .

۲۴ . **پوښتنه** : ای سیّد الاولین والآخرین موږ په سفر کی وو دعربو پریوې قبیلې باندی تیریدو هلته کښېښستو ، دهغو خلګو څخه مو مهمانی وغوښته نو هغو خلګو مهمانی نه راکړه ، دهغه ځای څخه یوه ښځه راغله اوراته وې ویل چی ستاسی څخه دیوچا دم نه دی ازده چی راسره ولاړ سی زموږ دقبیلې پرسردار باندی دم وکی ځکه چی هغه لړم خوړلی دی ، زموږ څخه یوه شخص وویل چی زما زده دی ، موږ دهغوی څخه یوڅه پسونه وغوښتل او هغه زموږ ملګری سورةِ فاتحه وویل پرده باندی یې دم اچول شروع کړل هغه ښه سو او دغه خلګو دوعدې مطابق پسونه راکړه دا ملګری دهغو دبېولو څخه انکار کوی لیکن ما ورته وویل چی دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

دځانه سره راروان کړی او ترځو پوری چی مو درسولِ مقبول ﷺ څخه پوښتنه نه وی کړی دوی ته لاس مه وروړی ده ﷺ چی څنګه وفرمایل هغسی عمل به کوو .

جواب : دا تقسیم کړئ او زما دپاره هم پکښی حصه راکړی . (بخاری ، مسلم)

شرح : جناب سرورِ عالَم ﷺ خپل دیرش ۳۰ صحابه رضی الله عنهم چی په هغوکی یې ابو سعید رضی الله عنه سردار وو یوځای ددښمن دمقابلې دپاره استولی وه ، (غالبًا په بیرته راتلوکی) هغوی دعربو پر قبیلې باندی تیریده او دشپې هلته پاته سوه او دعربو دقانون مطابق یې دهغوی څخه میلمستیا وغوښته مګر هغوی دسخت زړه والی دوجی څخه انکار وکی ، هغو خلګوته ډیره ژر سزا ورسیده چی دقوم سردار یې لړم وچیچی ، هرقسم تدبیرونه او دوا ګانی یې دکومو چی هلته عادت وو په وکړی لیکن آرام نسو ، نویې په خپلو کی سره وویله چی دغه مسافرینو ته ورسی پوښتنه ورځخه وکی شاید یو تدبیر یا دم ورته یاد وی ، په همدې ډول ددوی څخه یوه ښځه (دیوه سړی سره) دوی ته ورغله او ورته وې ویل چی زموږ دقبیلې سردار لړم چیچلی دی موږ هرډول منډی او ترنډی پسی وکړی لیکن هیڅ نفع یې ونه رسوله ، موږ اوریدلی دی چی ستاسی صاحب (یعنی رسول الله ﷺ) دخدای تعالی دطرفه څخه په نور او شفاء سره راغلی دی ، نو که چیری ستاسی څخه دیوه چا سره څه چل ول وی چی دهغه په وجه دې سردار ته آرام حاصل سی نوراته ویې ښیاست، ددوی څخه ابوسعید خدری رضی الله عنه وویل چی هو ! زموږ دم یاد دی ، لیکن ددې سره سره چی موږ درته وویل تاسی خلګو زموږ مهمانی نه وکړه لهذا ترځو پوری چی مو څه معاوضه نه وی مقرره کړی موږ مفت علاج نه کوو ، آخر هغوی دیرش ۳۰ پسونه ورکول قبول کړل او ابو سعید خدری رضی الله عنه ولاړی پر هغه باندی یې دالحمد لله په ویلو سره دم اچول شروع کړل ، په اوه واره ویلو سره هغه سردار ښه سو ، په دې ټولو خلګو باندی یې خوراك وکی یا یې شیدې په وچښلی او دیرش ۳۰ پسونه یې هم ورکړه (ددې دپاره چی دنفر پرسر یو پسه راسی) تر را اخیستلو وروسته بعضو خلګو ته په وړلو کی شبه وه چی معلومه نه ده جآئز دی که ناجآئز ، ددې وجی ابو سعیدِ خدری رضی الله عنه وویل چی دا تر جناب رسول کریم ﷺ پوری را ورسوی څه چی هغه ﷺ وفرمایل هغسی به کوو ، جناب رسول الله ﷺ چی ټوله قصه واوریده نو مبارکه خندا یې وکړه او وې فرمایل چی: تاسی ته څه معلومه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوه چي دا رُقيه يعنى دم دى ، تاسى چي څه کړيدى ښه مو کړيدى ، تقسيم يې کړى او دخپلو حصو سره زما حصه هم را مقرره کړى .
دصحابه وو رضي الله عنهم ډير کرامت وسو کمو خلګو چي ددوى تعظيم نه وو کړى هغوى ته سزا ورسيده اودوى ته خوراك او نورڅه هم ورسيدل ، او سزا هم سردار ته ورکول سوه ولى چي دهغه ټول خلګ تابع دى او رئيس هم وو ددوى ، که چيرى يو غريب واى نو دومره عوض ورڅخه اخيستل مشکل وو ، ددې حديث څخه پر علاج او دم او نورو باندى دأجرت مقررول او اخيستل جآئز معلوم سول ، دا جآئز دى ليکن په تراويحو کى دقرآن پر اورولو يا دميت دپاره پرويلو باندى اجرت مقررول ناجآئز او حرام دى .
۲۵. **پوښتنه** : اى سرورِ عالم ﷺ تاسى ارشاد وفرماياست چي شهيد کم کم خلګ دى ؟ [سوال کوونکى : صحابه رضي الله عنهم په روايت دابى هريرة رضي الله عنه]
جواب : ۱. کم سړى چي دخداى تعالى په لاره کى (يعنى په جهاد کى) قتل کړل سى هغه شهيد دى ۲. اوکم سړى چي دخداى تعالى په لاره کى (يعنى په جهاد کى، په خپل مرګ) سره مړ سى هغه هم شهيد دى ۳. او کم سړى چي په طاعون کى مړسى هغه هم شهيد دى ۴. اوکم سړى چي دنس دناجوړى (يعنى هيضه ، اسهال او نورو) څخه مړسى هغه هم شهيد دى (مسلم) .
شرح : اول قسم اوداعلى درجې شهيد خو هغه دى کم چي فى سبيل الله يعنى په جهاد کى قتل کړل سى ، دى ددنيا په احکامو کى هم شهيد دى يعنى بې له غسله او کفنه په خپلو جامو کى دفن کړل کيږى اوپه آخرت کى هم دده دپاره په زرهاوو نعمتونه او راحتونه دى ، دهمداسى شهيدانو په اړوند خداى تعالى ﷻ فرمايلى دى چي هغوى مړه مه ګڼئ بلکه هغوى ژوندى دى دخداى دطرفه څخه رزق ورکول کيږى او خوشحاله دى . دوهم قسم شهيد هغه دى چي ددنيا په احکامو کى شهيد نه ګڼل کيږى بلکه غسل او کفن دعادى مړو په شان ورکول کيږى ليکن په آخرت کى هغه ته اجر او ثواب او حيات ورکول کيږى په مثال سره دهغه چاچى دالله ﷻ په لاره کى قتل سوى وى ، که څه هم چي په درجه او مرتبه کى تر هغه چا يوڅه کم دى ، ددې قسم شهادت زيرى په مختلفو احاديثو کى په څو قسمه مرګونو باندى ورکول سويدى ، لکه څلور قسمه خلګوته چي ددې پوښتنى په جواب کى شهيد فرمايل سويدى او په نورو احاديثو کى ددې څخه ماسوا نورو ډولو مرګونو ته هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

شهادت فرمایل سویدی که څه هم چې دضعیف او قوي روایاتو مطابق داقسم شهادتونه اته شپیتو ۶۸ ته رسیدلي دي (وګورئ مظاهرِ حق ، شروع دباب الجنآئز) لیکن دنهایتي صحیح او قوي روایاتو څخه چې کومو خلګو ته شهید کیدل ثابت دي هغه دادي :

۱. په جهاد کې چې په خپل مرګ سره یعني بې له وژلو مړ سي.
۲. په طاعون (وبا) اخته سي او مړ سي.
۳. دنس دمریضۍ څخه مړسي .
۴. په اوبو کې ډوب سي مړ سي .
۵. وسوځي او مړسي .
۶. دذات الجنب (یعني دبغل ددرده څخه) مړسي .
۷. تر دیواله ، کور اونورو لاندي سي مړسي .
۸. دمورپه نس کې کوچنۍ مړسي اوددې دغمه څخه یې بیا مور مړه سي یا دولادت دتکلیف څخه په یو بل ډول مړه سي .
۹. دسل په ناروغۍ مړ سي .
۱۰. دمال په حفاظت کې مړ سي (مثلاً دغلو یا ډاکوګانو مقابله کوي مړ سي) .
۱۱. دخپل ځان دمحفوظ کولو دپاره مړ سي .
۱۲. دخپل اهل او عیال دمحفوظ کولو دپاره مړ سي .
۱۳. دسپرلۍ څخه را ولویږي مړ سي .
۱۴. دخپل حق په طلب کې او دهغه په غوښتنه او فریاد کې په ظلم سره مړ سي.
۱۵. په جهاد کې دیوه حیوان په چیچلو سره مړ سي .
۱۶. په غربت یعني مسافرۍ کې مړ سي .
۱۷. داسلامي ممالکو پر سرحد باندي چوکیداري او پیره کوي مړ سي .
۱۸. په ستوني کې یې ګوله یا دانه ولویږي او بنده سي یا په زکام سره مړ سي چې هغه ته په ستوني کې پهندا لویدل (زکام) هم وایي .
۱۹. زمرۍ ، دغرو پسه یا یوبل درنده حیوان یې څیري او وشکوي اومړ سي .
۲۰. دزړه په اخلاص سره دشهادت في سبیل الله تمنّا لري مګر ورنصیب نسي او داغسي مړ سي .
۲۱. دمار یا لړم دچیچلو څخه مړ سي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۲. دطاعون په ځای کی صبر او شکر وکی او په همداسی ځای کی دیره سی او دمرگه څخه خلاص سی.
۲۳. دکور دبام ، غره یابل لوړ ځای څخه را ایله سی او مړ سی .
دا ټوله شهادتونه که څه هم چی ددوهمی درجې شهادت او شهادتِ صغرٰی دی لیکن په دوی کی هم خپل په مابینځ کی دمرتبو او درجو فرق ډیر څه دی .
یوبل شهید دریم قسم هم سته کم چی یوازی په احکامو کی ددنیا شهید دی ، په آخرت کی دهغه دپاره اجر او ثواب دشهیدانو نه دی هغه دادی چی صرف دغنیمت دمال په اراده یا دیوبل قسم فاسد نیت په وجه په جهاد فی سبیل الله کی مړ سی په ظاهره به دده سره هغه معامله کیږی کمه چی داول قسم دشهیدانو سره کیږی یعنی بې له غسله او کفنه په خپلو جامو کی دفن کړل کیږی لیکن په آخرت کی به اجر او ثواب دشهیدانو هغه ته نه وی حاصل.
۲۲. **پوښتنه** : په ټولو اعمالو کی بهتره او افضله کم عمل دی او تر هغه وروسته دکم عمل درجه ده او تر هغه وروسته دکم ؟
[سوال کوونکی : یوشخص په روایت دابو هریرة رضي الله عنه]
جواب : ترټولو بهتر عمل په الله ﷻ او دهغه په رسول ﷺ باندی ایمان راوړل دی ، تردې وروسته دخدای ﷻ په لاره کی جهاد کول ، تردې وروسته هغه مقبول حج دی چی په هغه کی ریا نه وی . (بخاری ومسلم)
شرح : ایمان یې ترټولو اول اوپه اوله درجه کی ددې وجی کښېښووی چی بې له ده هیڅ عمل او عبادت په کار نه راځی اونه هم قبلیدی سی همدی اصل داصلو دی ، په جهاد کی هم کله چی دایمان اشاعت اوخپرونه او متعدی گټه وی ددې وجی یې هغه په ایمان پسی متصل په دوهمه درجه کی کښېښووی ، حج چی کله یو لوی مشکل اوسخت عبادت وو او نهایتی داعلٰی قسم عمل وو هغه یې هم په افضله او بهتره عملو کی شمار کی .
صحابه وو رضي الله عنهم چی هروخت هم ترټولو دمحبوب عمل او ترټولو دافضله عبادت په اړوند په دربار کی دالله ﷻ پوښتنه کړیده نو آنحضرت ﷺ بعضی وختونه دهغه دحال سره مناسب جواب ورکړیدی مثلا دمور اوپلار په خدمت کی دهغه څخه قصور کیدی یا په لمانځه کی ورڅخه یوڅه سُستی کیدله نوهغوی ته به یې فرمایله چی ستا دپاره دمور او پلار خدمت کول ترټولو بهتره عمل دی ، او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستا دپاره لمونځ په پایبندی سره په خپل وخت کی ادا کول بهتره عمل دی ، نور بعضی اعمال ګواکی تردې هم افضله سته دهغوی دافضلیته څخه هم انکار نه وو مقصد ، او کله به یې دوخت او ضرورت دلحاظه څخه مختلف جواب ورکوی په کمه زمانه کی چی دجهاد نهایتی احتیاج وو هلته یې جهاد ترټولو ښه عمل بللی دی اوکله چی به دجهاد دومره قدر ضرورت نه وو نو نور عملونه به یې ترټولو افضل وګرځول او جهاد به یې په دوهمه یا دریمه درجه کی وګرځوی ، اوپه حقیقت کی داټوله اعمال محبوب او افضل دی ګواکی فرق یې په خپل مینځی مرتبو او درجو کی دی . ددې جوابو داختلافاتو په وجه کی علماوو نوری وجوهی هم بیان کړیدی ، دې بنده دضرورت داندازې په بیان کولو باندی اکتفاء وکړه .

۲۷. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ زما رضعی خور دا نذر ایښی وو چی لڅ سر او لڅی پښې به دبیت الله شریفی طرف ته ځی (یعنی حج به کوی او اوس په دارنګه کولو تکلیف او دقت وی) . [سوالکوونکی : عقبه بن عامر رضی الله عنه]

جواب : الله تعالی ته ستا درضعی خور دمشقت او تکلیف هیڅ ضرورت نسته هغې ته پکار دی چی سپره سی (یعنی سپره دی سی اوبیت الله شریفی ته دی ولاړه سی او پړونی دی واغوندی یعنی سردې پټ کړی) اودرې روژې دی ونیسی (ځکه چی هغې خپل نذر نکی پوره ، دا دهغه کفاره ده) . (ترمذی ، ابوداؤد ، نسآئی ، ابن ماجة ، دارمی) .

شرح : دسر پټولو حکم ده ﷺ ددې وجی وفرمایی چی ښځی ته سر پټول فرض دی او دناورا کارو نذر که چا ایښی وی دهغه پوره کول لازم نه دی ، اودسپریدو حکم یې ددې وجی ورکی چی هغه ښځه په پښو باندی دسفر کولو څخه معذوره وه طاقت یې نه درلودی لیکن کله چی هغې دخپل نذر خلاف وکړه ددې وجی ددې پر ذمه باندی قربانی واجب سوه چی دهغه حکم دنورو احادیثو څخه معلوم سویدی ، په کمه درجه کی دهغه دبزې قربانی ده او په لوړه درجه کی او مستحب داوښ یا دغوایی قربانی ده ، اوکله چی یې نذر نکړی پوره نوځکه کفاره هم واجب سوه . او کفاره ده دمریی آزادول یا لسو ۱۰ مسکینانو ته خوراك ورکول یا لسو ۱۰ ته کالی وراغوستل اوکله چی داهیڅ هم نه وی نو درې ۳ روژې دی یوپه بل پرلپسی متصلی ونیسی ، کله چی آنحضرت ﷺ ته معلومه وه چی دعقبه رضی الله عنه درضعی خور په وس او طاقت کی بل ډول کفاره ادا کول نسته ځکه نوده ﷺ دروژې نیولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکم ورکی، (یو دا هم احتمال دی چی دعقبه رضی الله عنه درضعی خور سره دقربانی طاقت هم نه وو ددې په عوض کی ده ﷺ دروژې نیولو ارشاد ورته فرمایلی دی) .

۲۸. **پوښتنه** : مونږ سپیان ایله کړو ښکار په کوو دهغوی کړل سوی ښکار په کمو صورتو کی جآئز دی اوکله ناجآئز ، او بعضی وختونه خو زمونږ دخپل سپی سره پر ښکار باندی بل سپی هم موجودیږی داسی ښکار خوړل پکار دی او که نه ؟

[سوال کوونکی : عدی بن حاتم رضی الله عنه]

جواب : کله چی ته خپل تعلیم یافته سپی (په بسم الله ویلو سره) پر ښکار باندی ایله کړی او هغه ښکار مړ کړی نو هغه خوره او که چیری ښکار کوونکی سپی په خپله هم دهغه څخه خوراك وکړی نودا ښکار مه خوره او کله چی دسپی سره بل سپی پر ښکار باندی پیداسی نوبیا هم هغه مه خوره ځکه چی تا بسم الله یوازی دخپل سپی پر ایله کیدو باندی ویلی وه نه پر هغه بل باندی (اوپر کم سپی چی دایله کیدو په وخت کی بسم الله ونه ویل سی دهغه ښکار کړل سوی حیوان خوړل جآئز نه دی) لهذا نو هغه هم مه خوره ځکه چی معلومه نه ده چی ستا سپی دا ښکار کړی او مړ کړی دی اوکه هغه بل سپی . (بخاری شریف)

شرح : دسپی ښکار کم چی ترمړ کیدو وروسته پیدا سی په هغه کی که چیری درې ۳ خبری وی نو حلال دی ۱. سپی به تعلیم یافته وی ۲. مسلمان به په بسم الله ویلو سره ایله کړی وی ۳. سپی به دهغه څخه خوراك نه وی کړی ، که چیری ژوندی پیدا سو نوددې شرطو ضرورت نسته ذبح یې دی کړی او بیا دې یې وخوری . که چیری دوو سپیانو په شریکه ښکار کوی نوپه دواړو کی هغه درې ۳ سره شرطونه پکار دی ، که چیری په دوی کی یوهم غیرِ تعلیم یافته وو یا کافر یا مشرك ایله کړی وی نو ددوی دخوا څخه مړ کړل سوی ښکار نه دی حلال (تفصیلی حال دسپی دښکار او مسئلې او نور یې تردې مخکی ذکر سویدی) .

۲۹. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ دا زما زوی دی ما په دغه نس کی ساتلی وو ، دتیو څخه می شیدې ورکولی په غیږ کی می روزی اوس دده پلار ماته طلاق راکړیدی او غواړی چی دی هم زما څخه جلا کړی ، ته ﷺ ددې په اړوند څه حکم فرمایی ؟

[سوال کوونکی : یوه ښځه په روایت دعبد الله بن عمر رضی الله عنهما]

جواب : ترڅو پوری چی ته دبل چا سره نکاح ونکړی نسبت دهلك وپلار ته ، ته یې زیاته حقداره یې . (ابوداؤد ، مسندِ احمد)

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرح : کوچنی ته دپرورښت ورکولو او دخپل ځان سره دساتلو دپاره مور حقداره ده ترڅو پورې چې کوچنی هوښیار نسی (چې دهغه موده فقهاوو ؒ دهلك دپاره اوه ۷ کاله مقرره کړیده او دانجلۍ دپاره یې دحیض تر راتلو پورې) لیکن پرښځې باندې دی ددې په وجه جبر نه کول کیږي ، دکوچنی نفقه اوخرڅه په دې ورځوکی دپلار پرذمه باندی ده ، او که چیری پلار مالداره وی نو دپرورښت مزدوری هم ښځه ورڅخه اخیستلای سی کله چې دمیره په نکاح یا عده کی نه وی ، لیکن که چیری مور یې دداسی شخص سره نکاح وکړه چې هغه دکوچنی دپاره محرم نه وو یا داسی ځای ته داوسیدنی دپاره ولاړه چې دهغه ځای اوسیدونکی دکوچنی او دهغه دپلار سره عداوت (دښمنی) درلوده نو ددې (مور) حق دپرورښت یې ځی ، ولی چې په دې صورتوکی کوچنی ته دتکلیف او ضرر اندیښنه ده ، که چیری مور یې دداسی یو شخص سره نکاح وکړه چې هغه دکوچنی محرم وو نو دمور حق داولاده څخه نه باطلیږي ، مثلا دکوچنی داکا سره یې نکاح وکړه یایې داکا دزوی سره نکاح وکړه ، که چیری مور یې پرورښت نه کوی یا مړه سوه یایې دکوچنی دنامحرم سره نکاح وکړه نو نیکه ته ترده وروسته بیا انا ته تردې وروسته بیا خور ته تردې وروسته بیا خاله ته بیا عمه ته بیا نورو ښځو او نرانو ته دحضانة ([1]) حق حاصلیږي ، چې دهغه تفصیل ددې لنډی کتاب لائق نه دی .

مسئله : که چیری مور یې فاسقه یا فاجره وی نوبیا دحضانة حق نه ورته حاصلیږي .
که چیری دکمی وجی څخه لا چاری او لابدی وی مثلا دمور څخه ما سوا کوچنی دبل چا شیدې نخوری نوبیا به یې په مور باندی په جبر سره داولاد پرورښت کول کیږي .

۷۰. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ زما دزوج یوڅه غلامان تښتیدلی وه هغه ددوی په

([1]). حضانة : یعنی داولاد طلب کول مور لره دپرورښت دپاره .

قال الكاساني فى البدآئع فى الحضانة : هِيَ فِي اللُّغَة تُسْتَعْمَلُ فِي مَعْنَيَيْنِ: أَحَدُهُمَاجَعْلُ الشَّيْءِ فِي نَاحِيَةٍ يُقَالُ: حَضَنَ الرَّجُلُ الشَّيْءَ أَيْ اعْتَزَلَهُ فَجَعَلَهُ فِي نَاحِيَةٍ مِنْهُ، وَالثَّانِي: الضَّمُّ إلَى الْجَنْب يُقَالُ: حَضَنْته وَاحْتَضَنْته إذَا ضَمَمْته إلَى جَنْبك ، وَالْحَضْنُ الْجَنْبُ فَحَضَانَةُ الْأُمِّ وَلَدَهَا هِيَ ضَمُّهَا إيَّاهُ إلىٰ جَنْبِهَا وَاعْتِزَالُهَا إيَّاهُ مِنْ أَبِيه لِيَكُونَ عِنْدَهَا فَتَقُومَ بحفظه وَإِمْسَاكه وَغَسْلِ ثِيَابه وَلاَ تُجْبَرُ الْأُمُّ عَلَى إرْضَاعه إلاَّ أَنْ لاَّ يُوجَدَ مَنْ تُرْضِعُهُ فَتُجْبَرَ عَلَيْه وَهٰذَا قَوْلُ عَامَّةِ الْعُلَمَاءِ . آهـ

(c) ketabton.com: The Digital Library

تلاښ کې ووتې کله چې قدوم ته ورسيدې نو **هغه** غلامان يې پيدا کړه ، غلامانو هغه قتل کې ، اوس که چيرې اجازه وفرمايې نو خپلې پخوانۍ قبيلې بنې خدره ته به ولاړه سم ځکه زوج چې زه په کم کور کې پرې اېښې يم او دې مړ سو هغه نه داوسيدنې دپاره صحيح ځاى دې اونه هم څه دخوراك او چيښاك اسباب سته .

[سوال کوونکې : زوجه حبشيه ابو سعيدِ خدرى رَضِيَ اللهُ عَنْهُ]

جواب : ته په خپل هغه سراى کې اوسه ترڅو پورې چې مقرره عده خپل پاى ته ورسيږي (ترمذي، ابوداؤد ، نسائى، مؤطا امام مالك) .

شرح : اول دې ته آنحضرت ﷺ اجازه فرمايلې وه چې ولاړه سه ليکن کله چې هغه واپس روانه سوه نو پدستې يې راوبلله او ورته وې فرمايل چې دعدې ترختميدو پورې په همدې سراى کې اوسه ، ددې څخه معلومه سوه چې دمعتدې دپاره دزوج يا دزوج دوارثانو دطرفه څخه داوسيدنې دپاره په ورکړل سوى کور کې اوسيدل واجب دې او دا چې دکور يا بل شى دخرابوالې او دلږ او ډير تکليف دوجې څخه په عده کې کور پرېښوول جائز نه دې بلکه په وخت کې دوفات دزوج چې په کم کور کې اوسيږي په همدغه ځاى کې دې عده پوره کړي برابره خبره ده که هغه ځاى دښځې په ملك کې وى اوکه دزوج او که دبل چا . البته که يې چيرې دزوج وارثان په ظلم او زور سره وباسي ياپه دې کور کې دځان او مال دضائع کيدو خطره وى يا کور ونړيږي يا دنړيدو بيره وى يا دکرايې کور وى او ښځې ته دکرايې ورکولو طاقت نه وى په دې ټولو صورتونو کې کور پرېښوول جائز دى .

مسئله : که چيرې اتفاقي ديوچا کره دليدو کتو دپاره تللې وه او ترشا يې په همدې وخت کې زوج مړ سو يا يې طلاق ورکې نو پدستې دې خپل کورته بيرته راسې او عده دې تيره کړي .

مسئله : دزوج دمرګ په عده کې که چيرې دښځې سره دخوراك او چيښاك او ګذارې سامان نه وى نو دا چې دا دورځې ووزې اوکار وبار وکړي او دشپې بيرته واپس همدغه کور ته راځي او پکښې اوسي نو دا جائز دى ليکن دطلاق په عده کې بالکل وتل روا نه دى ولې چې ترعدې پورې ددې خرڅ دزوج پر ذمه باندې دى.

٧١. **پوښتنه** : ما دابو اهاب دلور سره چې نامداره ده په غنيه باندې نکاح کړې وه اوس يوه ښځه وايې (او زما په فکر کې که هغه درواغ وايې) چې ما عقبه او دهغه وزوجې ته ددوى په کوچنيوالې کې شيدې ورکړيدې په دې صورت کې غنيه زما

(c) ketabton.com: The Digital Library

زوجه کیدلی سی او که نه ؟ [سوال کوونکی: عقبه بن حارث رَضِیَ اللهُ عَنهُ]

جواب : ته خپله دا زوجه پرېږده ، کله چې دا ویل کیږي چې تاسی دواړه رضاعی خور او ورور یاست ، نوبیا څنګه تاسی دواړه دزوج او زوجې په ډول اوسیدلای سی . (بخاری ، نسآئی ، دار قطنی) .

شرح : عقبه رَضِیَ اللهُ عَنهُ په مکه معظمه کی اوسیږی دده دزوجې نوم زینب او غنیه وه او دام یحیٰی په کنیت سره مشهوره وه یوه ورځ یوه سوال کوونکی تور پوستی ښځه ددوی کورته راغله دې ته په خیر ورکولو کی دوی وځنډیده نو دې ورته وویل چی ماته څه صدقه او خیرات ضرور راکړی په خدای قسم چی ما خو تاسی دواړو ته شیدې درکړیدی که څه هم چی هغې زړی ښځی دا خبره دصدقې او خیرات اخیستلو دپاره کړی وه لیکن ددې څخه ددې دواړو زوج او زوجې ورور او خور کیدل ثابت سوه ، عقبه رَضِیَ اللهُ عَنهُ ورته وویل چی ته درواغ وایی که ریشتیا داسی وای نو دمخکی څخه تا دا خبر ولی نه راکوی مګر هغه سپین سری پرخپلی خبری باندی ولاړه وه ، دزوجې وقریبانو او کورنۍ ته یې دتحقیق دپاره سړی ولیږی نو هغوی ټولو وویل چی موږ ته نه ده معلومه چی دې ښځی دی زموږ انجلۍ ته شیدې ورکړی وی ، نوبیا عقبه رَضِیَ اللهُ عَنهُ سپور سو او دمسئلې دپوښتنی دپاره مدینی منوری ته ولاړی او دجناب سرورِ عالَم ﷺ په خدمتِ بابرکت کی حاضر سو ده ﷺ چی واقعه واوریده نو دجلا کیدو حکم یې ورکی او وې فرمایل چی کله په تاسی دواړو کی دشیدو دعلاقې په وجه باندی دورور اوخور قرابت راغی نوبیا څنګه یوځای اوسیدلای سی ، عقبه رَضِیَ اللهُ عَنهُ ارشادِ نبوی ﷺ په زړه او روح سره قبول کی او خپله زوجه امِ یحیٰی یې پرېښووله او بله نکاح یې وکړه .

دا حکم آنحضرت ﷺ په ډول دتقویٰ او احتیاط فرمایلی وو که نه وی نوپه دې صورت کی زوجه پرېښوول واجب او لازمی نه وه ، او یوازی دیوې ښځی په شاهدې سره درضاع علاقه نسی ثابتیدی ، البته احتیاط او تقویٰ دغه ده دکم چی حضور ﷺ حکم ورکی او عقبه رَضِیَ اللهُ عَنهُ عمل په وکی .

۷۲. **پوښتنه** : ای فخرِ عالَم ﷺ دابی القعیس ورور افلح دلته زموږ کره راغلی وو ما دهغه څخه پرده وکړه نو هغه راته وویل چی آیا زما څخه هم پرده کوی زه خو ستا اکا یم ما ورته وویل چی ته می اکا دکمی خوا سوې ؟ هغه راته وویل چی زما دورور زوجې تاته شیدې درکړیدی ، ما ورته وویل چی ماته خو شیدې ښځی

(c) ketabton.com: The Digital Library

راکړیدی ستا یې څه علاقه ورسره ، اوس ته وفرمایه چې دهغه څخه پرده کول پکار دی او که واقعی هغه په دې علاقې سره اکا ګرځی او پرده نه ده واجب ؟

[سوال کوونکی : ام المؤمنین عآئشة رضي الله عنها]

جواب : هغه شرعًا ستا اکا دی هغه ته دراتللو اجازه ورکړه دهغه څخه پرده مه کوه ځکه په نسب سره چې کم قرابتونه ثابتیږی هغه په رضاع سره هم ثابتیږی. (بخاری)

شرح : ددې حدیث څخه معلومه سوه چې دشیدې ورکوونکی ښځی دزوج په علاقې سره هم هغه قرابت ثابتیږی کم چې په نسب کی دپلار دطرفه څخه وی مثلاً دنسبی پلار دورور څخه پرده نه ده واجب او نکاح ورسره حرامه ده دغه رنګه درضاعی پلار دورور سره هم نکاح حرامه ده او پرده نه ده واجب ځکه چې هغه رضاعی اکا دی ، لکه چې دا شخص چې دحضرتِ عآئشې رضي الله عنها درضاعی مور لیور یعنی درضاعی مور دزوج ورور یې وو چې دهغه په مخامخ کیدو سره ده ﷺ عآئشې رضي الله عنها ته اجازه ورکړه او ورته وې فرمایل چې دی ستا اکا دی ، دافلح په اړوند اختلاف دی چې دا دابو القعیس زوی دی اوکه ورور مګر زیاته معتبره خبره داده چې ورور یې دی ، دعآئشې رضي الله عنها یوبل اکا هم رضاعی وو مګر هغه یې دبلې علاقې څخه اکا کیدی یعنی دابوبکر رضي الله عنه سره په شیدو کی شریك ورور وو ، په عربو کی چې کله دمور څخه ما سوا دنورو ښځو شیدې هم اکثره وخت ماشوم ته ورکول کیږی ددې وجې درضاعت علاقې په کثرت سره وی . په هندوستان ، پاکستان او افغانستان کی هم داسی علاقې او قرابتونه وی دنکاح پر وخت خلګوته پکاردی چې دعلماوو څخه تحقیق وکړی ترڅو چې په حرام کی مبتلا نسی .

۷۳. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ ارشاد وفرمایاست چې بعضی وخت یوځوك یو دخیر کار کوی په دې وجه باندی خلګ دهغه تعریف کوی ، ددې څخه هغه ته څه تاوان رسیږی او که نه اوپه ثواب کی څه نقصان راځی اوکه نه ؟

[سوال کوونکی : صحابه رضي الله عنهم په روایت دابو ذر رضي الله عنه]

جواب : دا تعریف خو مومن ته ژر رسیدونکی زیری دی . (مسلم شریف)

شرح : دجواب مطلب دادی چې دا تعریف هغه شخص لره هیڅ ضرر رسوونکی نه دی بلکه داخو نقد او ژر رسیدونکی زیری دی چې ده ته دلته ورسیدی چې دهغه څخه معلومه سوه چې الله تعالی ددې بنده څخه راضی سویدی او دی یې خپل

(c) ketabton.com: The Digital Library

محبوب کړیدی ، دا دهغه ﷻ درضا او محبت تاثیر دی چی ددنیا خلګ یې هم محبوب بولی او تعریف یې کوی ، لکه په حدیث شریف کی چی راغلی دی چی کله الله تعالی یوڅوك محبوب ګرځوی نو دآسمان خاوندانو ته اطلاع او خبر ورکول کیږی چی هغه یې هم دوست ونیسی تردې وروسته په کراره کراره داهلِ دمځکی په زړو کی هم دهغه محبّت او عظمت کښېنی او هغه په دوی کی مقبول ګرځوی ، حاصل داچی ددې ځای تعریف دراتلونکی دکامیابۍ او نیکمرغۍ او دعالَم آخرت دبشارت او خوشحالۍ علامه ده چی هغه ده ته هلته حاصلیدونکی ده او دهغه لوړ قیمتو اجر اوثواب اوالهی نعمتو پیش خیمه ده کم چی دده دپاره په عالمِ باقی کی تیار سویدی .

۷۴. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ ما یو آس فی سبیل الله (یعنی دثواب په نیت باندی دخدای تعالٰی ﷻ دپاره یا دجهاد کولو دپاره) یوه شخص ته ورکړی وو مګر هغه ددې آس هیڅ خدمت نه وو کړی او ډنګر او نرۍ کړی وو چی بالکل بیکاره کړی یې وو ، اوس یې هغه شخص خرڅوی غالبًا داسی ګمان کیږی چی په ډیره اندازه کم قیمت به یې ورکړی زه هغه ورڅخه رانیسم که نه ؟

[سوال کوونکی : عمر بن الخطاب رضی الله عنه]

جواب : هغه هیڅکله مه رانیسه خپله صدقه بیرته واپس مه اخله که څه هم چی هغه یې تاته دیوه درهم په بدله کی هم درکوی ددې وجی چی کم څوك صدقه ورکړی او بیرته یې واپس ورڅخه واخلی هغه داسی دی لکه سپی چی خپل قۍ دوباره بیرته خوری . (بخاری ومسلم)

شرح : کله چی هغه آس (چی دهغه نوم حضرت عمر رضی الله عنه وَرْد ایښی وو) ډیر ډنګر او بیکاره سوی وو ددې وجی څخه یې په کم قیمت باندی دتر لاسه کولو ګمان وو او ددې وجی چی دده سره به په خاص طور سره ډیر رعایت وکی ولی چی دا دده دخوا څخه ورکول سوی وو که څه هم چی داقسم بیع حلاله او جآئزه ده لیکن کله چی دفی سبیل الله تر ورکولو وروسته اوس دهغه څخه یو قسم رعایت تر لاسه کول نا مناسب دی اوس چی هغه هرڅومره قدر رعایت وکړی ګواکی په هغومره اندازه دده ورکړه بیرته ده ته واپس راغله لهذا دا فعل داحتیاط او تقوٰی خلاف او یوڅه قدر مکروه دی ددې وجی جناب سرورِ عالَم علیه الصلاة والسلام دعمر رضی الله عنه دپاره دا نکړه خوښه او ممانعت یې وفرمایۍ او بیا یې دصدقې بیرته اخیستلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

سخت مذمت دیوه مثال په بیان کولو سره ښکاره کی .

۷۵. **پوښتنه** : ای سرورِ عالَم ﷺ مورِ (یعنی ښځی) پر خپلو پلرو او زامنو او مړو باندی نهایتی بار (او ګرانی) یو (زمورِ خرڅ چی کم ددوی پرذمه دی هغه دوی ته ډیر دروند او ناخوښه دی) ددې خلګو دمال څخه (مورِته بې لـه اجازې) آیا یوڅه اخیستل حلال دی ؟

[سوال کوونکی: یوه ښځه اوږدقامت اوقوی اوغټ بدن والا ګواکی دقبیلې څخه دمضروه]

جواب : ددوی دمال څخه تازه شی اخلی خوراك یې هم حلال دی او په هدیه کی ورکول یې هم (ابوداؤد) .

شرح : په کومو ملکو کی چی ښځی کم دروزی کار په خپله نه کوی هلته اکثره پر خلګو باندی ددوی داخراجاتو بار نهایتی ګران تیریږی (ګواکی بعضی وختونه په وجه دډیر تعظیم او محبّت هغه دروند والی نه معلومیږی) اوس چی هغه په اجازه او خوشحالیٔ سره هرڅه ورکړی دا دهغوی عنایت اومهربانی ده لیکن بې له اجازې څومره قدر تصرف کول جآئز دی ؟ دا سوال کوونکی وپوښتل ، ده ﷺ وفرمایل چی لانده او تازه شیان مثلاً پوخ سوی خوراك یا شیدې اونور داسی شیان چی ژر خرابیږی او هغه نسی ذخیره کیدی هغوی بې له اجازې خوړل یا یوڅه قدر په طور دهدیې یا خیرات ورکول یوچا ته جآئز دی ، نور مالونه لکه غلې او دانې او داسی شیان چی دذخیره کیدو قابل وی په هغوی کی داسی تصرف کول نه دی جآئز ، که چیری زوج نه ورکول نو دخپل اولاد دپاره خوراك او نور ضروری شیان بالکل بې له اجازې اخیستل هم جآئز دی لیکن هدیه او صدقه او نور په هغه صورت کی ورکول جآئز دی چی دزوج اجازه اورضا په ډول دعرف او عادت معلومه وی او هغه دکوچنی شیانو په ورکولو سره نه ناراضه کیږی ، بلکه که چیری په غله او نقدو او نورو شیانو کی هم دزوج په طرز او طریقې سره اجازه معلومه سی نو خرڅول ، ورکول او وربخښل یې جآئز دی لیکن په هر حالت کی دی بې لـه موقع او بې ځایه دهغه مال نه خرڅوی او دفضول خرچی دعادت په اختیارولو سره دی دشیطان خور دځانه څخه نه جوړوی .

۷۶. **پوښتنه** : پرمځکه باندی ترټولو مخکی کم مسجد جوړ سویدی او دهغه څخه وروسته کم یو ؟ [سوال کوونکی: ابوذرِ غفاری رَضِیَ اللہُ عَنْہُ]

جواب : اول مسجدِ حرام (یعنی خانهٔ کعبه) جوړ سویدی تر هغې وروسته مسجدِ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اقصىٰ (یعنی بیت المقدس چې سلیمان عَلَیْہِ السَّلَام جوړ کی) . (بخاری ونسائی)
شرح : په دې کی هیڅ کله هیڅ شبه نسته چې په ټوله عالَم کی چې ترټولو اول کم ځای دعبادت دپاره مقرر کړل سویدی هغه مسجدِ حرام یعنی خانه کعبه ده لکه خدای تعالیٰ چې هم فرمایلی دی چې: إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُّضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِيْ بِبَكَّةَ یعنی تر ټولو مخکی کور کم چې دخلګو دپاره عبادت خانه مقرره کړل سوی وه هغه دی چې په مکه کی دی (یعنی خانه کعبه) ، اونه هم په دې کی شك سته چې مسجدِ اقصیٰ تردې وروسته جوړ سویدی لیکن په بعضی روایتوکی دی چې دسوال کوونکی پر پوښتنه باندی آنحضرت ﷺ وفرمایل چې دمسجدِ حرام او مسجدِ اقصیٰ په بنیاد کی دڅلویښتو ۴۰ کالو فاصله ده حالانکه دتاریخ څخه واضحه کیږی چې په دوی کی تر زرو ۱۰۰۰ کالو هم زیات لیری والی دی ولی چې خانه کعبه ابراهیم عَلَیْہِ السَّلَام جوړه کړیده او مسجدِ اقصیٰ سلیمان عَلَیْہِ السَّلَام . ددې وجی نو ښه پوهیدل پکار دی چې جناب سرورِ عالَم ﷺ هغه فاصله بیان کړیده کمه چې ددوی دواړو داولو بنیادو او اصلی بناوو ترمابینځ واقع ده ولی چې نه دخانه کعبې اصلی بانی حضرت ابراهیم عَلَیْہِ السَّلَام دی اونه هم دمسجدِ اقصیٰ بنیاد ایښوونکی حضرت سلیمان عَلَیْہِ السَّلَام دی بلکه حضرت آدم عَلَیْہِ السَّلَام په امرِ خداوندی سره یو تربل وروسته دواړه مسجدونه جوړ کړیدی اوپه همدغه بنیاد ایښوولو کی څلویښت ۴۰ کاله فاصله وه ، دکم چې مخبرِ صادق (روحی فداه [۱]) بیان فرمایلی دی ، تر اوږدې زمانې او ډیری مودی وروسته چې کله ددواړو علامې خرابی او محوه سوی وی او بې نښانه پاته سوی وی په ارشاد او اطلاع خداوندی سره سیدنا ابراهیم عَلَیْہِ السَّلَام خانه کعبه پرقدیمو بنیادو باندی تعمیر کړه او دده لمسی حضرت یعقوب عَلَیْہِ السَّلَام مسجدِ اقصیٰ پر مخکنیو بنیادو باندی راپورته کی (په دې دوو تعمیرو کی تقریباً دڅلویښتو کالو فرق وو) بیا یوڅه موده وروسته داؤد عَلَیْہِ السَّلَام په نهایتی عمدګی او استحکام سره دمسجدِ اقصیٰ تعمیر شروع کی او دهغه دوفاته څخه وروسته دده رشید زوی او لآئق او عالیقدر جانشین سلیمان عَلَیْہِ السَّلَام اختتام ته ورسوی او هم دی عَلَیْہِ السَّلَام ددې بانی مشهور سو لیکن دخاصو تعلقاتو دوجی څخه دبیت الله شریفی بانی حضرت ابراهیم عَلَیْہِ السَّلَام مشهور دی ګواکی

([۱]). یعنی زما روح دی ترده ﷺ قربان وی . منه

(c) ketabton.com: The Digital Library

خانه کعبه هم تر ده ﷺ وروسته څو وراه تعمیر سویده ، دبیت الله تعمیراتو یو څه قدر حالات همدې فقیر مؤلِف پـه الجواب المتین کی او زیات حالات یې دالصّالحات پر حاشیه باندی دحضرتِ فاطمې رضي الله عنها په حالاتو کی لیکلی دی .

۷۷. **پوښتنه** : یا رسول مقبول ﷺ زما نوم فلانی ځای ته دتلونکو مجاهدینو په نومونو کی لیکل سویدی او زما زوجه حج ته تللی ده (حالانکه دښځو دپاره بې له کم محرم یا زوجه څخه یوازی تلل منع دی او هلته په جهاد کی تلل هم ضروری دی (ولی چی نوم می لیکلی دی) اوس څه تدبیر وکړم) ؟

[سوال کوونکی : یو شخص په روایت دابن عباس رضي الله عنهما]

جواب : ته دخپلی زوجې سره ولاړ سه حج وکه (جهاد ته تلل وځنډوه). (بخاری)

شرح : یو وار دخدای ﷻ رسول ﷺ ارشاد وفرمایی چی بې لـه ملګری کیدو دزوج یا یوه محرم دی هیڅ ښځه سفر نه کوی ، چی ددې څخه معلومه سوه چی دښځی دپاره دفرضی حج دادا کولو دپاره هم بې لـه ملګری کیدو دزوج یا محرم سفر نه دی جآئز ، ددې وجی سوال کوونکی ولاړ سو او پوښتنه یې وړاندی کړه ، غالبًا بـه دهغه پر زوجی باندی حج فرض کړل سوی وو اوپرده به نه وو فرض سوی لیکن کله چی دده دنفلی حج دوجی څخه دزوجې فرضی حج ادا کیدی اوبې لـه دی چی دی ولاړ سی هغه پاتیده ولی چی بل څوك بیوونکی یې نه وو او یوازی تلل حرام وه ځکه یې نوده ته دجهاد پرېښوولو او حج کولو حکم ورکی ، ولـی چی جهاد دده پـه نه موجودګی کی هم کیږی لیکن دزوجې حج بالکل فوت کیږی .

مسئله : کله چی دنورو احادیثو څخه معلومه سویده چی دیوازی سفر ممانعت په هغه حالت کی دی کله چی ددرو ورځو سفر وی (چی دهغـه مقدار پـه پاکستان او هندوستان کی ۴۸ انګریزی میله کیږی) نو کـه چیری یـوه ښځه مکی معظمې تـه نژدی اوسیږی چی ددرو ورځو سفر (یعنی د۴۸ میلو فاصله نه وی) نودې تـه یـوازی تلل او حج کول هم جآئز دی ، لیکن بهتره خبره پرهر حال داده چی دیـو چا محرم سره یوځای ولاړه سی.

۷۸. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ زما دوه همسایګان دی (کـه چیری زه هدیـه ورکول وغواړم او هغه دومره شی وی چی یوازی یوه همسایه تـه دورکولو قابل وی نو) پـه دوی کی یې کم یوه ته ورکړم ؟ [سوال کوونکی: عآئشة رضي الله عنها]

جواب : دکم یوه دروازه چی تاته زیاته نژدی وی . (بخاری)

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرح : دهمسایه وکورته چې کم شي راځی نونژدی دروازې والا همسایه اکثره وخت هغه وینی اوبعضی وخت یې دهغه شي وطرف ته رغبت او خواهش پیدا کیږی ، نو دپوره نروالی دوجی څخه یې هغه ته دهدیې او تحفې ورکولو حکم وفرمایۍ او ددې وجی هم دهغه حق زیات دی چې هغه دحاجت او ضرورت پروخت دده کومکی وی او دغفلت په وخت کې یې حفاظت کوونکی وی ، نو ددې ټولو مصلحتو په وجه نژدی دروازې والا همسایه ته یوشی ورکول مستحب او افضله دی ، که یې چیری دخپل یوه مصلحت یا فآئدې په وجه ولیری دروازې والا همسایه ته ورکی نوبیا هم جآئز او صحیح دی. دارنګه دا حکم هغه وخت دی چې یوازی یوه ته ورکول منظور وی یا هغه هدیه قلیل المقداره وی چې یوه ته ورکول کیږی زیات ته نه ، که داسی نه وی نوکه یې قدرت وی نوبهتره داده چې دواړو ته هدیه ورکړی ، نژدی دروازې والا ته هم او لیری دروازې والا ته هم .

دهمسایه سره په مړانی ، کومك ، خیر خواهی او اعانت کولو کی ډیر حدیثونه وارد سویدی ، هغه ته ضرر رسول ، آزارول ، دهغه وپټو شیانوته کتل او پلټنه یې کول نهایتی لویه ګناه ده ، دهمسایه حقوق ، اخلاق او آداب یې په کتابو کی مفصل ذکر دی .

۷۹. **پوښتنه** : ای جناب سرورِ عالَم ﷺ زما مور راغلی ده ، هغه مشرکه او داسلام څخه ناخوښه او بیزاره ده ، ماته دهغې خدمت کول او ورسره وصله رحمی کول جآئز دی او که نه ؟ [سوال کوونکی : اسمآء خور دابوبکر رضي الله عنهما]

جواب : ته دخپلی مور سره وصله رحمی (په ګذاره او احسان کی) کوه (مسلم)

شرح : ابوبکر رضي الله عنه دجاهلیت په زمانه کی خپلی یوې زوجې ته چې نامداره وه په قُتیلة سره طلاق ورکړی وو چې دهغه څخه دابوبکر رضي الله عنه لور اسمآء (چې زوجه وه دزبیر رض) پیدا سوی وه ، مدینې ته ترهجرت کولو وروسته په کمه زمانه کی چې حضرت سرورِ کآئنات ﷺ دقریشو دکفارو سره پریو څو شرطو باندی صلح کړی وه (چې هغې ته صلح حُدیبیه او عهدِ قریش هم ویل کیږی) دا ښځه دخپل زوی حارث سره (چې هغه یې دبل زوج مدرك څخه پیدا سوی وو) ملګری سوه دمکې معظمې څخه را روانه سوه دخپل لور اسمآء رضي الله عنها کور مدینی منوری ته راورسیده اویوڅه غوړی ، کشمش اونور شیان یې په تحفه کی راوړه لیکن داسلام څخه متنفره او دلور دمسلمانیدو څخه نهایتی ناراضه وه ، او دلته دډیری مودې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ثخه دابوبکر رضي الله عنه کور په نورِ اسلام سره منوّر سوی وو ، ښځو او نرانو ټولو درسول الله ﷺ پر احکامو باندی روح او ځان ورکوی او دده ﷺ بې له اجازې یې هیڅ کار نه کوی ، اسمآء رضي الله عنها نه تحفه قبوله کړه او نه یې دمور کم خاطر او خیال وساتی بلکه دهادی برحق ﷺ په خدمت مبارك کی حاضره سوه او حال یې عرض کی ، ده ﷺ په جواب کی دمور کیدو دعلاقې ښکاره والی وکی ددې محبّت یې تازه کی او اجازه یې ورته وفرمایله چی دمور کیدو دعلاقې ثخه ته دهغې خدمت ، تعظیم ، ښه سلوك او احسان ورسره وکړه که ثه هم چی هغه مسلمانه نه ده، دده ﷺ دارشاد ثخه معلومه سوه چی سره ددې چی کافر او مشرك وی دمور اوپلار دخدمت او تعظیم حق نه زائلیږی ، او خدای تعالی ﷻ چی دمور اوپلار سره کم داحسان اونیکۍ حکم فرمایلی دی هغه عام دی ، والدین برابره خبره ده که مسلمانان وی او که نه وی او په مذهب مخالف قریب او رشته دار کم چی دمسلمانانو په آزار نه وی پسې دهغه سلوك او احسان کول شرعًا نه دی منع او داهم واضحه سوه چی اسلام ثومره قدر فراخ زړه درلودونکۍ اوخوښ مذهب دی، دمذهب مخالفین ترثو پوری چی ضرر ونه رسوی دهغوی سره مراعات کول ، نفع ورته رسول ، تعظیم او خدمت ورته جآئز بولی .

مسئله : که چیری په جهاد کی کافر پلار دمسلمان زوی په مقابله کی راسی او دقتل کولو موقع وی نو مستحب داده چی په خپله یې نکړی قتل یوبل ثوك دې ورته را مخ ته کړی .

۸۰. **پوښتنه** : ای حضرت رسول الله ﷺ زه مسلمان سوی یم او زما سره اته ۸ ښځی دی دا ټولی دځانه سره ساتلی سم او که نه ؟

[سوال کوونکی : قیس بن حارث الاسدی رضي الله عنه]

جواب : ثلور (کمی چی ستا په نکاح کی اولی راغلی دی) راوګرځوه (او ثلور یې ایله کړه) (ابوداؤد) .

شرح : دمسلمان دپاره تر ثلور زیاتی ښځی په یوه حالت کی په تصریح سره دقرآن او حدیث هیڅکله جآئز نه دی ، که چیری دمسلمان کیدو پروخت تر ثلورو زیاتی موجودی وی نو دزیاتو ایله کول ضروری دی لیکن دهغو ثلورو ایله کول پکار دی دکومو سره چی نکاح وروسته سوی وی ، او که وروسته والا دځانه سره پاته کول غواړی نودهغه صورت دادی چی اول دی ټولوته طلاق ورکړی اوبیاچی یې دکومی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکومی سره زړه وغواړی نکاح دی ورسره وکړی .
مسئله : که چیری دیوه سړی په نکاح کی درې ښځی موجودی وی او څلورمی ته یې طلاق ورکړی وو نو ترڅو پوری چی دڅلورمی عده نه وی تیره سوی زوج ته دبلی ښځی سره نکاح کول نه دی حلال .
۸۱. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ کوچنیانو ته په کم عمر کی لمونځ کول پکار دی ؟
[سوال کوونکی: یوشخص نامعلوم الاسم په روایت دعبد الله بن حبیب رضی الله عنه]
جواب : کله چی په رسته اوچپه کی فرق وکولای سی (یعنی هوښیار سی) نوبیا دی لمونځ ادا کول شروع کړی . (ابوداؤد)
شرح : لمونځ روژه او نور احکامِ شرعیه هغه وخت فرض او واجب ګرځی چی انسان بالغ سی او لیونی نه وی لیکن کله چی لمونځ دالله ﷻ په فرآئضو کی ډیر مهم او دټولو عباداتو خلاصه ده ددې وجی دعادت جوړولو ، او اِزده کولو په واسطه کوچنیانو ته داوو ۷ کلو په عمر کی لمونځ ادا کول پکار دی او کله چی یې عمر دلسو ۱۰ کالو سو او دژبی په تاکید او امر کولو سره یې لمونځ نه کوی نو په سزا ورکولو او وهلو باندی لمونځ په ادا کول پکار دی ، لکه چی په ابوداؤد او ترمذی او نورو کی یو حدیث دی چی دهغه ترجمه داده چی خپل اولاد ته (هلك وی اوکه انجلۍ) دلمانځه حکم کوی کله چی دهغه عمر اوه ۷ کاله وی او پر لمونځ نه کولو باندی یې وهی کله چی دهغه عمر لس ۱۰ کاله وی (ولی چی اوس بالغ کیدو ته نژدی دی په دې وخت کی دتاکید زیات ضرورت دی او دلسو ۱۰ کالو په عمر کی) دهلکانو او انجونو بسترې ورجلا کوی (یعنی خور او ورور جلا جلا بیدوی) لیکن په چلاخی او لرګی او نورو دا ډول شیانو سره یې (چی عیب په بدن کی پیدا کوی) وهل نه دی پکار بلکه په لاس سره یې وهل پکار دی ، او تردرو ضربو وهلو یې زیات په یوه وار مه وهی او پرسر یې مه وهی ، دلمانځه په ډول دروژې حکم هم په دې عمرکی پکاردی او دنورو شرعی احکامو پابندی په کول هم پکار دی ددې دپاره چی په آزاد پرېښوولو سره ورڅخه بې مهاره اوښ جوړ نسی او په آینده کی په خرابی اخته نسی . (۱)
۸۲. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ موږ پر دریاب باندی سفر کوو او دخپل ځان سره

---

(۱). دعامو (عامیانو) خلګو دپاره دا حدیث دومره مهم دی چی باید دسرو زرو په اوبو یې ولیکی او تر خپل وسه پوری دعمل کولو کوشش په وکړی. مترجم غفرالله له

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړی خوړې اوبه اخلو که چیری په هغه اودس وکړو نو دتندی څخه به مړه سو نو آیا ددریاب (سمندر) په شور کوونکو اوبو سره اودس کوو ؟

[سوال کوونکی : یوشخص په روایت دابو هریرة رضی الله عنه]

جواب : ددریاب اوبه پاکی دی او دهغه مرداره (خپله مړسوی حیوان) هم حلاله ده (نوپه هغه باندی اودس کوی) (ابوداؤد ، نسائی ، ابن ماجه ، دارمی)

شرح : کله چی ددریاب داوبو خوند یوڅه بدل سوی وی اوپه بعضو ځایو کی یې رنګ هم بل وی او آنحضرت ﷺ ددریاب داوبو په اړوند دا هم فرمایلی دی چی هغه اور دی ددې وجی صحابه وو رضی الله عنهم ته شبه وسوه چی شاید ددې داوبو څخه په اودس کولو سره یوڅه کراهیت وی ، ده ﷺ ددې پاکوالی بیان کی داوداسه ، غسل او نورو اجازه یې ورته وفرمایله ، اوکله چی ده ﷺ ته دا معلومه سوه چی دې خلګو ته ددریاب په اوبو کی شبهه ده ددې وجی یې داهم وفرمایله چی ددریاب مرداره هم حلاله ده . دامامِ ابو حنیفه رحمة الله علیه په نزد ددې څخه خاص ماهی مراد دی اوپه دریابی حیوانانو کی یوازی هغه حلال دی دبعضو نورو علماوو په نزد باندی ټوله دریابی حیوانان حلال دی ، پوره تفصیل یې دحدیثو په شروحو کی موجود دی.

۸۳. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ زه داسی ښځه یم چی دخپل سرکوڅۍ ډیری ټینګی تړم دجنابت په غسل کی پرسر باندی داوبو اچولو اورسولو پروخت دهغو خلاصول ضروری دی اوکه نه ؟ [سوال کوونکی : ام سلمه رضی الله عنها]

جواب : نه ! دخلاصولو هیڅ ضرورت یې نسته ، تاته همدا کافی دی چی درې واره لپه داوبو ډکه کړی او پرخپل سر باندی یې واچوی او بیا پرټوله بدن باندی اوبه واچوی بس په همدومره کولو سره ته پاکه سوی . (ترمذی ، مسلم ، ابوداؤد)

شرح : په غسل کی درې فرض دی ۱. غړغره کول یعنی دخُلې پوره دننه خوا پرېوول ۲. په پزه کی اوبه اچول ۳. پرپاته ټول بدن باندی اوبه اچول ، ددې قاعدې څخه لازمه سوه چی دسر او ږیری اونورو ځایو ټول ورېښتان دی هم پرېولل سی او لانده دی کړل سی لیکن دښځو دپاره آنحضرت ﷺ وفرمایل چی یوازی دورېښتانو بیخونه لندول کافی دی ، داچی دسر ورېښتان خلاص کړی او ټوله ورېښتان لانده کړی ضروری نه دی ، البته پرټول سر باندی داوبو تیریدل او دورېښتانو دبیخو لندیدل ضروری دی ، لیکن دا حکم یوازی دکوڅۍ سوو ورېښتانو دپاره دی او په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځو پوری خاص دی نو که چیری دیوې ښځی وربښتان مخکی تر غُسل خلاص کړل سوی وه نو بیا دټولو وربښتانو پرېوللٔ فرض دی . دارنګه دنارینه دپاره دټولو وربښتانو لندول ضروری (۱) دی برابره خبره ده که کوڅۍ سوی وربښتان یې وی او که خلاص . که چیری دښځی دکوڅۍ سوو وربښتانو وبیخو ته اوبه ونه رسیږی نوبیا یې هم خلاصول او دټولو وربښتانو پرېوللٔ فرض دی .

۸۴. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ کم سړی بهتره دی ؟

[سوال کوونکی : یو اعرابی نا معلوم الاسم]

جواب : کم سړی چی په خپل ځان او مال سره جهاد وکړی (یعنی په جهادکی ځان او مال مصرف کړی) او کم شخص چی دغره دغارو څخه په یوه غار کی واوسیږی او دخپل پروردګار عبادت وکړی او خلګو ته تکلیف ونه رسوی . (بخاری شریف)

شرح : دجهاد کوونکی څخه دا نه دی مراد چی یوازی جهاد کوی ، نور فرآئض او واجبات نه ادا کوی بلکه هغه شخص مراد دی چی ټول ضروریات ددین هم ادا کوی او فی سبیل الله جهاد هم کوی ، دا شخص ترټولو افضل ددې وجی څخه سو چی په نورو اعمالو او افعالو کی یې دالله تعالی داطاعت او فرمانبرداری سره سره اوس خپل ځان اومال هم دخدای ﷻ په لاره کی مصرف کړ کم چی انسان ته ترټولو زیات عزیز او محبوب او قابلِ قدر شیان دی اوددې کار یعنی جهاد ګټه دومره متعدی (نوروته رسیدونکی) ده چی ټول عالَم ددې څخه فیض اخیستونکی دی ځکه چی دهمدې جهاد په سبب سره داسلام نور تر خلګو پوری رسیږی مخالفین نړیږی او دالله ﷻ نوم لوړیږی دکم دوجی څخه چی ټول عالَم قآئم دی ، دټولو څخه جلا چی ګوښه نشین سی او دغره په غارو کی اوسیږی او دخدای ذو الجلال ﷻ ذکر کوی داهم افضله دی مګر په دوهمه درجه کی ، ولی چی دخلګو سره په یو ځای کیدو او ملګری اوسیدو کی اکثره ګناهونه را وړاندی کیږی چاته تکلیف هم رسیږی اوپه عبادت کی خلل او تاوان هم راځی ، داټوله شیان په جلا اوسیدنه کی نه را پیدا کیږی ، نه به چاته دضرر رسولو موقع درته راځی ، نه به ګناه مخ ته راځی ، نه په عبادت کی ریا راځی اونه هم مکر او فریب ، بلکه دزړه داخلاصه به په عبادتِ الٰهی کی مصروف وی لیکن ددې ګټه او نفع او ثواب دده تر ذاته پوری محدوده ده نورو خلګو ته نه ده رسیدونکی ددې وجی په دوهمه درجه کی

(۱). په ابوداؤد کی په روایت دثوبان رضي الله عنه ددې تصریح سویده .

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښېښوول سو .
علماءِ ربّانیه وو فرمایلي دي چې جناب رسول الله ﷺ ددوو زمانو دوه مناسب عملونه بیان کړیدي یعني په زمانه کې چې ترڅو پوري يوڅه قدر خير او نيکي وي اوپه وعظ، نصيحت ، جهاد او نورو شيانو سره داسلام ترقي او نورو ته نفع رسول ممکن وي نو ترهغو پوري دخلګو سره يوځای اوسيدل ، او څه ډول چې ممکنه وي دهغوی په اصلاح او خير خواهي کې اوسيدل بهتر دي ، اوکله چې دزمانې په هر طرف کې شر خپور سي دنيکۍ دکار نوم لا نسي پاته په داسي وخت ګوشه نشيني او يوازي والی بهتر دي .
دموجوده زمانې نهايتي فساد او ډير شرته په کتو سره خوبعضي حضرات همداسي فرمايي چې همدا زمانه دخلګو څخه دجلا والي او تنهايي ده ، ليکن راجح او حق دهغو بزرګانو قول دی کم چې فرمايي چې اوس هم څه خير او نيکي موجوده ده داصلاح اونيکۍ کوشش بالکل بې فآئدې نه ځي هغه زمانه تر اوسه لا نه ده راغلې که څه هم چې ډيره نژدې ده .
۸۵. **پوښتنه** : ما په خوب کې دعثمان بن مظعون رضي الله عنه دپاره يوه روانه چينه ليدلې ده. [سوال کوونکی: ام العلاء انصاريه رضي الله عنها]
جواب : دا دهغه عمل دی (چې دهغه ثواب تر مرګ وروسته هم) دده دپاره جاري دی . (بخاري شريف)
شرح : په خوب کې ددنيوی اشغالو تر پرېښوولو او دحواسِ ظاهره وو تر معطل کيدلو وروسته چې کله انساني روح دعالمِ بالا وطرف ته متوجّه کيږي نو هغه په اندازه داستعداد او قابليت دهغه ځای شيان په نظر ورځي يعني که چيري روح صاف او لطيف وي نو مفصّل حالات او پوره واقعه ورته ليدل کيږي او که چيري روح کثيف او په دنياوی جنجالونو باندي زيات ککړ وي نو څه مشتبه او مبهم شيان ورته ښکاره کيږي (لکه هنداره چې صفا او شفافه وي نوپوره عکس صفا ښکاره کوي اوکه ککړه او خرابه وي نو پرې پرې عکس پر لوېږي او دخاوری سوی شي په مثال سره شکلونه پکښې معلوميږي) مګر په لوړ عالَم کې دهرشي جلا صورت او نوی شکل مقرر دی ، دلمانځه جلا صورت دی ، دروژې جلا ، دمرګ جلا شکل دی او دژوند جلا ، دخير داعمالو جلا حالت دی او دشر داعمالو بيا دهغه څخه مختلف ، ليکن سره ددې چې انسان ددنيا څخه يوڅه قدر بې تعلقه سی

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوحواس يې بيكاره سی مگر بيا هم هغه طاقت نه وی ورته حاصل چی انسان دی هغه اصلی صورتونه ووينی ، ځکه چی دهغه ټولی قواوی هرشی ته ديو دنياوی شکل په ليدلو عادی سوی وی ، ددې وجی څخه هغه يې دمحسوساتِ ظاهره وو دشکل څخه په يو شکل کی راوړی اوپه خوب کی هغه شيان وينی . خير او برکت علم او نور داسی شيان دشيدو په صورت کی ليدل کيږی ، گمراهی ، بې لاری او نور دشرابو په صورت کی ليدل کيږی ، دمرگ دپاره دبزې صورت بيانيږی ، دښمنی او مرض دفيل او زمری په صورت کی په نظر راځی وعلی هذا القياس ، دمعبِّر (يعنی تعبير ورکوونکی) کار دادی چی ددې صورتو څخه (چی خوب ليدونکی يې ورته بيانوی) اصلی شی وپيژنی او ورته بيان يې کړی (دا نهايتی مشکل علم دی مگر ترنبی او خصوصاً تر خاتم الانبيآء ﷺ ځوك زيات ماهر او پوه کيدلای سی) ، لهذا نوده ﷺ دام العلآء رضي الله عنها دخوب په تعبير کی وفرمايل چی دا دعثمان بن مظعون رضي الله عنه هغه دخير عمل دی کم چی دده تر مرگ وروسته جاری دی دا دروانی چینې او صافو اوبو په شکل کی ليدل سويدی .

عثمان بن مظعون رضي الله عنه هغه عالی مقام والا صحابی دی چی دی په هغو صحابه وو رضي الله عنهم کی چی دمکې معظمې څخه يې مدينې منوری ته هجرت وکی لومړنی شخص دی چی وفات سو ، انصارو يعنی دمدينې اوسيدونکو مسلمانانو يوه يوه يا دوو دوو مهاجرينو ته په خپلو کورو کی ځايونه ورکړی وه ترڅو چی په خوراك ، جامه اونورو ټولو شيانو کی دوی دخپل ځان سره شريك کړی اوپه هر ډول باندی ددوی کار او خدمت وکړی ، عثمان بن مظعون رضي الله عنه دحضرت زيد بن ثابت رضي الله عنه (چی کاتب وو درسول الله ﷺ) په حصه کی راغلی وو دده په کور کی اوسيدی او دزيد اهل او عيال دده دطرز او طريقې څخه نهايتی خوشحاله او دده دربښتينی بزرگۍ او تقدس معتقد وه ، دعثمان رضي الله عنه دوفات څخه رسول الله ﷺ ته هم ډير لوی تکليف ورسيدی او دحضرت زيد رضي الله عنه متعلقينو او قريبانو ته داسی صدمه اوتکليف ورسيدی لکه څنگه چی دخپلو خاصو قريبانو پرمرگ باندی چاته رسيږی ، په همدې ورځوکی دزيد بن ثابت رضي الله عنه زوجې ام العلآء رضي الله عنها دا خوب وليدی چی په دې پوښتنه کی يې ذکر وسو .

۸۲. **پوښتنه** : په غوړو کی موږك ولويدی مړ سو اوس په دې غوړو څه وکړو دهغه خوړل حلال دی او که نه ؟ [سوال کوونکی : ميمونه رضي الله عنها]

(c) ketabton.com: The Digital Library

جواب : كه چيرى غوړى يخې وى نو هغه موړك او دهغه شاوخوا غوړى وغورځوه او خپل پاته غوړى وخوره (او كه چيرى ويلى غوړى وه نو هغه ته مه ورنژدى كيږه).
(مسلم وبخارى ونسآئى وجمله كتب احاديث)

شرح : كه چيرى وچ غوړى نه وه بلكه ويلى وه چى بهيده نوبالكل ناپاكه كيږى دهغه خوراك جآئز نه دى ، البته خرڅول او رانيول يې جآئز دى (ليكن رانيوونكى ته خبر وركول پكار دى كه نه نو سخته ګناه به سى چى بل چاته موفريب وركى او نجس غوړى موپه وخوړل) او په څراغ كى يې بلول هم جآئز دى ليكن په مسجد كى يې بلول جآئز نه دى ، همدا حكم دغوړو څخه ما سوا دنورو شيانو هم دى ، كه چيرى كلك او يوځاى وى نو موړك يابل شى چى ورلويدلى دى هغه او دهغه پرڅلور طرفه باندى يوڅه دهغه شى څخه غورځول پكار دى پاته پاك دى او كه چيرى روان او بهيدونكى شيان وى (لكه تيل او نور) نوټوله ناپاكه كيږى .

مسئله : كه چيرى په ناپاكه غوړو كى دهغه برابر اوبه واچول سى او دومره جوش وركول سى چى ټوله اوبه وچى او ختمى سى نو غوړى پاكيږى ، همدا طريقه دشهدو او تيلو دپاكولو هم ده ، ليكن تيلو ته جوش وركول ضرورى نه دى بلكه اوبه دى ورواچوى كله چى تيل يې پر سر راغله هغه دى په يو ترتيب باندى ورڅخه جلا كړى ، البته بهتره داده چى په دې ترتيب يې درې واره پاك كړى .

۸۷. **پوښتنه** : ديمن اوسيدونكى دشهدو څخه شراب جوړوى او چيښى يې چى هغه ته تبع وايى هغه حلال دى اوكه حرام ؟

[سوال كوونكى : حضرت ابو موسٰى رضي الله عنه]

جواب : هرهغه شراب چى نشه راوړى هغه حرام دى (كله چى په تبع كى هم نشه سته لهذا دا هم حرام دى چيښل يې جآئز نه دى) ، (بخارى ومسلم) .

شرح : په قرآن شريف كى چى كله خمرو ته حرام ويل سويدى ، او خمر وايى په عربى ژبه كى خاص دانګورو وشرابو ته ددې وجى په نورو قسمو شرابوكى صحابه وو رضي الله عنهم ته شبه وه ځكه چى په نشه راوړلو كى هغه داسى وه لكه دانګورو شراب مګر په لغت كى خمر نه ورته ويل كيده بلكه يوبل قسم نوم به يې وو ، لكه دشهدو وشراب ته چى به تبع او داوربشو او جوارو شراب ته به مزر ويل كيده ، ددې وجى صحابه وو رضي الله عنهم دده ﷺ څخه پوښتنه كوله چى فلانى قسم شراب حرام دى او كه نه ؟ خصوصا دنورو ملكو اوسيدونكو صحابه كرامو رضي الله عنهم چى

(c) ketabton.com: The Digital Library

هلته به نور قسمونه شراب اکثر وه ، پوښتنه به يې کوله ، ده ﷺ نهايتي جامع او عام حکم او قاعده کليه ورته وفرمايله چې دکومو شيانو څخه نشه راځي هغه ټوله دانګوري شرابو او خمرو په حکم کې دي او حرام دي برابره خبره ده که دهرشي څخه جوړ کړل سي او په هرنامه چې مشهوره وي .

۸۸. **پوښتنه** : يا حضرت ﷺ ! بعضې وختونه څوك لمونځ کوي اوپه نس کې يې غوړهاري وسي او داسې شبه کيږي چې شايد څه باد به وتلي وي ، دداسې شك په حالت کې دي لمونځ پرېښوول کيږي او که نه ؟

[سوال کوونکی : عبد الله بن زيد بن عاصم المازني رضي الله عنهما]

جواب : ترڅو پورې چې آواز يا بد بويي رانسي لمونځ دې نه پرېږدي (بخاري ومسلم وابوداؤد) .

شرح : مقصد دادې چې ترڅو پورې چې آواز وانه وريدل سي يابد بويي محسوس نسي ياخص پربدن باندې دباد وتلو اثر معلوم نسي او دباد وتلو يقين رانسي اودس نه ماتيږي ځکه نو لمونځ پرېښوول نه دي پکار ، ددې حديث څخه دا قاعده معلومه سوه چې دهرشي حکم پرخپل اصلي حالت باندې دی ترڅو پورې چې دهغه خلاف حکم يقيني معلوم نسي ، مثلاً ديوې جامې يا اوبو دپاکوالي موږ ته يقين وو اوس ديوې وجه څخه شبه پيدا سوه چې شايد ناپاکه سوې به وي نوددې شبه هيڅ اعتبار نسته اوبه او جامه دخپل حالت موافق پاکې ګڼل کيږي ، هو! کله چې يې ناپاکه کيدل په يقين سره معلوم سي نوبيا به دناپاکه کيدو حکم ورکول کيږي ، يا مثلاً تاته خپل اودس کول په يقيني او پوخ ډول سره معلوم دي ليکن دا شبه ده چې شايد مات سوی به وي نوددې شبهې هيڅ اعتبار نسته اودس پاته دي .

فائده : کله چې په لمانځه کې خاص دلمانځه دحالت ذکر دی ددې وجې دامام مالك او حسنِ بصري يو قول دادی چې که چيري په لمانځه کې دننه داسې شبه وسي نو بيشکه اودس نه ماتيږي ليکن که چيري دلمانځه څخه دباندې داسې شك پيدا سي نو اودس ماتيږي مګر دا قول معتبر نه دی ځکه چې په مسلم شريف کې چې کم روايت دی دهغه څخه معلومه سوه چې حکم عام دی ، په لمانځه کې دننه داسې شك پيدا سي اوکه دلمانځه دباندې په دواړو حالتو کې اودس نه ماتيږي .

اړوند مسئلې : که چيري په لمانځه کې دقضاء حاجت ضرورت يوڅه معلوم سي نو لمونځ دې پوره کړي او که چيري دومره غلبه يې وکړه چې دلمانځه طرف ته خيال نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاته کيدی هغه طرف ته مشغوله وو نو لمونځ دی پرېږدی ، که چيری دمخه څخه لا داسی ضرورت ورته پيښ وو نو لمونځ شروع کول ورته مکروه دی ځان دی فارغه کړی اوبيا دې لمونځ وکړی ، که ريح يعنی باد زور وکی ليکن اودس لرونکی شخص هغه راوګرځوی نو اودس نه ماتيږی .

۸۹. **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ دوې ښځی پر دروازه مبارکه باندی حاضری دی او پوښتنه کوی چی که دوی چيری دخپله طرفه څخه صدقه خپلو زوجو او هغو يتيمانوته ورکړی کم چی ددوی تر پرورش لاندی دی نو آيا جآئز دی اوکه نه ؟
[سوال کوونکی : حضرت بلال دپاره دزينب اويوې ښځی دانصارو رضي الله عنهما]

جواب : (هغو خلګوته صدقه ورکول جآئز دی او) هغو ښځوته به دوه ثوابه حاصل سی يو دقرابت ، دنورو سره دوصله رحمی او دبل چا دخبر اخيستلو ، او دوهم دصدقې ورکولو (بخاری ومسلم باختلاف الفاظ)

شرح : يو وخت جناب سرورِ عالَم ﷺ په خپل وعظ اونصيحت کی ښځوته دصدقې ورکولو تاکيد وفرمايی ، دعبد الله بن مسعود رضي الله عنه زوجه زينب رضي الله عنها دهغه ځای څخه راواپس سوه اوخپل زوج ته راغله او ورته وې ويل چی ته غريب سړی يې اومور ته حضرت اقدس ﷺ دصدقې ورکولو حکم فرمايلی دی ، اوس ته دآنحضرت ﷺ خدمت مبارك ته ورسه ددې پوښتنی جواب ورڅخه راوړه چی که چيری تاته په ورکولو سره هم زما صدقه ادا سی او ماته ثواب حاصل سی نوتاته به يې درکړم اوکه تاته يې درکول جآئز نه وه او زما صدقه نه ادا کيده نوبيا به يې بل چاته ورکم ، عبد الله بن مسعود رضي الله عنه ته خپله په تللو کی څه حيا او لحاظ وددريدی او زينب رضي الله عنها ته يې وويل چی ته په خپله ولاړه سه پوښتنه وکړه او جواب يې راوړه ، پرمبارکه دروازه باندی چی دا حاضره سوه نوګوری چی دانصارو دښځو څخه يوه ښځه تردې دمخه هلته ولاړه ده او دهمدې مسئلې پوښتنه کول غواړی ، کله چی دجناب سيّد العالَمين ﷺ دجلالتِ شان او رعب څخه هيڅوك بې له اجازې (خصوصاً ښځی) کورته دننه نسوای ورتلای ددې وجی دوی هلته ودريدی ، دده ﷺ خادم او مؤذن سيّدنا بلال رضي الله عنه دباندی راووتی نو دوی رضي الله عنهن ورته وويل چی دا زمور پوښتنه نبی ﷺ ته وروړاندی کړه او جواب يې راوړه مګر دامه ورته وايه چی کومی ښځی دی ، بلال رضي الله عنه ولاړی او عرض يې وکی چی دوې ښځی ددې مسئلې پوښتنه کوی ، ده ﷺ وفرمايل چی کمی ښځی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی ؟ (اوس حضرت بلال رضي الله عنه ته دا لازمه سوه چی وروئې ښیی ولی چی درسول الله ﷺ دسوال جواب او دارشاد تعمیل یې واجب دی) بلال رضي الله عنه عرض وکی چی یوه ښځه دانصارو ښځه ده اوبله زینبه رضي الله عنها ده (کله چی زینبه دډیرو ښځو نوم وو ددې وجی) ده ﷺ وفرمایل چی کمه زینبه ؟ بلال رضي الله عنه عرض وکی چی دعبد الله رضي الله عنه زوجه ، نوبیا آنحضرت ﷺ ارشاد وفرمایې چی خپلو زوجو او یتیمانو ته صدقه ورکولای سی .

دا خبره دی واضحه وی چی یتیمان کوچنیان که چیری خپل اولاد (لکه دلور زوی اولور یادزوی زوی اولور) نه وی اودهغوی په ملك کی په اندازه دنصاب مال نه وی نوپر دوی باندی واجبی صدقې لکه زکوٰة او نور مصرفول هم جآئز دی مثلاً دخپلی زوجې اولاد کم چی دبل زوج څخه پیدا سوی وی دیوه سړی په پرورش کی وی نوپر هغه باندی صدقه او زکوٰة خرڅولای سی ، دارنگه که چیری دخپل زوج اولاد کم چی دبلی ښځی دنس څخه وی که چیری دیوې ښځی په پرورش کی وی نو هغه ته خپله صدقه او خیراتِ واجبه ورکولای سی او دنفلی صدقو مصرفول هم په دې یتیمانو باندی جآئز دی بلکه افضل او بهتر دی کم چی خپل اولاد وی (مثلا زوی ، لمسی ، پوتا او نور) .

داغه رنگه (دحقوقِ واجبه څخه پرته) که چیری دضرورت پرځای زوج زوجې ته یا زوجه زوج ته نفلی صدقه ورکړی اوکومك یې وکړی نوجآئز او ددوچنده ثواب باعث دی او غالبًا دې ښځو هم دنفلی صدقو په اړوند پوښتنه کړی وه ، لیکن واجبی صدقې (مثلاً زکوٰة) دامام ابوحنیفه رحمة الله علیه په نزد نه زوج زوجې ته ورکولای سی نه یې زوجه زوج ته ورکولای سی. البته امامِ ابویوسف او امامِ محمَّد رحمة الله علیهما چی شاگردان دی دامام اعظم رحمة الله علیه فرمایی چی زوجه که چیری خپل مسکین زوج ته زکوٰة اونور ورکړی نو روا دی ، ادا کیږی لیکن داخبره دا دواړه صاحبان هم روا نه بولی چی زوج خپل زکوٰة او واجبی صدقې خپلی زوجې ته ورکړی اوفرمایی چی په دې صورت کی زکوٰة اونوری واجبی صدقې نه ادا کیږی.

۹۰. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ موږ ته دبیت المقدس په اړوند فتوی راکړه (یعنی ددې سره څه معامله کول پکار دی) ؟

[سوال کوونکی : میمونه رضي الله عنها مولاة درسول ﷺ]

جواب : هلته ځی او هلته لمونځونه کوی ، او که چیری ولاړاست لیکن لمونځ مو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نسوای کولای (١) نوهلته تیل ور واستوه چی دهغه په قندیلو کی ولګیږی .
(ابوداؤد)

شرح : دشام په ملك کی دیوه نهایتی برکت مند ځای نوم بیت المقدس دی هغه ته مسجدِ اقصیٰ هم وایی، هلته ترټولو مخکی آدم عَلَیْہِ السَّلَام دالله جَلَّ جَلَالُہٗ په امر سره عبادت ګاه (دعبادت ځای) جوړکی ، ترهغه وروسته هغه ځای خراب او خسته سو اونښاني یې ولاړی ، یعقوب عَلَیْہِ السَّلَام پراصلی بنیادو باندی دوباره عمارت جوړکی ترده وروسته داؤد عَلَیْہِ السَّلَام یو عالیشانه مسجد اونهایتی مستحکم عمارت پردې ځای باندی شروع کی اوترده وروسته سلیمان عَلَیْہِ السَّلَام په جناتو (پیریانو) اونورو سره دا عمارت پای ته ورسوی اودهمده (سلیمان عَلَیْہِ السَّلَام) په نامه سره مشهور سو ، لکه چی دې (بیت المقدس) ته مسجدِ سلیمان عَلَیْہِ السَّلَام هم وایی ، دا ډیر برکتمند او مکرّم او معظم مسجد دی ، تربیت الله او مسجدِ نبوی ﷺ وروسته ددې مسجد درجه ده ، داځای دبعضو انبیاوو دولادت ځای دی اوډیر نبیان همدلته مدفون (ښخ) دی ، دجناب خاتم الانبیآء ﷺ تروفات وروسته چی کله په صحابه وو رَضِیَ اللهُ عَنْهُمْ کی اختلاف سو چی دی ﷺ به په کم ځای کی دفن کوو نودبعضو حضراتو رایه داهم وه چی دی ﷺ دی بیت المقدس ته یووړل سی اوهلته دی دفن کړل سی (لیکن ابوبکر رَضِیَ اللهُ عَنْهُ نبوی حدیث دوی ته ورواوروئ او فیصله یې وکړه چی الله جَلَّ جَلَالُہٗ چی دنبیانو عَلَیْهِمُ السَّلَام هرځای دفن کول خوښوی هم هلته یې وفات کوی، ځکه نودی مبارك ﷺ په حجرهٔ مبارکه کی دفن کړل سوپرکم ځای چی دی ﷺ وفات سوی وو) ، مقصد داچی بیت المقدس ډیر دتعظیم وړ ځای دی پرهر مسلمان باندی دوس په اندازه ددې تعظیم ضرور دی که چیری په آسانی سره ممکنه وی نو وروسته تر ادا کولو دحج او تر زیارت دروضهٔ مطهّرې دی ددې دمسجد وزیارت کولو ته ولاړسی او لمونځونه دی پکښی وکړی یادې تیل (یا دشم بتی یادهغه قیمت) ورواستوی چی هلته ولګیږی ، لیکن هلته تلل یاتیل اونور شیان وراستول صرف مستحب دی څه ضروری نه دی چی ددینی ضروری شیانو تکلیف ورته وایستل سی اوهلته تیل واستوی یاپه خپله په تکلیف سره ولاړ سی.

---

(١). دایې ځکه وفرمایل چی په هغه زمانه کی هلته په ملك کی امن نه وو ، ځای پرځای دجنګونو او قتلونو بازار ګرم وو . منه رحمه الله تعالی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې حدیث څخه دا هم معلومه سوه چې په مسجدِ کې څراغ روښانه کول جائز او دثواب باعث دی .

دجناب سرورِ عالَم ﷺ په مسجدِ مبارك کې ترتهولو مخکې دده ﷺ صحابی حضرت تمیم داری رضي الله عنه څراغ روښانه او ولګوی ، نبی ﷺ چې هغه ولیدی نهایتی ډیر خوشحاله سو او وې فرمایل چې تا اسلام روښانه کې خدای تعالی جل جلاله دی ستا زړه روښانه کړی او وې فرمایل چې که چیری زما کمه نا واده سوی لور وای نوستا سره به می دهغې نکاح کړی وای یوه شخص وفرمایل چې که چیری ستا امر وی نوزه به دخپلی لور سره دده نکاح وکم ، دده ﷺ اجازه ورکړه او نکاح وسوه . (وګوری علم الاولین)

۹۱. **پوښتنه** : یا رسول کریم ﷺ زه فرضی لمونځونه ادا کوم او درمضان روژې نیسم او حرام حرام بولم او حلال حلال ګڼم آیا زه به په جنت کې داخل سم ؟

[سوال کوونکی : نعمان بن قوقل رضي الله عنه]

جواب : هو! داخل به سی . (مسلم)

شرح : سوال کوونکی چی کم دا وویل چی حرام حرام بولم ددې مطلب داوو چې دهغه پر حرمت او حراموالی باندی عقیده لرم اودهغه څخه ځان ساتم اودحلت او حرمت په اړوند خدایی احکام قبلوم ، نو هغه ایمانداره شخص چې دحرامو څخه پرهیز کوونکی وی او فرآئض خداوندی په پوره ډول سره ادا کوی دهغه په جنت کی دداخلیدو څه شك دی ځکه چی ګناهونه او معاصی اول دهغه څخه صادریږی نه او که یوڅه ورڅخه وسی نودهغه دښو عملونو لمونځو او روژو په وجه به هغه معاف سی او که چیری بالفرض یوه ګناه معاف هم نسی نودهغه تر سزا تیرولو وروسته به جنت ته ضرور داخلیږی ، مقصد دداسی شخص جنت ته داخلیدل په مطابق دقول دمخبِر صادق ﷺ یقینی دی ، دزکوٰة ذکر یې ځکه نه وکی چی دهغه سره مال نه وو او حج لا په دې وخت کی پر مسلمانانو نه وو فرض کړل سوی .

۹۲. **پوښتنه** : یارسول اکرم ﷺ زه اکثره وخت همیشه (نفلی) روژې نیسم اوپه ماکی دومره طاقت سته چی په سفر کی هم روژې ونیسم نو که چیری زه په سفر کی (فرض) روژه ونیسم نوکمه ګناه خوبه نلری ؟

[سوال کوونکی : حمز بن عمر الاسلمی رضي الله عنه]

جواب : په سفر کی روژه ماتول دخدای تعالی دطرفه څخه رخصت دی نو کم سړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دا رخصت اختيار کړي نوداهم ښه دی او کم سړی چې روژه نيول خوښوی (او روژه ونيسی) نوپر هغه باندی هم هيڅ ګناه نسته (بخاری ومسلم وترمذی وابوداؤد باختلاف الفاظ) .

شرح : دنفلي روژې دنيولو او نه نيولو په هرحالت کی اختيار دی ، په سفر کی وی اوکه مقيم وی، کله چې يې زړه وغواړی ودی نيسی اوکله چې يې زړه نه غواړی نو نه دی يې نيسی ، البته درمضان روژې بعضو علماوو په سفر کی ناجائزه او بعضو ناخوښه اومکروه بللي دی ، ولی چې په بعضو احاديثو کی دجناب سرورِ عالَم ﷺ څخه دسفر دروژې څخه په نهايتی سختی سره ممانعت ثابت دی ليکن زيات صحيح او معتبر او داکثرو علماوو قول دا دی چې په سفر کی دواړه کارونه جائز دی روژه نيول هم اونه نيول هم ، ولی چې آنحضرت ﷺ بعضی وختونه په سفر کی روژه نيولی ده او بعضی وختونه يې ماته کړيده او دده ﷺ سره ملګری صحابه وو رضی الله عنهم به بعضو روژې نيولی اوبعضو به نه نيولی ، اويو پربل يې بد نه ويل ولی چې دسيد الاولين والآخرين ﷺ داقوالو او افعالو څخه يې دواړی خبری جائز ګڼلی ، لکه ددې سوال په جواب کی چې هم ده ﷺ ددواړو خبرو اختيار ورکړيدی ليکن په کم شخص کی چې دروژې نيولو طاقت وی اوپه روژه سره هيڅ قسم تکليف هم نه وی ورته نو دهغه دپاره افضله او بهتره داده چې روژه ونيسی . په احاديثو کی چې په سفر کی دروژې نيولو کم ممانعت راغلی دی هغه دداسی ځايو دپاره دی چې هلته دروژې ماتولو ضرورت وی اوپه نه ماتولو کی دينی يا دنياوی حرج ، تکليف او نقصان پيښيږی او دروژه نيولو والاوو چې کم بدوالی او مذمت ثابت دی هغه دهغه خلګو دپاره دی چې په سفر کی روژه نيسی او پرځان ډير تکليف او مشقت تيروی او ملګری حيران کړی ، مګر دالله تعالی دطرفه څخه عطا کړل سوی رخصت قبلول اوپه سفرکی روژه ماتول دی نه سپموی کوی ، لکه چې يو وخت آنحضرت ﷺ په سفر کی وليدل چې يوشخص ددرختی ترسايې لاندی داډول پروت دی لکه ديوه درد يا بل شی څخه چې ناروغ وی او خلګ يې پرشا وخوا را ټول وه ده ﷺ پوښتنه وکړه نو ورته معلومه سوه چې دروژې دسختۍ څخه يې دغه حال دی پردې باندی ده ﷺ وفرمايل چې په سفر کی روژه نيول کم دنيکۍ کار نه دی (يعنی په دومره محنت او سختی برداشت کول او سره دوجوده دسخت ضرورت بياهم چې دروژې نيولو څخه نه راوګرځی دا دثواب خبره اوکار نه دی) .

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړونـد مـسئلې : ۱. پـه سـفرکې چې دکـم شـخص دروژې نیولـو څخـه دهغـه دسـفر ورفیقانو او ملګرو ته سختي او تکلیف وی دهغـه دپاره افضله داده چې روژه ونـه نیسي . ۲. کم سفرچې تر ۴۸ انګریزی میلو کم وی پـه هغـه کې دروژې پرېښوولو اجازه نسته ، ۳. پـه کمه ورځ چې پـه سفر باندی دوطـن څخـه روانیـږی پـه هغـه ورځ روژه نیول ضروری دی البته که چیری تر صبح صادق کیدو مخکې یې سفر وکی نو په دغه ورځ باندی هم روژه ماتولی سی ۴. کـه چیـری دزوال پـه وخت (یعنـی ترټیـك غرمې یوه نیمه ګنټه مخکې) یو مسافر وطـن تـه ورسیدی او تراوسـه یې یوداسـی کـار نـه وو کـړی چې پـه روژه کـی جـآئز نـه وی اودروژې خلاف وی نوپـه هغـه ورځ باندی روژه نیول واجب دی اوکه یې چیری خوراك ، چیښاك یابل داسـی کـار کـړی وو چې هغـه پـه روژه کې جـآئز نـه وو نـوتر ماښـامه پـوری دخوراك اوچیـښاك څخـه ځان بندول واجب دی. ۵. دسفر ترختمیدو وروسـته چې کلـه مقـیم سـو نـو قـضایې نیول لازمی دی ۶. کـه یې چیـری قـضا نـه راوړه او مـرګ راغلـی نـو وربانـدی واجـب دی چې وارثانو ته وصیت وکړی چې دهری روژې پـه عـوض کې دوه سیره غـنم پـه انګریزی سیر سره مسکینانوته ورکړی ۷. که چیری یوه غـافل سړی وصیت نـه وکـی یایې دوصیت موقع نکړه پیدا بیاهم وارث دهغه دطرفـه څخـه ذکـر کـړل سوی فدیـه ورکولای سی چې دهغه په وجه به انشآء الله دهغه مړ انسان ذمه خلاصه سی ۸. کـم سړی چې په سفرکې روژې نـه وی نیـولی اوپـه همـدې سفرکې مړسـو یـا وطـن تـه تـر رسیدو وروسته پدستی مړسو دهغـه پرذمـه بانـدی هـیڅ نـه دی لازم ځکـه چې ده تـه ترسفر وروسته دادا کولو موقع په لاس نـه ده ورغلـی ۹. کـه یې چیـری ډیـری روژې پـه سفر کې نـه ونیولی او وطن تـه چې ورسـیدی نوصرف یوڅو ورځـې ژونـدی پاتـه سو نو صرف ددومره روژو صدقه ورکول دهغـه دطرفه څخـه واجبیـږی څومره ورځـې چې دی وطن ته راغلـی صـحیح او جـوړ اوسیدلی دی (دروژې مـسئلې او متعلقـات دې فقیـر لیکـونکی پـه خپلـه مختـصره رسـاله فرحة الـصّآئمین کې نهـایتی صـاف صاف بیان کړیدی) .

۹۳. **پوښتنه** : ای نبی کریم ﷺ تاسی وفرمایاست چې کـه چیـری یوشـخص راسـی او زما مال وړل غواړی نو څه وکم ؟ کـه یې چیـری زمـا سـره جنـګ اوجدل کـوی نوڅـه وکم ؟ اوکه یې چیری مړکړم نوڅنګه به سم ؟ او کـه چیـری مـا هغـه مړکـی نوهغـه بـه څنګه سی ؟ [سوال کوونکی: یوشخص په روایت دابی هریرة رضی الله عنه]

(c) ketabton.com: The Digital Library

جواب : ته هغه ته خپل مال مه ورکوه (دخپل وس ترانداز پورې دمال حفاظت کوه ، که جنګ وسو نو) ته یې هم مقابله کوه او جنګ ورسره کوه که هغه ته مړ کړی نو ته شهید سوی ، اوکه تا هغه مړکی نوهغه به جهنم ته ولاړ سی. (مسلم)

شرح : ددې حدیث څخه دخپل ځان اومال (اواهل اوعیال) دحفاظت حکم او فضیلت ثابتیږی او معلومه سوه چې دخپل مال اوځان دحفاظت دپاره که چیری یوڅوك غل یا راهزن (لار نیوونکی) اویل بل څوك مړ کړی یایې زخمی کړی نوپردې باندی ګناه نسته لیکن دکم قیمته او سپکو شیانو دحفاظت دپاره دغله وژل بالکل نه دی روا او دده دپاره جهنم ته دتګ حکم ده ﷺ ځکه وفرمایی، چی هغه دبل چا دمال وړلو دپاره په ناحقه ډول راغلی وو کمه چی ډیره لویه ګناه او معصیت دی ، او ښکاره ده چی ترتوبه کولو مخکی مړسو نوددې ګناه او دخپلو نورو مخکنیو ګناهونو دسزا تیرولو په وجه به هغه دوږخ ته ځی ، لیکن که چیری ایمانداره وو نو تر سزا تیرولو وروسته به بالآخره بیرته جنت ته ورسیږی .

۹۴. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ دمردار سوی شی چربی پر کښتیو باندی لګول کیږی پر چمړی باندی مښل کیږی او خلګ هغه په څراغ کی لګوی ددی څه حکم دی ؟ [سوال کوونکی: بعضی صحابه په روایت دجابر بن عبد الله رضي الله عنهما]

جواب : داسی کول هیڅ وخت نه دی پکار هغه خو حرام دی ، پرکمبختو یهودیانو باندی خدای پاك ﷻ چربیانی حرامی کړی نو هغوی به دا جلا کولی او خرڅولی او دهغه قیمت به یې په کار راوړی . (نسآئی)

شرح : دمردارو او حرامو حیوانانو چربی (وازګه) اوغوښی بالکل حرامی دی دهغه خوړل نه دی روا اونه په بل ډول باندی دهغه څخه نفع اخیستل روا دی نه یې په څراغ کی سوځولای سی نه موم بتی ورڅخه جوړولای سی نه یې پر کښتی، یابل شی باندی مښلولای سی اونه یې رانیولای او خرڅولای سی ، یهودیانو کم چی ډیر سرکښه قوم وو او په الٰهی احکامو کی به یې طرح طرح حیلې اوحوالې را ایستلی پرهغوی باندی الله تعالی دحلالو حیوانانو چربی حرامه کړی وه دوی به هغه پراور باندی ویلی کړه اوبیا به یې سره یوځای کول او پردې به یې بیا بل نوم ایښی وو او بیا به یې خرڅوله اودهغه پیسې به یې په خپل کار خرڅولی او ویل به یې چی خدای تعالی چربی حرامه کړیده موږ خو دهغه قیمت خورو په خپله چربی او وازګه خو نخورو ، حالانکه دهغه خرڅول او رانیول او قیمت او نور ټوله حرام وه ، دچربی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دذکر پر وخت جناب سرورِ عالَم رسول الله ﷺ ته دهغو خلګو حال ورپه یاد سو او په بد دعا ورته کولو سره ده ﷺ هغه حال بیان کی ، البته دحرامو حیوانانو پوست او دارنګه دحلالو حیوانانو پوست کم چی بې له ذبح (په خپله) مړه سوی وه تر پخولو وروسته بالکل پاکیږی دداسی پوست خرید او فروخت تر رنګولو دمخه ناجآئز دی ، دکومو حیوانانو چی غوښی حلالی دی اوذبح سوی هم وی دهغوی پوست مخکی تر رنګ کیدو هم پاك دی او خرید او فروخت یې هم جآئز دی .

مسئله : ترمړ کیدو یا ترپرې کیدو او جلا کیدو وروسته دانسان دهیڅ اندام او جزء څخه نفع اخیستل روا نه دی او دهغه پوست په رنګ ورکولو سره هم نه پاکیږی .

مسئله : دکوچنی کوچنی حیوانانو لکه موږك ، ګلهری (۱) اونور دهغو پوست درنګ کولو (۲) قابل نه دی ، او دخنزیر پوست په رنګ کولو سره نه پاکیږی .

مسئله : پاك تیل ، غوړی او وازګه که چیری ناپاکه وی نو دهغو خوراك نه دی جآئز لیکن پرکښتی یا نورو شیانوکی یې غوړی ورکول یاپه یوه بل کار کی یې لګول یا یې په څراغ کی سوځل جآئز دی لیکن دمسجد په څراغ کی یې سوځول هم نه دی جآئز .

مسئله : دناپاکه سوو تیلو او نورو شیانو خرید او فروخت هم حلال دی په دې شرط چی خریدار (رانیوونکی) ته خبر ورکړی .

۹۵ . **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ ماته داسی عمل راوښیه چی هغه ما جنت ته نژدی کړی او ددوږخ څخه می لیری کړی (یعنی یوه داسی خبره یا تدبیر راته وښیه چی دهغه په وجه په جنت کی داخل سم او ددوږخ څخه نجات ترلاسه کړم) .

[سوال کوونکی: یواعرابی په سفرکی په روایت دابو ایوب رضی الله عنه]

جواب : دالله تعالی عبادت کوه هیڅوك دهغه سره مه شریکوه او فرض لمونځ قآئموه (یعنی په پابندی او احتیاط سره یې ادا کوه) او فرض زکوٰة ورکوه او درمضان روژې نیسه او وصله رحمی کوه . (مسلم وبخاری)

(۱). ګلهری : دموږك په مثل سره یو حیوان دی په رنګ او غټ والی کی ، لیکن پربدن باندی یې تور تور ټکی وی ، او پر درختو باندی اوسی . مترجم عفی الله عنه

(۲). دمار دپوست هغه سپین شیان چی دلوړی خوا څخه یې راوزی هغه پاك دی مګر خوراك یې ناجآئز دی . منه رحمه الله تعالی

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرح : يو وخت آنحضرت ﷺ پر خپلى اوښى باندى سپور ولاړ وو يو دځنګل اوسيدونكى شخص (چى هغه ته اعرابى او بدوى وايى) راغى دده ﷺ داوښى مهار يې ونيوى او دا سوال يې وړاندى كى ، ده ﷺ حاضرينو ته وفرمايل چى الله تعالى ده ته دنهايتى عمده سوال كولو توفيق وركړيدى او دهغه دسوال ده ﷺ داسى مفيد او جامع جواب وركى چى ترهغه ښه جواب ممكن نه دى ، داسى عمل يې وروښووى چى ترهغه لوړ هيڅ بل تدبير نسته ولى چى دشرك څخه ځان وساتى او دالله ﷻ پرعبادت باندى قآئم سى او دفرآئضِ خداوندى او دضروورياتو داسلام ادا كول جنت ته دداخليدو عمده او اصلى تدبير دى هغه چى هيڅكله نه خطا كيږى ، دالله ﷻ پر عبادت باندى دقآئم پاته كيدو دحكم وركولو سره سره يې دشرك دپرېښوولو په خاص طور سره ددې وجى تاكيد وفرمايى چى دعربو كفارو به دخداى تعالى عبادت هم كوى او ددرواغو معبودان به يې دخداى تعالى سره شريك جوړول ددې عقيدې باطل كول ده ﷺ ته منظور وه ، دجواب ترختم كيدو وروسته ده ﷺ وفرمايل چى بس اوس داوښې مهار ايله كړه .

۹۲. **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ كله چى نن ورځ (داختر تر لمانځه وروسته دډيروالى په وجه) دغوښو خاص قدر نه وى ددې وجى ما تلوار وكى او ترلمانځه دمخه مى خپل قربانى ذبح كړه ددې دپاره چى په خپل اهل او عيال او همسايګانو باندى غوښى وخورم ، زما قربانى ادا سويده كه نه ؟

[سوال كوونكى: ابوبرده يعنى حارث بن عمره رضي الله عنه وروسته ترلمانځه دلوى اختر]

جواب : كمه بزه چى تا ترلمانځه دمخه ذبح كړيده هغه دقربانۍ دپاره نسوه بلكه (دعادى) غوښو دپاره سوه اوس دهغه پرځاى بله حلاله كړه . (بخارى ومسلم وترمذى وغيره)

شرح : كله چى ده ﷺ ابو برده رضي الله عنه ته دا ارشاد وفرمايه نوهغه رضي الله عنه عرض وكى چى يا حضرت ! زما سره ترپوره يوه كال دكم عمر (۱) دبزې بچې دى چى هغه تر غوښو وركوونكو دوو سرليانو هم ښه دى ، ده ﷺ ورته وفرمايل چى ښه نوته هغه ذبح كه ليكن دبل چا دپاره ستا څخه ماسوا دا جآئز نه دى او تردې وروسته ده ﷺ دا عامه قاعده وفرمايل چى كم سړى چى تر لمانځه دمخه ذبحه وكړه هغه

---

(۱). په حديث شريف كى لفظ دعِنَاقُ لِيْنٍ راغلى دى چى دهغه معنى داده چى ترپوره كال كم عمر والا هغه چى اوس لا هم شيدې چيښى يايې تازه شيدې پرې ايښى وى . منه رحمه ربّه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دخپل ځان دپاره ذبح کوی یعنی قربانی یې نه ادا کیږی بلکه غوښی به یې دده پکار ورسی او کم سړی چی ترلمانځه وروسته ذبح وکړی دهغه قربانی پوره سوه او هغه دمسلمانانو په طریقې (یعنی ذبح بعد الصلوٰة) سره عمل وکی .
دقربانۍ دپاره اوښ تر پنځو **۵** کلو کم نه دی روا ، اوغویۍ او غوا اوګامیښه تر دوو **۲** کلو کمه نه ده روا اوبزه یاپسه یامیږه دپوره کال ترعمرکم ناجآئزدی. البته دپسه بچۍ (وریۍ) کم چی پوره دشپږو میاشتو سوی وی او داسی چاغ او قوی وی چی که چیری دیوه کال دعمر والا پسونو سره ایله کړل سی نو فرق یې نسی کیدی چی دا کم عمره دی ، نودداسی وری قربانی هم جآئز ده لیکن بزه ترپوره یوه کال دعمر څخه چی کمه وی په هیڅ ډول نه ده جآئزه ، لکه ده ﷺ چی ابوبرده رضي الله عنه ته دشپږ میاشتنی بزې دبچی دقربانی کولو اجازه ورکړه او ورسره یې داهم وفرمایل چی ستا څخه ماسوا دبل چا دپاره جآئز نه ده .
مسئلې : ۱. داختر ترلمانځه دمخه دقربانی دناجآئز کیدو مسئله کمه چی ددې حدیث څخه معلومه سوه هغه یوازی دښار دپاره ده په داسی کوچنیو کلیو او بانډو کی چی هلته داختر او جمعې لمونځ نه کیږی وروسته تر راختو دصادقو سپیدو قربانی جآئز ده، **حیله**: که چیری په یوه وجه باندی دښار اوسیدونکوته دژر قربانی کولو ضرورت وی نودخپل قربانۍ حیوان دی ترښار دباندی لیری یوه ځنګله یا یوه داسی کوچنی کلی ته واستوی چی هلته داختر لمونځ نه کیږی هلته دی دده خادم او ملازم دلوی اختر دمیاشتی دلسم تاریخ دسپیدو ترراختو وروسته ذبح کړی او بیادې یې ښارته راوړی **۳**. که چیری داختر ترلمانځه وروسته اوتر خطبې دمخه یې ذبح وکړه نوجآئز خودی لیکن مستحب داده چی دخطبې تر ختمیدو وروسته یې ذبح کړی **۴**. که چیری په لسم تاریخ یې داختر لمونځ پو یووجه سره نکی ادا نوپه دې ورځ چی کله دلمانځه وخت تیرسو (یعنی ترزوال وروسته) ذبح کول جآئز دی **۵**. که چیری دلوی اختر لمونځ په یوولسم یا دوولسم (۱) تاریخ باندی ادا کړل سو نو ترلمانځه دمخه ذبح کول هم جآئز دی **۶**. که چیری په ښار کی پریوه ځای باندی داختر لمونځ سوی وو لیکن په بل ځای کی لا تراوسه نه وو سوی بیا هم ذبح کول جآئز دی **۷**. ذبح کول که څه هم چی تردوولسم تاریخ پوری جآئز دی لیکن بهتره

(۱). دباران او داسی بل شی په وجه باندی تر یوولسم او دوولسم تاریخ پوری دلوی اختر لمونځ ځنډول جآئز دی . منه رحمه الله تعالی

(c) ketabton.com: The Digital Library

اولـه ورځ یعنـی لـسم تـاریخ دی ۸. دشپې ذبـح کـول جـآئز دی لـیکن مکـروه دی ۹. چرګه یا هیلۍ اونور داسی شیان دقربانی پـه نیت ذبـح کـول سـخت مکـروه دی (۱) ۱۰. په غوا غوایي او نورو کی اوه کسان شریکیدی سی ، مستحب داده چی ټول سره یوځای یی او حیوان رانیسی ۱۱. که چیری یوه رانیوی بیا نورو خلګو هم پـه هغه کی شرکت وکی نوهم جآئز دی ۱۲. که چیری په یوه غـوایی کـی څلـور یـا پنځـه شریك سی او دټولـو حصه برابـره وی بیـا هـم جآئز دی اودا هـم صـحیح دی چی یـو شخص ددوو درو حصو خریدار سی اوپاته خلګ دیوې یـوې حصې خریـداران سـی ۱۳. که چیری دغوایی داوومی حصې قیمت اودبزې قیمت سره برابـر وی اوغـوښـی یې هم برابری وی نوبیا بزه رانیول افـضله دی ۱۴. تربزې پـسه افـضله او بهتـره دی ۱۵. په بزو او اوښانوکی دمادې قربانی تر نر افضله او بهتره ده وعلی هذا القیـاس تر غوایي غوا بهتره ده ۱۶. دکمی قربانۍ چی قیمت زیات وی هغه بهتـره ده او کـه چیری دوه حیوانان په قیمت کی برابر وی لـیکن دیـوه غوښـی زیـاتی وی نوبیـا هغـه افضله او بهتـره دی ۱۷. کـه چیـری دوې ډنګری بزې هـم پـه دغـومره قیمـت بانـدی کیـږی او یوه چاغه اوتازه هم په دغـومره قیمـت اخیـستل کیـږی نویـوه چاغـه رانیـول افضل او بهتر دی ۱۸. دعیب داره حیوان قربانی جآئز نـه ده لـیکن کـه چیـری دذبـح پـه وخت کـی دغورځیدو او راکـشیدو څخـه عیـب داره سـو نوبیـا هـیڅ منـع نـسته پکښی ۱۹. یـوه دریمـه حـصه غوښـی تقـسیمول مـستحب دی لـیکن دعیـال داره او قبیلـه داره شـخص دپـاره همـدا بهتـره ده چی صـدقه یـې نکـړی بلکـه دخپـل اهـل او عیال دپاره ټولـه غوښـی پریـږدی ۲۰. دمـړی دطرفـه څخـه قربـانی جـآئز ده لـیکن کـه چیری دخپـل طرفـه څخـه دهغـه دثـواب دور رسـولو دپـاره یـې کـوی نوبیـا ددې هغـه حکم دی کم چی دخپلی قربانۍ وی یعنی څـومره قـدر چـی وغـواړی هغـه دی صـدقه کړی اوڅومره قدر چی وغواړی هغه دی کـښېږدی او کـه یـې چیـری دمـړی دوصـیت دوجی څخه کوی نوددې څخه خوراك نه دی جآئز بلکه ټوله غوښی اونـور شـیان یـې صدقه کول پکار دی، علی هذا القیـاس کـه یـې چیـری نـذر منلـی وو چـی قربـانی بـه کوم دهغه دپوره کولو په واسطه چی کمه قربانی کوی دهغه څخه هم خـوراك نـه دی جآئز ټوله به صدقه کوی .

* * *

(۱). په دې سره قربانی هم نه ادا کیږی . منه رحمه الله تعالی

(c) ketabton.com: The Digital Library

فائده دپاره دطالبانو : په بعضو روایاتوکی دی چی: هٰذَا یَوْمٌ اَللَّحْمُ فِیْهِ مَقْـرُوْمٌ یعنی دنن ورځی غوښی نهایتی مرغوبی وی اوپه بخاری شریف کی دی چی هٰـذَا یَـوْمٌ یَشْتَهٰی فِیْهِ اللَّحْمُ ددې روایتو دا مطلب دی چی دا داسی ورځ ده چی دعادت په وجه دهر شخص زړه غوښی غواړی او دمکروه روایت دکم چی احقر ترجمه کړیده دهغه دا مطلب دی چی ترلمانځه وروسته غوښی څه قدر نه پاتیږی هرشخص په خپله قربانی کوی یا دیوه بل ځای څخه هرسړی ته رسیږی ددې وجی ما ترلمانځه دمخه ذبح کړه ددې دپاره چی خلک یې په خوشحالی سره یوسی او پخې یې کړی .

۹۷. **پوښتنه** : ای هادی برحق ﷺ ! دا وفرمایه چی داسلام کم خوی (اوعمل) بهتره دی ؟ [سوال کوونکی: ابوذر یاهانئ بن مرثد په روایت دعبدالله بن عمر رضي الله عنهما]

جواب : دا اسلامی عمده خوی دی چی ته په خلکو خوراك خوره او هرشخص ته سلام کوه چی څوك پیژنی هغه ته هم او چی څوك نه پیژنی هغه ته هم (بخاری ومسلم)

شرح : اسلامی خویونه بیخی ډیر دی لیکن پیغمبر ﷺ دسوال کوونکی دحال سره مناسب او لائق دا خوی او طریقه وروښووله ، په ضرورت او حاجت کی خلکوته خوراك ورکول هم دلوړی درجې عمل دی ځکه چی مال خرڅول پرنفس باندی ډیر شاق او تکلیفی وی اوپه سلام کولو سره دمسلمانانو په مابینځ کی محبت زیاتیږی چی دهغه څخه ډیری فآئدې دینی او دنیوی حاصلیږی لیکن ده ﷺ ارشاد وفرمایۀ چی په سلام کولو کی دشناخته او بیگانه لحاظ مه کوه بلکه اسلامی حق یې بوله اومسلمان ته یې ورکوه برابره خبره ده که هغه شناخته وی اوکه ناشناخته ، که څه هم چی دلته دمطلقا سلام ورکولو حکم فرمایل سویدی چی دهغه څخه په ښکاره دا معلومیږی چی فاسق ، فاجر بلکه کافر ته هم سلام اچول پکار دی لیکن دنورو دلائلِ شرعیه وو څخه او احادیثو څخه معلوم سویدی چی دې خلکوته سلام جآئزنه دی اوبعضی علمآء دا فرمایی چی داسلام په ابتدآء کی هرشخص ته دسلام کولو حکم وو ددې دپاره چی دخلکو داسلام سره محبت او الفت پیدا سی کله چی الله تعالی اسلام قوی کی نوکافر اومشرك ته سلام کول ممنوع سول او فاسق او فاجر ته سلام کول مکروه سوه .

۹۸. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ بِرّ (یعنی نیکی) څه ده او اِثم (یعنی گناه) څه ده ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

[سوال کوونکی : نواس بن سمعان الکلابی رضی الله عنه]

جواب : بِرّ ښه اخلاق دی اوګناه هغه ده چی ستا په زړه کی راوګرځی اودا خبره نه خوښوی چی خلګ په هغه باندی خبر سی . (مسلم)

شرح : د بِرّ دلفظ څو معناوی کیدلای سی وصله رحمی ، اوسلوك اواحسان اوښه کولو ته هم ویل کیږی اونیکی او اطاعت او فرمانبرداری ته هم ویل کیږی ، نو آنحضرت ﷺ دحُسنِ خلق لفظ داسی جامع لفظ وفرمایۍ چی هغه په دې ټولو شیانو کی ښکاره دی بلکه په حقیقت کی دا ټوله دحُسنِ خلق نتیجې دی کله چی دخدای ﷻ دطرفه څخه ورکړل سوی ملکې اوطبعې اخلاق ښه وی نودقریبانو سره وصله رحمی او دمسلمانانو سره ښه سلوك او احسان اونیکی او مروت هرڅه پیدا کیږی اودحقیقی مالك اومنعم عبادت او طاعت اودظاهری بادار او آقا او احسان کوونکی فرمان برداری هم دزړه څخه کیږی ، مقصد داچی کله په اخلاقو کی حسن وی نو دبِرّ افعال په خپله ښکاره کیږی ، داِثم یعنی ګناه په اړوند چی کم دا ارشاد فرمایل سویدی چی ګناه هغه ده چی په زړه کی وښوری یعنی دهغه په کولوکی په زړه کی شك پیدا سی او دناجآئز کیدو بیره یې پیداسی اودهغه په اړوند دسینې خلاص والیۍ نه وی یعنی زړه نسی خلاص چی بې له خطرې یې وکړی اوتیر سی په حقیقت کی دګناه همدغه علامه ده اوبې له شبهې زړه پیدا کوونکی رب ﷻ داسی جوړ کړیدی چی هغه دګناهونو څخه تنګیږی اودګناه په وخت کی زړه ته داسی خلاص والیۍ او فرحت او اطمینان هیڅکله نه حاصلیږی لکه دخیر دکارو او روا کارو دکولو په وخت کی چی وی ، لکه په بل حدیث کی چی ارشاد سویدی چی بِرّ هغه دی دکم طرفته چی نفس او زړه مطمئن سی او اِثم هغه دی چی په زړه کی ښوری اوزړه دهغه وطرف ته په مآئل کیدو اودهغه په کولو کی متردد او شکمن وی لیکن داټولی خبری ترهغه وخته پوری وی ترڅو چی زړه پرخپل حالت او فطرت باندی پاته وی دبدو اعمالو څخه چی کله پر هغه باندی دخباثت رنګ اودګناهونو زنګ راوڅرخیږی نوبیا هغه ترلویه لا پرلویه ګناه باندی نه ښوری اوهیڅ شك او تردد هم نه پیښیږی بلکه بې باکه کیږی ددې وجی علماوو فرمایلی دی چی دا جواب او علامه دهغو زړو په اړوند ارشاد فرمایل سویدی کم زړونه چی سالم او صفا وی (هغه چی پرخپل اصلی حالت او فطرت باندی پاته وی) دنورو زړو اعتبار نسته لکه چی په دې ارشادِ نبوی ﷺ : اِستَفْتِ نَفْسَكَ (یعنی دخپل زړه څخه فتوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

وپوښته) کی هم همدغه خاص زړونه مراد دی دعوامو دزړو اعتبار نسته ، علی هذا القیاس دګناه پټولو او دخلګو دخبریدو بد ګڼلو زمانه هم تر هغه وخته پوری ده چی څه حیا باقی وی اوکه نه وی نو داعلی درجې فسق او فجور نوبت راځی نو بیانه دخدای ﷻ بیره پاتیږی اونه دانسانانو څخه شرم . رَبَّنَا لاَ تُزِغْ قُلُوْبَنَــا بَعْــدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَّدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ .

تنبیه : دخلګو دخبریدو بد ګڼل چی کله دکمی بلی وجی څخه وی نو دګناه علامه نه ده مثلاً مال پټ اېښوول غواړی چی په حفاظت کی وی دسرای رانیولو اراده پټه ساتل غواړی چی یوبل خریدار یې پیدا نسی (اوګران نسی) ، په طالبانه طرز سره داسی ووایه چی دا خاصه نه ده صرف علامه ده .

۹۹. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ که چیری موږ خپل نر دجفتی کولو دپاره په کرایه ورکړو نو جآئز دی اوکه یا ؟

جواب : داسی کول هیڅ کله نه دی پکار (ترمذی شریف)

۱۰۰. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ موږ خپل نر پر ماده باندی ایله کوو بیا دمادې مالك موږ ته څه نذرانه او تحفه راکوی دا اخیستل روا دی او که نه ؟

جواب : ددې داخیستلو اجازه ده (ترمذی شریف)

[سوال کوونکی ددواړو سوالو : یوشخص دقبیلې څخه دکلاب]

شرح : بعضی خلګ مختلف قسمونه قوی نران مثلاً آس، اوښ، غوییـ اونور پالی، خلګ دښه تخم وړلو او نسل ډیرولو دپاره دمالکانو سره مزدوری معلومه کړی او خپله ماده وهغه نرته ور ایله کوی ، حضرت سیّد الثقلین ﷺ ددې ممانعت وفرمایی (ولی چی دا معامله په حقیقت کی دهغه نطفې غیر معلوم المقدار بیع ده کم چی دبآئع په اختیار او قبضه کی نه ده) نودا قسم أجرت مکروهِ تحریمی سو ، کله چی دا مسئله معلومه سوه نو سوال کوونکی بل صورت عرض کړی چی بعضی وختونه خاص رعایةً بې له کمی معاوضې مقرر کولو نر حیوان ددې کار دپاره په خواست ورکول کیږی بیا پر هغه وخت باندی یاپه بل وخت کی هغه خلګ په ډول دانعام دنر حیوان ومالکانو ته څه نقدی یا یو شی ورکوی دارنګه اخیستل روا دی او که نه ؟ آنحضرت ﷺ وفرمایل چی دارنګه یې اخله جآئز دی ، ولی چی په دې کی هیڅ عقد او معاوضه نه ده مقرره کړل سوی بلکه په ډول د : هَلْ جَزَآءُ الاِحْسَانِ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اِلاَّ اْلاِحْسَان ، يوځه ورکول کيږي کم چې په شريعت کی خوښ کړل سويدی .

۱۰۱. **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ ارشاد وفرمايه چې که چيری زه دوباره حاضرسم او تا (ﷺ) نکړم پيدا (يعنی که په هغه وخت کی ستا وفات سوی وی) نوڅه وکړم ؟

[سوال کوونکی : يوه ښځه نامعلوم نامی په روايت دجبير بن مطعم رضی الله عنه]

جواب : که دی چيری زه نکړم پيدا نو ابوبکر رضی الله عنه ته ورځه . (بخاری ومسلم)

شرح : دې ښځی دجناب سرورِ عالَم ﷺ څخه يوڅه پوښتنی کړی وی ده ﷺ ورته وويل چې بيا راسه په هغه وخت کی به بيا جواب درکم (يا هغې ديوشی سوال کړی وو او ده ﷺ ورته وفرمايل چې په اوس وخت کی نه دی موجود بيا راسه چې دريې کړم) غالبًا داپه يوليری ځای کی اوسيده اووه هم هوښياره ددې وجی يې دا پوښتنه هم وکړه چې که چيری اتفاقًا ته ﷺ په هغه وخت کی په دې دنيا کی نه وی موجود زما دمقصد پوره کول به څوك وکړی ده ﷺ ورته وفرمايل چې ابوبکر رضی الله عنه . لکه څنګه چې دآنحضرت ﷺ دډيرو افعالو اواقوالو څخه دابوبکر رضی الله عنه وخليفه کيدو اوځای ناستی کيدو ته اشاره کيږی دارنګه په دې حديث کی هم اشارةً معلوميږی چې ابوبکر رضی الله عنه به دده ﷺ نآئب او قآئم مقام کيږی .

عجيبه روايت : يو وخت آنحضرت ﷺ ديوه صحرائی څخه يوڅو اوښان په قرض واخيسته چې قيمت به يې فلانی وخت درکړم . علی رضی الله عنه بدوی ته وويل چې ولاړ سه دآنحضرت ﷺ څخه پوښتنه وکه چې که چيری زه ستا تروفات وروسته راغلم نوزما قرض به څوك را ادا کوی هغه ولاړی عرض يې وکی نو ده ﷺ ورته وفرمايل چې ابوبکر رضی الله عنه به يې ادا کوی . صحرائی ولاړی علی رضی الله عنه ته يې دا خبره وکړه ، نوهغه رضی الله عنه ورته وفرمايل چې بيا ولاړ سه پوښتنه وکړه چې که چيری دابوبکر رضی الله عنه تر وفات وروسته راغلم نو قرض به می دکمه کوم ؟ هغه ولاړی همدا سوال يې وکی نوسرورِ عالَم ﷺ وفرمايل چې عمر رضی الله عنه به يې در ادا کړی ، صحرآئی علی رضی الله عنه ته راغی اوبيان يې ورته وکی نوده رضی الله عنه ورته وفرمايل چې دا وار ولاړ سه او پوښتنه ورڅخه وکړه چې که چيری دعمر رضی الله عنه دوفات څخه وروسته راسم نو څوك به يې را ادا کوی ؟ ددې جواب رسولِ مقبول ﷺ دا ورکی چې عثمان رضی الله عنه به يې در ادا کوی ، صحرآئی راغی بيايې حضرت علی رضی الله عنه ته دا خبره وکړه نوده رضی الله عنه ورته وفرمايل چې بيا ولاړ سه او عرض وړاندی کړه چې که چيری دعثمان رضی الله عنه تر وفات وروسته راغلم نوقيمت به يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځوك را ادا كوی ؟ هغه بيا حاضر سو او دا پوښتنه يې وكړه نو حضرت سرورِ عالَم ﷺ وفرمايل چی كله ابوبكر او عمر او عثمان رضي الله عنهم مړه سی نو كه چيری كيدی سوای نوته هم مړسه (يعنی كله چی داسی حضرات ددنيا څخه پورته سی نو ستا په ژوندی پاته كيدو كی څه فآئده ده ته هم مړسه ، يادا چی دومره موده به ته چيری ژوندی پاته سی مړبه سی ، مقصد دا چی دا وار دوار وار سوال كولو په سبب سره ده ﷺ دخفګانه څخه داسی جواب وركی). رواه اسماعيل فی معجمه

۱۰۲ . **پوښتنه** : ای رسول الله ﷺ جنت ته به كم خلګ ولاړ سی ؟

[سوال كوونكی : (۱)]

جواب : نبی به جنت ته ځی ، شهيد به جنت ته ځی ، كوچنی بچيان به جنت ته ځی او ژوندی ښخی سوی انجونی به جنت ته ځی . (ابوداؤد)

شرح : دانبياوو په جنتی كيدو كی خو هيڅ خبره نسته ، او شهيدان به هم دزيری او وعدهٔ خداوندی موافق جنت ته ځی . دكم عمره مړه سوو كوچنيانو په اړوند دبعضو علماوو دا قول دی چی دمومنانو كوچنيان به جنت ته او دكافرانو كوچنيان به دوزخ ته ځی او داكثرو علماوو كم چی درحمت دپراخی او دالله تعالی درحم او كرم سره زيات مناسب دی هغه دادی چی برابره خبره ده كه دمومنانو كوچنيان وی اوكه دكافرانو وی ټوله به جنت ته ځی لكه چی په دې حديث شريف كی هم دكفر او ايمان تفصيل نسته بلكه په عام طور سره كوچنيانو بچيانو ته دجنت دداخليدو

---

(۱). په اُردو فتاوی محمدی ﷺ كی ددې سوال دپوښتونكی نوم نه دی ذكر كړل شوی ، خو دا روايت په ابوداؤد شريف په كتاب الجهاد ، باب فی فضل الشهادة كی ذكر دی حديث رقم (۲۱۵۹) او عبارت دحديث شريف هلته دا دی :

حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ حَدَّثَنَا عَوْفٌ حَدَّثَتْنَا حَسْنَاءُ بِنْتُ مُعَاوِيَةَ الصَّرِيْمِيَّةُ قَالَتْ حَدَّثَنَا عَمِّي قَالَ قُلْتُ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ فِي الْجَنَّةِ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْجَنَّةِ وَالشَّهِيدُ فِي الْجَنَّةِ وَالْمَوْلُودُ فِي الْجَنَّةِ وَالْوَئِيدُ فِي الْجَنَّةِ .

نو پوښتونكی يې دحسنآء بنت معاويه اكا دی ، او داكا نوم يې لكه په عون المعبود ج ۷ ص ۱۴۱ (طبع: دار الكتب العلمية ، بيروت) كی چی علامه ابو الطيب شمس الحق عظيم آبادی ؒ ليكلی دی ، أسلم بن سليم وو . نو پوښتونكی ددې سوال أسلم بن سليم سو .

او دا حديث شريف همدا ډول په مسند احمد (مسند البصريين) كی په رقم (۱۹۲۷۴) او همدارنګه په باقی مسند الانصار كی په رقم (۲۲۳۷۸) كی روايت كړل سويدی. حقّانی غفرالله له

(c) ketabton.com: The Digital Library

زیری ورکول سویدی . امامِ ابو حنیفه رحمه الله علیه په دې مسئله کې توقف فرمایلی دی ، یعنې دمومن کوچنی وی اوکه دکافر دهیڅ یوه په اړوند هم دا حکم په یقینی ډول سره نسی ورکول کیدی چې دا جنتی دی اوکه دوږخی یوازی الله تعالی ته معلوم دی ، داحادیثو دکتابو په شروحو کې دا بحث په تفصیل سره موجود دی چې دهغه څخه معلومیږی چې که څه هم چې ډیرو علماوو دخپل قول تایید په احادیثِ نبویه وو سره کړیدی لیکن دامامِ ابو حنیفه رحمه الله علیه مسلك دټولو احادیثو سره موافق او ترټولو اقوالو بهتره او نهایتی رقیق او نرم دی .
دژوندی ښځو سوو انجونو مرګ چې کله دډیر رحم او افسوس قابل وی او اکثره هغوی کم عمری او کوچنیانی وی او وژل کیږی ددې وجې رحمتِ خداوندی دې مظلومو اومعصوموته په آخرت کې دجنت زیری ورکی ، په عربو کې قانون وو چې دپیدا کیدو سره سم به یې انجونی ژوندی ښخولی او که به چیری اتفاقًا هم یوه انجلۍ ددې (ښخیدو) څخه خلاصه سوه نوبیا چې به یې پلار کله موقع پیدا کړه نو ژوندۍ به یې قبر ته واچول ولې چې ده ته ددې څخه نهایتی پیغور ورتلی چې خپله لور دیوچا زوجه جوړه کړی او یو شخص خپل زوم جوړ کړی ، داسلام دین پرلپسی احکام نازل کړه دا سخت او دظلمه څخه ډك رواج یې بالکل خراب کی او ویې ښوول چې دا خبری دپیغور قابلې نه دی ، دپیغور لائقې نوری خبری دی چې هغه خدای تعالی حرام کړیدی .
۱۰۳. **پوښتنه** : یا رسول الله صلی الله علیه وسلم داسی کم شی دی چې په هغه سره ماته دشیدی را کوونکی حق زما دذمې څخه ادا سی .

[سوال کوونکی: حجاج بن حجاج اسلمی رضی الله عنه]

جواب : یوه عمده او اصلی مریۍ یا مینځه (هغه چاته ورکړه چې تاته یې تۍ درکړیدی نو حق به یې ادا سی) . (ترمذی وابوداؤد ونسائی)

شرح : مرضعه یعنی کوچنی ته تۍ ورکوونکی او شیدې ورکوونکی چې کله نهایتی لوی خدمت کوی ګواکی هغه خپله وینه په کوچنی باندی چیښی چې په قدرت سره درزّاق مطلق شیدې ورڅخه جوړی سویدی ددې وجې نو دهغې حق هم ډیر لوی دی او اهلِ عربو به ددې پوره لحاظ کوی ، کله چې به ددوی دکوچنیانو دشیدو خوړلو موده پوره سوه نو دمقرری مزدورۍ څخه علاوه به یې یوڅه انعام هم ضرور ورکوی او تۍ ورکوونکی به یې خوشحاله کول او دچا څخه چې به یې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپله شيدي چيښلي وي دهغې به يې هم هميشه خيال ساتې او حق به يې ورادا کوي. لکه چې حضرت سرورِ عالَم ﷺ هم خپلې تې ورکوونکې ته خپل څادر مبارك هوار کړې او يـه عزت سره يې کښېنول او ډير څه يې ورکړي وه (وګوره: مرضعة الرسول ، ددې احقر تاليف) ، پوښتني وړاندې کوونکې صاحب دخپل کوچني دتې ورکوونکې دپاره دانعام او نورو په اړوند سوال کړى وو ، چې يو داسې شي په ارشاد کې راته وفرمايه چې دهغه څخه کوچنې ته دتې ورکوونکې ښځې حق په پوره ډول سره ادا سې (او دښکاره الفاظو دحديث دتاييد څخه داهم قوي احتمال دی چې په خپله يې دخپلې تې ورکوونکې ښځې په اړوند سوال کړى وي چې کم خدمت داسې دی چې دهغه څخه ددې کامل احسان شکريه ادا کړل سې) ده ﷺ يو نهايتي مناسب خدمت بيان کې يعنې يو ښه مريې يا مينځه ورکه تر څو چې کم آرام او خدمت ددې څخه تاته حاصل سوی وو هغې ته هم حاصل سې ، دده ﷺ دارشاد څخه دا مقصود نه ده چې بس يو وار دې غلام ورکه بيايې نوهيڅ خدمت مه کوه بلکه مدعی داده چې دحق دادا کولو دپاره يې دا خدمت کافي دی ګواکې څومره قدر زيات خدمت چې يې وسې بهتر دی .

۱۰۴ . **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ يو زما داکا زوی دی کله چې زه هغه ته ورسم يوڅه ورڅخه غواړم نونه ماته يوڅه راکوي اونه وصله رحمي کوي (اوکله چې دهغه بد سلوکي او نامهرباني ووينم نوزه قسم وخورم چې اوس به هيڅکله نه هغه ته څه ورکوم اونه به ورسره وصله رحمي کوم) بيا هغه ماته راسي څه غواړي په داسې صورت کې څه کول پکار دي ؟

[سوال کوونکی : حضرت مالك اشجعي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ]

جواب : کم کار چې ښه اوبهتر دی هغه کوه (يعنې دهغه سوال پوره کړه او وصله رحمي ورسره کوه) او دخپل قسم کفاره ورکړه . (نسآئي وابن ماجه)

شرح : دداسې بې مروّته عزيز او قريب سره اول خو طبعاً احسان او مروت کول زړه نه غواړي دوهم لوی تکليف دا وو چې دقسم خوړلو دوجې څخه مجبوره وو ليکن جناب سرورِ عالَم ﷺ هغه ته داعلی درجې اخلاقو او مروّت حکم وفرمايې چې دهغه ارشاد خدای تعالٰی په دې الفاظو سره فرمايلي دی چې: اِدْفَعْ بِالَّتِيْ هِيَ اَحْسَنُ السَّـيِّئَةَ او کم چې اسلامي خصوصيت دی چې تاسې دوی ته ددوی دسخت زړه کيدو او بې باکه کيدو سزا مه ورکوی بلکه دبدو په عوض کې نيکی اوښه کوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دهغه دهمدردی او کومك څخه دریغ مه کوی او دقسم دماتولو اجازه یې ورکړه دقسم مجبوری یې رفع کړه چې قسم مات کړه دهغه کفاره ورکړه لیکن دقسم تر پوره کولوچی کم بهتره اوښه کار دی (یعنی وصله رحمی او مروت) هغه مه پرېږده، همدغه حکم یې په نورو ځایو کی هم فرمایلی دی چی کله پریوه خبره باندی قسم واخیستل سی او دقسم په خلاف کولو کی یوه دینی فآئده وی نو قسم دی مات کړی یعنی ددې خلاف هغه ښه کار دی وکړی او دقسم کفاره دی ورکړی . دقسم کفاره داده چی یو مریې آزاد کی یا لسو ۱۰ مسکینانو ته دواړو وختونه خوراك ورکړی او یا لسو ۱۰ مسکینانو ته جامې ورواغوندی ، ددې درو سرو شیانو څخه چی هر یو وغواړی هغه دی ادا کړی که یې چیری ددغو څخه دیوه پر ادا کولو هم قدرت نه درلودی نو دی درې ورځی پرلپسی روژه ونیسی .

مسئلې : ۱. خوراك داسی ورکول پکار دی کم چی عموماً درمیانه درجې خلګ یې خوری مثلاً ډوډی سره دسالنه ، ښوروا یا نورو (که څه هم چی دغنمو دډوډی سره یوځای سالن ورکول نه دی ضروری) ۲. کمو مسکینانوته چی یې سهار خوراك ورکړی وو هغوی ته دی دوهم وخت خوراك ورکړی که یې چیری نورو ته ورکړی نو کفاره نسوه ادا ۳. په خوراك ورکولو کی دا نه ده جآئزه چی پوخ کړل سوی خوراك دهر شخص دخوراك موافق لسو مسکینانو ته دواړه وخته ورکړی بلکه هم هلته به یې کښېنوی اوپه خوری به یې څومره قدر چی یې خوړل غوښتل ودی خوری برابره خبره ده که زیات خوراك والا وی او که کم ۴. که یې چیری غله ورکول نوهر مسکین ته دی نیمه کاسه غنم ورکړی ۵. که یې چیری یوه مسکین ته تر لسو ورځو پوری هره ورځ دوه وخته خوراك ورکی نوبیا هم کفاره ادا سوه ۶. که یې چیری یوه مسکین ته ترلسو ۱۰ ورځو پوری نیمه کاسه (چی په انګریزی وزن سره پاوکم دوه سیره او احتیاطًا پوره دوه سیره) غنم ورکول نوبیا هم کفاره صحیح ده ۷. که یې چیری ددغومره قدر غلې قیمت پر لسو مسکینانو تقسیم کی بیا هم جآئز دی ۸. که چیری جامې (کالی) ورکول وغواړی نوهر مسکین ته دی یوه پایجامه او یوه کرتۍ یا پایجامه او څادر یا پرتوګ او کرتۍ دی ورکړی ۹. نوی کپړه ضروری نه ده بلکه داسی جامې ورکول پکار دی چی هغه عادتًا لږ تر لږه درې میاشتی اغوستل کیدی سی ۱۰. په روژه کی دا شرط دی چی یوه په بلی پسی او پرلپسی متصلی به یې نیسی ۱۱. که چیری دمریضی ، حیض یا بل شی په وجه په مابینځ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کی ناغه راسی نوبیابه یې دنوی سره څخه نیسی (مفصل حالات او مسئلې دکفارې او قسم احقر په رسالهٔ مفید الحالفین چې مشهوره ده په قسم نامه سره په هغه کی لیکلی دی) .

۱۰۵. پوښتنه : یا رسول الله ﷺ ترټولو لویه ګناه کمه یوه ده او ترهغه وروسته کمه او بیا کمه یوه ؟ [سوال کوونکی: یوشخص په روایت دعبد الله بن مسعود رضی الله عنه]

جواب : (ترټولو غټه ګناه) داده چې دخدای ﷻ دپاره کم مثل او مقابل ومنی حالانکه خدای تعالی (پرتا باندی دا احسان کړیدی) چې ته یې پیدا کړی دوهمه ګناه داده چې خپل کوچنیان وژنی ددې بیری څخه چې هغوی به بیا ستاسره خوراك کوی بیا داچې دخپل همسایه زوجه راضی کی او دهغې سره زنا وکړی . (بخاری ومسلم)

شرح : ترټولو لوی جرم کفر او شرك دی ولې چې دا دخپل اصلی منعم او محسن څخه بالکل انکار دی یا دهغه سره داسی شریك جوړول دی چې هغوی په خپله دده مخلوق دی اودهغه عالی ذات سره یې هیڅ مماثلت اومشابهت هم نسته ، تر اسلام دمخه اهلِ عربو دانجونی پیدا کیدل ډیر منحوس (بدبختی) او بد ګڼل اوددې پیغور داندیښنې څخه چې ددې دوجی به یوڅوك زما زوم جوړیږی هغه به یې ژوندۍ ښخولی ، او بعضی خلګو به ددې اندیښنې څخه هم اولاد مړ کوی چې دهغه دوجی څخه به مو خرچه لوړه سی ، په خوراك او چیښاك کی به زموږ سره شریك سی اسلام دا ټولی طریقې ناجآئزی او حرامی کړی ، که څه هم چې داولاد وژل مطلقا حرام دی برابره خبره ده که دهری وجی څخه وی ، لیکن کله چې عمومًا انجلۍ دلوږی او مسکینۍ دبیری څخه وژل کیدی همدغه آنحضرت ﷺ هم ذکر کی لکه چې په قرآنِ مجید کی چې یې همداسی ویلی دی چې: وَلاَ تَقْتُلُوْا اَوْلاَدَكُمْ خَشْيَةَ اِمْلاَقٍ ، نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَاِيَّاهُمْ ، اِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْأً كَبِيْرًا یعنی دلوږی او مسکینی دبیری څخه اولاد مه وژنۍ موږبه تاسی ته هم رزق درکوو او دوی ته هم ، (دیوه رزق هغه بل نسی خوړلای) په تحقیق سره ددوی وژل ډیره لویه خطا ده . زنا که څه هم چې فی نفسه هم ډیره لویه ګناه ده او داعلی درجو کبیره ګناهونو څخه ده لیکن همسایه کم چې دهرډول رعایت او حفاظت مستحق دی دهغه دزوجې سره په شناخت پیدا کولو سره مخ توره کیدل نور هم زیات خباثت او فسق دی زنا هم سوه او همسایه ته سخت ضرر هم ور رسیدی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰۶. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ آیا ښځه بی له پایجامې یوازی په کرتی اوپه پړونی کی لمونځ ادا کولای سی ؟ [سوال کوونکی: ام سلمه رضي الله عنها]

جواب : هو! ادا کولای یې سی په دې شرط چې کرتی دومره کښته وه چی تر پښو پوری دشا خوا په پټه سی . (ابوداؤد)

شرح : دښځی دپاره دمخ او دواړو لاسونو تر خپرو پوری او دواړی پښو څخه ماسوا ټول بدن پټول او لمونځ ادا کول ضروری دی ، دکرتی او پایجامې او نورو شیانو خصوصیت نسته نو که چیری یوه کرتی دومره غټه اوکښته وه چی پرپښو باندی مښلی او پر سر باندی یې پړونی وی چی په هغه سره یې غاړه او وربښتان او غوږونه ټوله پټیږی نوبې له شبهې لمونځ ادا کړل سو ، که څه هم چی کښته پایجامه یا پرتوګ نه وی، ددواړو پښو پټول که څه هم چی واجب او فرض نه دی لیکن دکرتی ددومره قدر کښته کیدو تاکید ددې وجی فرمایل سویدی چی که چیری لوړه وی او دولاړی په حالت کی قدمونه نسی پکښی پټ نوپه سجده او نورو ځایو کی به پوره پنډی ښکاره سی چی دهغه څخه بیا لمونځ فاسدیږی .

فآئده : دښځی دقدمو په اړوند بعضی فقهاء حنفیه وایی چی دهغو پټول فرض نه دی صاحب هدایی او نورو دا قول ته صحیح فرمایلی دی بعضی وایی چی پټول یې فرض دی (مولانا عبد الحی اللکنوی رح دې ته ترجیح ورکوی) دامام طحاوی رح او نورو ارشاد دی چی په لمانځه کی یې پټول فرض دی او دلمانځه دباندی نه دی فرض .

۱۰۷. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ زه دلته نه وم موجود زما په شا پسی زما دمور وفات وسو او هغې ته دڅه ویلو وار او وخت نه ورسیدی او زما خیال دی چی که چیری هغې دخبرو کولو موقع پیدا کړی وای نو ضرور یې صدقه کوله اوس که چیری زه دهغې دطرفه څخه څه صدقه ورکړم نوهغې ته به څه نفع ورسوی اوکه نه ؟
[سوال کوونکی : ابن عباده رضي الله عنه]

جواب : هو! که چیری ته دهغې دطرفه څخه صدقه وکړی نوهغې ته نفع رسوی (بخاری شریف) .

۱۰۸. **پوښتنه** : یا فخرِ عالَم ﷺ زما دمور ام سعد وفات سویدی اوس دهغې دطرفه څخه څه ډول صدقه مناسبه او بهتره ده ؟
[سوال کوونکی: سعدبن عبد الله انصاری رضي الله عنه دخزرج دقبیلې سردار]

(c) ketabton.com: The Digital Library

جواب : داوبو صدقه افضله ده (ابوداؤد)

شرح : حضرت سعد بن عباده رضی الله عنه په انصارو کی دخزرج دقبیلې سردار او لوی رئیس او دمشهوره صحابه وو رضی الله عنهم او دمخکی اسلام راوړونکو خلګو څخه دی په ۱۵ هجری سنه کی دشام په ملك کی وفات سو په غسل خانه کی مړ پیدا سو ټول بدن یې تك شین سوی وو ، مشهوره سوی وه چی دی پیریانو مړ کړی وو ، دده دمور صاحبی نوم عمره بنت مسعود رضی الله عنها وه دې دجناب سرورِ عالَم ﷺ سره بیعت کړی وو ، په سنه ۵ هجری کی کله چی ده ﷺ ددومة الجندل ([1]) وغزا ته تشریف یووړی نو حضرت سعد رضی الله عنه هم دآنحضرت ﷺ سره یوځای ولاړی ، دده ترشا موریې په مدینه منوره کی مریضه سوه خلګو ورته وویل چی یوڅه صدقه او خیرات وکه دې ورته وفرمایل (اوصحیح یې ورته وفرمایل) چی مال چی هرڅه دی هغه دسعد دی (دهغه په نه موجودګی کی یې څنګه صدقه کړم) تردې وروسته دې رضی الله عنها ته دویلو او خبرو کولو طاقت نسو پیدا او وفات سوه کله چی ددومة الجندل څخه را واپس سوه جناب سرورِ عالَم ﷺ سره دسعد بن عباده او نورو ملګرو رضی الله عنهم مدینې ته تشریف راوړی نوددې دوفات خبر ورته معلوم سو ، نبی ﷺ ددې وقبرته ودریدی او دعایې ورته وفرمایله او حضرت سعد رضی الله عنه ددې په اړوند دآنحضرت ﷺ څخه پوښتنه وکړه چی اوس ددې دطرفه څخه په صدقه کولو کی نفع او ګټه سته که نه ؟ نبی ﷺ ارشاد ورته وفرمایی چی نفع سته نوبیا حضرت سعد رضی الله عنه خپل یو باغ ددې دطرفه څخه صدقه کی او دهمدې سوال پر وخت یاپر یوه بل ځای باندی یې دمور دوفات حالت ونبی ﷺ ته ذکر کی او عرض یې ورته وکی چی بهتره او مناسبه صدقه دڅه شی ده ؟ کله چی په عربو کی داوبو لړوالی وو خوړې اوبه په مدینه منوره کی کمی پیدا کیدی ددې وجی نبی ﷺ وفرمایل چی بهتره صدقه اوخیرات داوبو دی، سعد رضی الله عنه دهغې (مور رضی الله عنها) دطرفه څخه یو څاه جوړ کی اووې ویل چی دا دأمِ سعد دپاره دی یعنی ددې اجر او ثواب به هغې ته رسیږی .

دحضرتِ سعد رضی الله عنه دپوښتنی او جواب څخه څو شیان معلوم سول :

۱. دمړی دطرفه څخه په صدقاتو او خیراتو کولو کی هغه ته ددې ثواب رسیږی .

۲. بهتره او افضله صدقه هغه ده چی دهغه زیات ضرورت وی او ګټه یې عامه وی

([1]). دومة الجندل: دشام وملك ته نژدی دیوه ښار نوم دی . مصحح

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳. دخیر او صدقو په کارو کی او په خیرات کولو کی دخپلو مقتدایانو او بزرگانو څخه مشوره اخیستل بهتره دی ۴. دبعضو ضرورتو دوجی څخه دصدقې په ښکاره کولو کی هیڅ ممانعت نسته هرځای په پټه صدقه کول ضروری نه دی ۵. دمور او پلار تر وفات وروسته دهغوی دطرف څخه دخیر کارونه کول اوهغوی ته ثواب وربخښل ډیر ښه او خوښ کار دی ۶. دمور او پلار په زندگی کی دهغوی څخه په اجازه اخیستلو سره په جهاد او سفر کی تلل جائز دی .

۱۰۹. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ که چیری یو شخص دخدای ﷻ په لاره کی دجهاد اراده وکی او دده په دغه کی ددنیا فائده مقصوده وی نو هغه ته به ثواب ورسیږی او که نه ؟ [سوال کوونکی: یوشخص په روایت دابوهریرة اوابو امامة رضی الله عنهما]

جواب : هغه ته به هیڅ اجر او ثواب نه ورسیږی . (ابوداؤد)

شرح : که چیری یوازی ددنیاوی فائدې دپاره مثلاً شهرت ، عزت یا مزدوری یا مالِ غنیمت مقصود وی نو هغه شخص ته به دجهاد ثواب هیڅ هم نه ور رسیږی ، ځکه چی هغه په نیت دثواب او درضآء خداوندی دپاره جهاد نه دی کړی ، او که چیری درضآءِ الهی او اعلآء کلمة الله دپاره جهاد کوی لیکن دمال او نورو شیانو طمع او خیال هم ورسره وی نو ثواب به حاصل سی ورته لیکن ترهغو خلگو دثواب څخه ډیرکم اوناقص به وی کم چی خاص په وجه دالله تعالی بې له کم غرضه جهاد کوی .

۱۱۰. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ خدای تعالی فرمایی چی: الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَلَمْ يَلْبِسُوْا اِيْمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُوْلٰئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ وَهُمْ مُّهْتَدُوْنَ (الانعام : ۸۲) یعنی امن یوازی دهغو خلگو دپاره دی او پرهدایت باندی یوازی هغه خلگ دی څوك چی ایمان راوړی او خپل ایمان یې دیو ظلم (گناه) سره نه وی گډ کړی ، اوس نو داسی څوك دی چی دهغه څخه یوظلم (گناه) نه وی صادره سوی ؟

[سوال کوونکی : اکثر اصحاب درسول الله ﷺ په روایت دعبدالله بن مسعود رضی الله عنه]

جواب : لکه څنگه چی ته گمان کوی داسی نه ده (یعنی په دې آیت کی دظلم څخه مراد مطلق گناه نه ده) بلکه هغه داسی دی لکه چی لقمان علیه السلام خپل زوی ته فرمایلی وه چی: يَا بُنَيَّ لاَ تُشْرِكَ بِاللهِ انَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيْمٌ (لقمان: ۱۳) (ای زویه دخدای تعالی سره شریك مه نیسه په تحقیق سره شرك ډیر لوی ظلم دی یعنی په دې آیت کی هم دظلم څخه شرك مراد دی لکه څنگه چی لقمان علیه السلام شرك ته ظلم فرمایلی دی . (بخاری ومسلم)

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرح : کله چی ظلم عام دی نوشرك ته هم ظلم ویل کیدی سی او نورو گناهونوته هم ددې وجی صحابه وو رضی الله عنهم ته نهایتی دشواره معلومه سوه او وبیریده چی امن او هدایت چی کله یوازی دهغه خلگو حصه ده چی هغه دهیڅ قسم معصیت مرتکب او کوونکی نه وی نو شاید چی هیڅ امن پیدا کوونکی والا شخص دی نه وی ولی چی یوه نه یوه گناه دهرشخص څخه کیږی جناب سرورِ عالَم ﷺ شفا ورته وفرمایله چی دلته مطلق ظلم نه دی مراد لکه څنگه چی تاسو گمان کړیدی بلکه دظلم یو خاص فرد او هغه ظلمِ مقید مراد دی کم چی دلقمان علیه السلام په قول کی ذکر دی یعنی شرك، حاصل دجواب دادی چی دخدای تعالی دارشاد مطلب دادی چی هدایت او امن والا هغه خلگ دی چی ایمان راوړی اوایمان دظلمِ عظیم یعنی دشرك دگډوالی څخه پاك وساتی دا مقصود نه دی چی کمه کوچنۍ یا لویه گناه دی نه وی ورڅخه صادره سوی .

فائده : دا امر خو دارشادِ نبوی ﷺ څخه معلوم سو چی دظلم څخه په دې آیت کی شرك مراد دی او دا خبره بې له چون او چرا منل سوی او نهایتی حق ده لیکن قرینه او وجه دشرك دمرادیدو دکلامِ نبوی ﷺ څخه نه ده معلومه سوی ، هو! علماوو او شارحینو دحدیث فرمایلی دی چی په بشركٍ کی صحابه وو رضی الله عنهم تنوین دتحقیر او تنکیر دپاره گڼلی ځکه نودوی رضی الله عنهم ته دا شبه پیښه سوی وه ، جناب سرورِ عالَم ﷺ تنوین دتعظیم دپاره مقرر کی او دظلمِ عظیم تعیین یې دبل آیت څخه وفرمایۍ ، دحضراتو علماوو وجه درسته او نهایتی صحیح ده لیکن په دې کی یوه دا شبهه کیدی سی چی صحابه رضی الله عنهم سره ددې چی ددې قرآن په ژبه وه او سره ددې چی دکلامِ باری تعالی اعلی ماهرین وه نومخالف مقصدیې څنگه ورڅخه مراد کړی وو ، دوهمه داچی تنوین دتعظیم دپاره اخیستل په دې ځای کی په هیڅ ډول هم دکلام دطریقې سره مناسب اودذوقِ سلیم سره موافق نه دی .

البته داحقر مؤلف استاذ الاستاذ حضرت قطب العالَم مولانا محمد قاسم صاحب رحمة الله علیه کم چی په یوه اوږده تقریر کی په دې ځای کی دظلم څخه دشرك دمرادیدلو وجه لیکلی ده په هغه کی هیڅ شبه نه پاته کیږی او داهلِ علم په روح او کوشش کی راځی او زړه یې په مطمئن کیږی خلاصه دتوجیه دحضرت مولانا صاحب رحمة الله علیه داده چی جناب رسول الله ﷺ دلَبْس دلفظ څخه دا وفهمول چی دلته شرك ورڅخه مراد دی ځکه چی په نورو گناهونو کی اوپه ایمان کی لبس نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی ممکن لبس اوخلط هغه وخت کیدلای سی چی دایمان او ظلم ظرف متحد وی ، نور گناهونه کم چی افراد دظلم دی کله چی افعال دی داندامو هغه دزړه امور نه دی ددې وجی دایمان سره دهغوی لبس نه صادقیږی گواکی معیّت او اجتماع یې سره کیدلای سی ها! کله چی دشرك ظرف هم زړه وو نوپه ده او په ایمان کی لبس راتلای سی ، صحابه وو رضي الله عنهم د لَمْ يَلْبِسُوٓا پرلفظ باندی په خاص طور سره غور نه وو کړی مگر آنحضرت ﷺ خوك چی دوحی اوکلامِ الٰهی صحیح مخاطب او په پټو او ښکاره اسرارو یې خبر وو دده ﷺ دنظره څخه دا نکته نسوه پټه او دمقصود په فهمولو کی دشواری نه وه .

دآیت په تفسیرکی داقولونه هم دی چی دا حکم خاص دمهاجرینو دپاره دی ، یا د لَمْ یلبسوا څخه لم ینافقوا مراد دی یا مرتد کیدل او دایمان پرېښوول مراد دی لیکن کله چی ددې اقوالو زموږ درانقل کړل سوی پوښتنی سره علاقه نه وه ددې وجی هغه پاته کړل سوه .

۱۱۱. **پوښتنه** : ماته دا قاعده معلومه نه وه چی سر خریل ترذبح کولو وروسته وی، ما تر ذبح کولو مخکی سر وخریئ زما دپاره څه حکم دی ؟

[سوال کوونکی: یوشخص په روایت دعبد الله بن عمر رضي الله عنهما]

جواب: اوس ذبح وکه اوددې بې ترتیبی څخه تاته هیڅ گناه نه ده رسیدلی. (بخاری)

۱۱۲. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ زه ددې څخه نه وم خبر چی اول رمی کیږی دهغه څخه وروسته بیاذبح کیږی ما تررمی دمخه ذبح وکړه نواوس زما دپاره ستاسی څه ارشاد دی ؟ [سوال کوونکی: یوشخص په روایت دعبدالله بن عمر رضي الله عنهما]

جواب : اوس رمی وکه او (دناخبرتیا دوجی څخه دترتیب په مخالفت کولوکی) تا ته هیڅ گناه نه ده رسیدلی (بخاری) .

شرح : ددې دواړو پوښتنو دپوښتونکو نومونه لویو لویو علماوو ته دتحقیق او تلاښ سره سره نه دی معلوم سوی مگر دومره معلومه ده چی دا دځنگل اوسیدونکی خلگ وه دځلورو طرفو څخه راتله او سوالونه به یې کوله نبی ﷺ دټولو جوابونه ورته وفرمایله ، دادهغه حج واقعه ده کم چی نبی ﷺ په آخر کی دخپل عُمر شریف په سنه ۹ هجری کی ادا کړی وو چی په هغه کی دبعضو روایاتو مطابق یولك دیرش زره ۱۳۰۰۰۰ انسانان نارینه اوښځینه دحج دپاره دده ﷺ ملگری وه دټولو نظر پرده ﷺ باندی وو کم څه چی به ده ﷺ فرمایل په هغه باندی

(c) ketabton.com: The Digital Library

به يې بې له شبهې عمل کوی اوکله چی به يوه خبره مخ ته راتله دده ﷺ څخه به يې پوښتنه کوله ، سبحان الله څومره ښه زمانه وه ، په دې موقع کی آنحضرت ﷺ دعرفات او مزدلفې څخه تراوپس کيدو وروسته پراوښه باندی سپور سو دجمره وو ويشتل يې کوله (يعنی پر جمره وو باندی يې ډبری ويشتلی) په دې حالت کی ډيرو خلګو پوښتنه کوله اوجوابونه يې ترلاسه کوله ، ددې څخه داهم معلومه سوه چی عالِم يا مفتی که چيری په عبادت مشغوله وی يا په يوه لار کی ولاړ وی نو ديوې ضروری مسئلې په پوښتلو کی دهغه څخه او په جواب ورکولو کی هيڅ ممانعت نسته ، او يوه مهمه مسئله دا هم معلومه سوه چی دجمعې ، اخترونو او نورو هغو ورځو کی چی په هغه کی معطلی وی دعلم شغل منع نه دی ولی چی دا سوال اوجواب داختر په ورځ واقع سوی وو .

دحج دافعالو دجملې څخه دذی الحجی پرلسم تاريخ داڅلور شيان هم ضروری دی: ۱. اول په مقامِ منٰی کی دجمره عقبې رمی کول ، ۲. تر هغه وروسته اوښ يا بزه يا بل شی ذبح کول ، ۳. ترهغه وروسته سر خريل يايو څه ورېښتان کوچنی کول ۴. تر هغه وروسته بيا مکی معظمې ته تلل او هلته دخانه کعبې طواف کول . که چيری دناخبری او لا علمیٔ څخه ترتيب بدل سی کم شيان چی مخکی ادا کيدل هغه يې وروسته کړه او کم چی وروسته لازم وه هغه يې مخکی کړه نو څه ګناه نسته لکه ده ﷺ چی دپوښتنی په جواب کی صاف وفرمايله ليکن ددې بې ترتيبیٔ دنقصان دجبيری او بدلې دپاره دم وربانديی واجبږی يعنی بزه يا بل شی به ذبح کوی ، لکه چی ابن عباس رضي الله عنهما فرمايلی دی چی کم سړی چی دخپل حج په افعالو کی څه افعال دمخه يا وروسته کړی هغه ته وينی بهيول (يعنی قربانی کول) پکار دی البته که چيری قصداً ددې ترتيب خلاف وکی نو دذبيحې پرواجب کيدو سربيره ګناه هم لری .

۱۱۳. **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ دخادم خطا هره ورځ څو واره معاف کوم ؟

[سوال کوونکی: يوشخص په روايت دعبدالله بن عُمر اوعبدالله بن عَمرو رضي الله عنهم]

جواب : هره ورځ يې اويا ۷۰ واره معاف کوه . (ترمذی شريف)

شرح : کله چی معاف کول هر وار بهتره او ښه دی ، خدای تعالٰی فرمايي : وَمَنْ عَفَا وَاَصْلَحَ فَاَجْرُه عَلَى اللهِ ، ددې وجی آنحضرت ﷺ چی کله دا سوال واوريدی نو پټه خُله سو ليکن کله چی سوال کوونکی دوه درې واره عرض وکی نو ويې فرمايل

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې اويا ۷۰ واره يې معافوه ، يعنې ډير وارونه په نهايتې ډير والې سره يې معاف کوه څومره چې يې زيات معافوي هغومره ښه دي ، دبعضو رواياتو دالفاظو څخه معلوميږي چې سوال کوونکي دده ﷺ دحال پوښتنه کړې وه چې ته ﷺ يې څو واره معافوې ده ﷺ وفرمايل چې اويا ۷۰ واره ، دا روايت په ترمذي او تاريخ بخاري کې دعبد الله بن عمرو رضي الله عنه په ذريعه روايت کړل سويدي اوپه ابوداؤد او نورو کې دعبد الله بن عمر رضي الله عنهما په روايت باندي مروي دي .

۱۱۴. **پوښتنه** : اې رحمة للعالمين ﷺ آيا موږ خلګو ته دڅارپايانو (۱) په خدمتو (مثلا په خوراك او چيښاك وركولو) کې هم ثواب حاصليږي ؟

[سوال کوونکي : صحابه رضي الله عنهم په روايت دابي هريرة رضي الله عنه]

جواب : دهريوه لانده ځيګر لرونکي شي (يعنې حيوان) سره په احسان اونيکۍ کولو کې اجر او ثواب دي . (بخاري شريف)

شرح : حضور ﷺ يو وخت ارشاد وفرمايې چې په مخکنۍ زمانه کې يو شخص دمکې معظمې په لار کې په يوه ميدان کې تيريدی کله چې نهايتي سخت تږی سو نو يوه څاته لاندی ورشوه سو اوبه يې وڅښلې او سيرابه سو بيرته دباندي راووتی چې ګوري يو سپی دسختې تندې څخه ژبه را ايستلې ده او دڅاه پر شاوخوا باندې لندې خاورې څټې لاندې نسې ورتلې چې اوبه وڅښي هغه شخص دا خيال وکې چې دتندې دتکليفه څخه چې کم مصيبت پر ما باندې تير سو په هغه کې اوس دی مبتلا دی ، نو څاه ته شوه سو اوکله چې يو لوښی نه وو موجود نوپه خپله موزه کې يې اوبه واچولې او هغه يې په خُله کې ونيوله او لوړ راوختی (ولې چې په څاه کې سړې دواړه لاسونه پر ديواله نيولې وې اوپه تکليف راخيژي) او په سپي يې اوبه وڅښلې او اوبه يې کې ، الله تعالى ددې شخص دا دخير عمل قبول کې او ده ته يې مغفرت وکې اوپه جنت کې يې داخل کې، داقصه چې يې واوريده صحابه وو رضي الله عنهم عرض وکې چې يا حضرت ﷺ آيا دداسې حيواناتو خدمت هم دثواب سبب ګرځي ، ده ﷺ وفرمايل چې يوازې پردوی باندې نه دي موقوف بلکه ټولو ذي روحو او جاندارو شيانو ته په راحت رسولوکې اجر او ثواب تر لاسه کيږي ، ليکن دا ارشاد دهغو حيوانانو په اړوند دی کم چې ضرر رسوونکي نه وي اوپه

---

(۱). په روايت کې لفظ دبهآئم ذکر دی ، خاص څلور پښې لرونکي حيوان ته هم بهآئم ويل کيږي او ټولو جاندارو شيانو ته هم ويل کيږي . منه رحمه الله تعالى

(c) ketabton.com: The Digital Library

شریعت کی دهغوی دوژلو حکم نه وی ، کم حیوان چی ضرر رسوونکی وی اوپه شریعت کی دهغه دوژلو حکم وی لکه مار ، لړم ، موږك او نور دهغو په اړوند دا ارشاد نه دی بلکه هغوی په داسی ډول وژل پکار دی چی سخت ضرر رسوونکی نه وی ورته .

۱۱۵. **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ پرموږ دواړو باندی په لار کی دلمانځه وخت داخل سو اواوبه نه وی موږتیمم وکی اولمونځونه مووکړه بیا اوبه پیدا سوې او دلمانځه وخت هم پاته وو ، زموږ څخه یوه اودس وکی بیایې لمونځ وکی اویوه شخص (هغه پخوانی لمونځ کافی وګڼی) او دوباره یې لمونځ نه وکی، تاسی ارشاد وفرمایاست چی دچا کار صحیح سو ؟

[سوال کوونکی: دوه صحابه رضی الله عنهما په روایت دعطآء بن یسار تابعی جلیل القدر رحمة الله علیه]

جواب : چاچی لمونځ نه دی را ګرزولی هغه قاعده او طریقه دشریعت پیدا کړه او لمونځ ورته کافی سو او چا چی دوهم وار لمونځ وکی هغه ته دوه واره ثواب ورسیدی (ابوداؤد ودارمی ونسآئی)

شرح : په تیمم سره دلمانځه ادا کولو څخه وروسته که چیری اوبه پیدا سوې او دلمانځه وخت باقی وو نو قاعده داده چی اول لمونځ کافی دی ددوباره ادا کولو ضرورت یې نسته ددې وجی ده ﷺ دیوه صحابی رضی الله عنه په اړوند وفرمایل چی تا په اصلی شرعی قاعده باندی عمل وکی ، دوهم صاحب چی کم دوهم وار لمونځ کړی وو هغه نفل سو ددې وجی ده ﷺ ارشاد وفرمایی چی تاته دوه واره اجر حاصل سو یو دفرضو ثواب او یو دنفلی لمانځه ثواب ، لیکن کله چی قوی اُمید وی چی دلمانځه دبهتره او اصلی وخت تر ختمیدو دمخه به اوبه پیدا سی نو بهتره اوخوښه خبره داده چی په اول وخت کی دی په تیمم سره لمونځ نه کوی بلکه تر هغه وخته پوری دی انتظار وکی که چیری بیا هم نسوی پیدا نو تیمم دی ووهی او لمونځ دی ادا کی که یې چیری په تیمم سره لمونځ کوی اوپه همدې حالت کی یې اوبه پیدا سوې (مثلا خادم اوبه راوړی ، یایو څوك اوبه خرڅوونکی والا راغی) نو بیا دې لمونځ مات کړی اواودس دی وکی اوبیا دی دنوی سره څخه لمونځ ادا کی، که چیری یو شخص اوبه خرڅوونکی راغی او درانیولو طاقت یې هم وو نو تیمم نه دی صحیح اوبه دی رانیسی او اودس دی وکی ، که چیری اوبه ترحد زیاتی ګران قیمته وی نو رانیول یې واجب نه دی ، په ځنګله کی که چیری په اسبابو کی اوبه

(c) ketabton.com: The Digital Library

موجودي وي مګر هغه يې نه وي په ياد نوتيمم يې وکی اولمونځ يې وکی او تر ادا کولو وروسته بيا ورپه ياد سوه نو لمونځ ادا سويدی ددوباره ادا کولو ضرورت يې نسته او که چيری په آبادي او کلی کی داسی موقع پيښه سوه نو راګرځول يې ضروري دی (دتيمم آسانه او په کار راتلونکی مسئلې په رساله الطهور المسلمين کی وګوره) .

۱۱۲. **پوښتنه** : زما دمور پرذمه باندی يو نذر وو دهغه دپوره کولو څخه مخکی دهغې وفات وسو آيا زه دهغې دطرفه څخه دا نذر پوره کولای سم ؟

[سوال کوونکی : حضرت سعد رضي الله عنه]

جواب : ادا يې که . (بخاری وغيره باختلاف الفاظ)

شرح : په دې کی اختلاف دی چی دسعد رضي الله عنه مور صاحبی رضي الله عنها دڅشی نذر ايښی وو دغلام آزادولو اوکه دروژو نيولو اوکه مطلق نيت يې له کم قيده ، مګر دا معلومه سوه چی دمړی دطرفه څخه که چيری دهغه وارث نذر پوره کی نو صحيح دی ، تفصيلی بيان دمړی دحج او نذر مخکی تير سو .

۱۱۷. **پوښتنه** : يا رسول الله ﷺ ماته په اسلام کی يوه داسی جامع او اصلی خبره را وښيه چی ترتا وروسته يې بيا دبل چا څخه دپوښتنی کولو ضرورت نه وي ؟

[سوال کوونکی : سفيان بن عبد الله رضي الله عنه دطآئف اوسيدونکی]

جواب : اٰمَنْتُ بِاللهِ وايه او بيا پرهمدغه باندی مستقيم او محکمه اوسه (مسلم ، ترمذی ، نسآئی ، ابن ماجه)

شرح : دا جامع او دمعنی ډك قول حضرت افصح العرب والعجم ﷺ دالله تعالی دکلامِ پاك ددې ارشاد (۱) څخه اخيستی دی چی: اِنَّ (۲) الَّذِيْنَ قَالُوْا رَبُّنَا اللهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوْا ، په حقيقت کی په دې څو الفاظو کی يې دايمان او اسلام ټول ضروريات جمع کړيدی ولی چی دايمان او توحيدِ خداوندی اعتقاد او اقرار يې په اٰمَنْتُ بِاللهِ سره ورته وښووی اوپاته چی څومره قدر ضروريات داسلام دی هغه ټوله داستقامت دپاره ضروری دی مستقيم اوسيدل هغه وخت صحيح کيږی چی دسر دورښته په

(۱). په ترمذی شريف کی دی : قل ربّی الله ثم استقم .

(۲). يعنی کومو خلګو چی وويل چی زموږ پروردګار الله تعالی دی بيا پرهمدغه باندی ثابت قدمه پاته سو هغه ته (دمرګ پروخت يا په قبرکی) ملايکی راځی او ورته وايی چی څه بيره او غم مه کوه موږ ستا هرډول کومك کوونکی يو . منه رحمه الله تعالی

(c) ketabton.com: The Digital Library

اندازه هم (۱) دشریعت دلاری څخه انحراف او کوږوالی نه وی او دهیڅ ارشاد په عملی کولو کی تقصیر نه وی ، دا ډیره لویه درجه او نهایتی سخت کار دی دچاچی الله تعالی خاص اعانت او کومك وفرمایی هغه ته نصیب کیدلای سی (۲) .

۱۱۸ . **پوښتنه** : ای جناب سیّد عالَم ﷺ دمړه سوی حیوان څرمن پاکه ده اوکه ناپاکه او دهغې استعمال جائز دی او که نه ؟

[سوال کوونکی : صحابه په روایت دابن عباس او عآئشې رضی الله عنهم]

جواب : په رنګ ورکولو سره پاکیږی . (مسلم ونسآئی باختلاف)

شرح : کم حلال حیوان چی ذبح کړل سی دهغه څرمن خوپه خپله پاکه ده لیکن کم حلال حیوان چی ذبح سوی نه وی بلکه په یو ډول سره په خپله مړسوی وو یامړ کړل سو دهغه څرمن په رنګ (دباغت) ورکولو سره پاکیږی دارنګه دخنزیر څخه ما سوا دټولو مردارو حیوانانو څرمن هم په دباغت سره پاکیږی. دباغت په هغو ټولو شیانو سره جائز دی چی په هغه سره دڅرمنی رطوبت اونور وچ سی څرمن صافه سی او دبد بویی اوخرابیدو څخه محفوظه سی، لکه پټکری (۳) او دببول (۴) (کیکر) ددرختی پوست ، دانار پوست اومازو (۵) او نور . لمر ته په وچولو سره هم دباغت راځی ، او صحیح همدا ده چی بیا په اوبو او نورو لندیدلو سره بیرته نه نجس کیږی ،

---

(۱). په انبیاوو او ملائکو او نورو باندی ایمان په حقیقت کی په ایمان بالله تعالی کی داخل دی او په استقامت کی هم داخلیدی سی . منه رحمه الله تعالی

(۲). حضرت شبلی رحمة الله علیه په خوب کی دحضور سرورِ عالَم ﷺ په زیات کولو سره مشرفه سو اوعرض یې وکی چی ما اوریدلی دی چی حضور ﷺ ارشاد فرمایلی دی چی سورةِ هود او ددې ډول نورو سورتونو زه بوډا کړم (غالبًا دمخکنیو امتونو دتباهی او عذاب حالات کم چی په دې سورتونو کی ذکر دی دهغه غم او دخپل امت پر حال باندی دبیری دوجی څخه به دی ﷺ بوډا سوی وی) ده ﷺ وفرمایل چی نه ! بلکه دسورةِ هود دې آیت زه بوډا کړم چی: فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِـــرْتَ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ (یعنی تاته چی څه ډول حکم سویدی پرهغه باندی په پوره ډول سره مستقیم اوسه او ستا سره ایمان راوړونکی هم) دده ﷺ ثابت قدمه کیدل څه سخت نه وه لیکن ده ﷺ ته دخپل ضعیف امّت فکر او غم وو چی دا خلګ به څنګه مستقیم واوسی . منه رحمه الله تعالی

(۳). پټکری : دمالګی دقسم څخه یو ډول معدنی ماده چی دحیوانانو دخوراك دپاره هم استعمالیږی . مترجم

(۴). ببول : یو قسم ځوز لرونکی درخته چی په کیکر سره مشهوره ده . مترجم

(۵). مازو : یا ماجو هم ورته وایی ، یوه مشهوره دوا ده . مترجم

(c) ketabton.com: The Digital Library

دانسان وربښتان ، غاښ ، هډوکی ، پوست او نورو شیانو استعمالول حرام دی او دهغه پوست په رنګ کولو سره نه پاکیږی (۱) .

۱۱۹ . **پوښتنه** : بعضی وختونه (دیوه سخت ضرورت دوجی څخه) موږ په کور کی لمونځونه کوو او بیا راځو په مسجد کی ګورو چی لمونځونه په جماعت شروع سویدی په هغه کی هم شریکیږو لیکن په زړه کی شبه پاته وی چی معلومه نه ده داسی ډول شریکیدل صحیح دی او که نه ؟

[سوال کوونکی : حضرت ابو ایوبِ انصاری او نور صحابه رضي الله عنهم]

جواب : شریکیدل پکار دی اوکمه شبه په زړه کی راوړل نه دی پکار ولی چی په دې صورت کی شریکیدونکی ته دجماعت ثواب حاصلیږی (ابوداؤد)

شرح : دوهم وارچی کم لمونځ وکړل سی هغه نفل دی او هغه هم ثواب لری او دومره اجر به ورته حاصل سی چی ګواکی فرض یې په جماعت سره ادا کړیدی لیکن دنورو احادیثو او اقوالو څخه دصحابه (۲) وو رضي الله عنهم معلومه سویده چی دا حکم صرف دماپښین او ماخوستن دپاره دی ، په سهار او مازدیګر او ماښام کی که چیری داسی اتفاق پیښ سی نوپه جماعت نه شریکیدل ورته پکار دی .

۱۲۰ . **پوښتنه** : یا رسول الله ﷺ زما پلار وفات سویدی او ډیر مال یې پرې ایښی دی او (دصدقې ، خیرات او نورو شیانو) هیڅ وصیت یې نه دی کړی ، اوس که چیری زه دهغه دطرفه څخه صدقه وکم نو دابه دهغه دګناهونو کفاره وګرځول سی (او زما ددغی صدقې څخه به هغه ته څه نفع ورسیږی) او که نه ؟

[سوال کوونکی : یو شخص په روایت دابو هریرة رضي الله عنه]

جواب : هو ! ستا صدقه به دهغه دپاره دګناهونو دکفارې باعث وګرځول سی (اوستا دخیرات څخه به هغه ته ضرور نفع ورسیږی) ، (مسلم شریف)

شرح : ددې حدیث څخه معلومه سوه چی مړی ته دثواب درسیدو دپاره صدقه او خیرات کول جآئز دی بلکه مستحب او مسنون دی او ددې شیانو ثواب مړی ته رسیږی (که چیری هغه په عذاب کی اخته وی نو سپك والی پرراځی اوکه نه وی نو مرتبې او درجې یې په لوړیږی) مګر داسی صدقه او خیرات دوارثانو پرذمه باندی نه دی لازم او واجب صرف مستحب دی په دې شرط چی پراخی وی په مال کی .

(۱). ددباغت او نورو بعضی مسئلې په ص ۹۹ – ۱۰۰ کی وګوری . منه رحمه الله تعالی

(۲). دهدیة المتقین اومه ۷ صفحه وګوره . منه ؒ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او نور حقوق دمړی لکه پور اونور که چیری مړی مال پرې ایښی وو نو دهغه مال څخه یې ادا کول واجب او لازم دی برابره خبره ده که هغه وصیت کړی وی او که نه ، او که یې چیری مال نه وو پرې ایښی نو وارثانو ته اختیار دی چی دخپل مال څخه دهغه پرذمه باندی واجب سوی حقوق ادا کوی او هغه بری الذمه کوی او که نه ؟ مقصد دا چی دمړی دطرفه څخه صدقه او خیرات کول دهغه دپاره په آخرت کی نهایتی نافع او دګناهونو دکفارې سبب ګرځی .

رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوْبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّاٰتِنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ الْأَبْرَارِ بِحُرْمَةِ سَيِّدِنَا وَمَوْلاَنَا مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ تَعَالىٰ عَلَيْهِ وَعَلى اٰلِهِ وَاَصْحَابِهِ الْاَخْيَارِ . آمین

*　*　*

دفتاوی محمدی ﷺ دوهمه حصه

دحضرت سیّدنا عمر بن الخطاب خلیفه دوهم رضی الله عنه فتوٰی :

۱۲۱ . **پوښتنه** : زما عمه مغیره بنت الحارث چی یهودیه وه دیمن په ملك کی وفات سوه اوس دهغې دترکې اومیراث مستحق څوك دی زه یم اوکه دهغې یهودی قریب
[سوال کوونکی : محمد بن اشعث رحمة الله علیه]

جواب : ددې وارث ددې دقریبانو څخه هغه څوك کیدی سی څوك چی ددې هم مذهب (یعنی یهودی) وی ، څوك چی ددې ترټولو زیات قریب او رشته دار او عزیز وی (دارمی شریف)

شرح : محمد بن الاشعث دیمن اوسیدونکی وو کله چی دهغه عمه وفات سوه نو دیمن څخه راسپور سو په مدینه منوره کی ددې بابرکت خلیفه په خدمت کی حاضر سو کم چی درسولِ مقبول ﷺ ریښتینی ځای ناستی اودمسلمانانوخیر طلبوونکی مقبول بنده وو ، دجواب څخه معلومه سوه چی دکافر دمیراث (برابره خبره ده که کافر آتش پرست وی او که مجوسی ، یهودی وی او که نصرانی) مستحق مسلمان نسی کیدی بلکه هغه وارث به یې حقدار وی څوك چی په کفرکی دده سره شریك وی، داغه رنګه دمسلمان کافر وارث دمیراث څخه محروم دی، یوازی هغه وارثانو ته به ورکول کیږی څوك چی مسلمان وی (دامام احمد رحمة الله علیه قول دی چی که چیری دمیراث تر تقسیم کیدو دمخه یوڅوك کافر مسلمان سی نوبیا دمیراث څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه محروم کیږی) .
۱۲۲. **پوښتنه** : یا امیر المؤمنین رضی الله عنه جراد (یعنی ملخ) حلال دی او که نه ؟
جواب : (حلال دی) زما زړه غواړی چی زمونږ سره دهغو یوه کوچنۍ ټوکرۍ وای او مونږ ورڅخه خوړلی . (مؤطا)
شرح : لکه څنګه چی ماهۍ برابره خبره ده که ژوندۍ پیدا سی یا مړ هرډول حلال دی داغه رنګه ملخ هم مړ وی که ژوندۍ هرډول حلال دی ، ذبح کولو ته نه دماهی حاجت سته او نه دملخ ، البته دماهی یو قسم حرام هم دی یعنی هغه چی په اوبو کی دننه مړسی اوبیایې څپې دباندی راوغورځوی، دملخ هیڅ قسم هم حرام نه دی.

دحضرت امیر المؤمنین اسد الله الغالب امیر المؤمنین علی بن ابیطالب رضی الله عنه فتویٰ

۱۲۳. **پوښتنه** : ای امیر المؤمنین رضی الله عنه ! ما دکوفې شاته اوښان څرول دهغو څخه یو اوښ په یوه غار کی ولویدی (او مرګ ته نژدی سو) ماته اندیښنه سوه چی شاید تر را ایستلو او ذبح کولو څخه مخکی مړ سی ځکه نو ما یوه تیره اوسپنه را واخیسته (بسم الله می وویل) دهغه په بغل می ننه ایستل (او زخمی می کی ، وینه یې وبهیده بیا چی کله یې ساه وختله نو) دهغه اعضآء می ټوټې ټوټې کړه پرخپلو قریبانو می تقسیم کړه اوس هغوی ددې غوښی دخوړلو څخه انکار کوی تاسی ارشاد وفرمایاست چی هغه وخورو او که نه ؟
[سوال کوونکی : راشد سلمانی رحمة الله علیه]
جواب : (هغه حلال دی) هغه وخوری او ماته هم پکښی حصه راکړئ (رواه ابن ابی شیبة ونقلته من فتح الباری) .
شرح : دتښتیدو اوپه واك کی دنه راتلوپه وجه، یاپه یوه غار او بل شی کی دلویدو په وجه دکم ځای څخه چی دژوندی راوتو امیدنه وی کله چی یې ذبح کول ممکن نه وی نو ددارنګه زخم لګولو څخه ذبیحه حلالیږی (مفصّلی مسئلې ددې قسم مخکی تیری سویدی) جناب علی رضی الله عنه دسیّد المرسلین صلی الله علیه وسلم دسنتو داتباع په خاطر دسوال کوونکی دشبهې دایسته کولو او زړه خوشحاله کولو دپاره خپله هم غوښی ورڅخه طلب کړی .

دخادم او متبع سنت صاحب مقام محمود حضرت سیّدنا ابن مسعود رضی الله تعالی عنه المعبود فتویٰ :

۱۲۴. **پوښتنه**: مونږ دواړو دماښام په لمانځه کی دامام سره یوه رکعت ونیوی دامام

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر سلام وروسته موږ دواړه دخپل فوت سوو رکعتونو دادا کولو دپاره ولاړ سوو ، مسروق یو رکعت ادا کی دالتحیات دویلو دپاره کښېنستی (اوبیا تر یوه رکعته وروسته یې التحیات ویل پوره کړه) لیکن جندب یوازی داخیری رکعت تر ادا کولو وروسته کښېنستی اوس وفرمایاست چی دچا فعل صحیح دی ؟

[سوال کوونکی : مسروق وجندب شاگردان ابن مسعود رضي الله عنهم]

جواب : تاسی دواړوښه کړیدی (یعنی لمونځ ددواړو اداسو) لیکن زه داخوښوم چی دمسروق په مثل سره لمونځ کوی (یعنی ترهررکعت وروسته التحیات وایاست) .

شرح : تر دوو رکعتو وروسته چی کله کښېنستل واجب دی لهذا دیوه رکعت دامام سره او یوه رکعت دیوازی کولو څخه وروسته دی دالتحیات دپاره کښېنی ، بیا دې دریم رکعت وکی او کښېږدی نی ، لیکن که چیری تر یوه رکعت یوازی ادا کولو وروسته نه کښېینستی بلکه یوازی په آخرکی کښېینستی لکه چی په پوښتل سوی صورت کی جندب رحمة الله علیه کړی وه نوبیا هم لمونځ ادا کیږی او سجده سهو نه لازمیږی .

۱۲۵. **پوښتنه** : ای مخدوم او مکرم استاده ! ما خپلی زوجې ته طلاق ورکی دواه واره ترحیض راتلو وروسته ددې حیض راتلل ودریدی تر اتلسو ۱۸ میاشتو پوری نه راغی په همدې حالت کی ددې وفات وسو ، ماته دهغې په میراث کی حصه اخیستل جآئز دی او که نه ؟

[سوال کوونکی : حضرت علقمه رحمة الله علیه شاگردِ ابن مسعود رضي الله عنه]

جواب : خدای تعالی ددې ښځی میراث ستا دپاره ودروی ، حصه ورڅخه واخله او په خپل کار کې یې راوله (مؤطا)

شرح : تر طلاق وروسته چی کله درې واره حیض راسی نو عده تیریږی او دنکاح علاقه بیا نه پاته کیږی، دا درې واره حیض راتلل شرط دی برابره خبره ده که په هر څومره موده کی راسی، که چیری دسوال کوونکی ښځه دریم وار هم دحیض څخه فارغه سوی وای نو زوج ته په میراث کی حصه نه رسیده ولی چی هیڅ علاقه نه وه پاته لیکن دده په مقدر کی دښځی دریم وار حیض راتلل وځنډیدل او په همدغه حالت کی وفات سوه ده ته حصه ورسیده ولی چی که چیری په عده کی زوجه مړه سی نو زوج دهغې دمال څخه حصه وړی ، ددې وجی حضرت عبد الله ابن مسعود رضي الله عنه په جواب کی وفرمایل چی ددې میراث خدای تعالی ستا دپاره ودروی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې ښځه معلومه سوه چې دطلاق په عده کې ددرو وارو حيض راتلو اعتبار دی دمياشتو دشمير نه دی البته که چيری ښځه دشپيتو ۲۰ يا پنځه پنځوسو **۵۵** کلو وعمر ته ورسيږی او دحيض څخه بالکل مايوسه سی نو دهغې دپاره دطلاق عده صرف درې مياشتې ده دارنګه هغه کوچنۍ انجلۍ چې هغې ته حيض نه راځی په طلاق کی به درې مياشتی تيروی .

دحضرتِ عبد الله ابن العباس افضل الفقهآء وابن عم رسول الله ﷺ فتوٰی :

۱۲۲. **پوښتنه** : حآئضې ښځی که چيری دسجدې آيت ديو چا څخه واوريدی نو سجده به کوی او که نه ؟ [سوال کوونکی: نامعلوم الاسم]

جواب : سجده دی نه کوی ددې وجی چې سجده تلاوت هم (ګواکی يو قسم) لمونځ دی . (دارمی شريف)

شرح : په قرآن مجيد کی څورالس ۱۴ ځايونه داسی دی چې دهغه آيت پر ويونکی او اوريدونکی دواړو باندی سجده لازميږی دا اختيار دی چې هغه وخت يې ادا کوی اوکه بل وخت يې ادا کوی ، کله چې سجده هم دلمانځه يو جزء دی او دسجدهٔ تلاوت دواجبيدو او ادا کولو دپاره هغه ټوله شرطونه دی کم چې دلمانځه دپاره وی يعنی عاقل ، بالغ ، دحيض څخه به پاکه وی او دادا کولو په وخت کی به سره داودسه قبلې ته مخامخ وی ، ځای او کالی به يې پاك وی ددې وجی ابن عباس رضی الله عنه وفرمايل چې سجده تلاوت هم ګواکی يو قسم لمونځ دی لکه څنګه چې لمونځ پرحآئضې نه دی واجب داغه رنګه سجدهٔ تلاوت هم نه ده پرواجب برابره خبره ده که يې خپله ووايی يا يې دبل چا څخه واوری البته که يې چيری حآئضه په خپله ووايی نو پر اوريدونکو باندی سجده واجبيږی په خپله پر حآئضه باندی نه واجبيږی او په همداسی حالت کی هغه دقرآن کريم په تلاوت کولو سره ګناهګاره کيږی هم .

۱۲۷. **پوښتنه** : ای ابن عم رسول الله ﷺ ديوه سړی دوې زوجې دی يوې زوجې يې يوې بلی انجلۍ ته شيدې ورکړی او بلی زوجی يې يوه هلك ته اوس ددې دواړو هلك او انجلۍ په مابينځ کی نکاح جآئزه ده او که نه ؟

[سوال کوونکی : يوشخص په روايت دعمرو بن شريد تابعی رحمة الله عليه]

جواب : (نه ده جآئز ځکه) هغه نطفه چې دهغه دوجی ځخه کوچنۍ پيدا کيږی او شيدی را کښته کيږی په دواړو ځايو کی يو دی . (موطا)

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرح : دا دواړه کوچنیان په خپل مابینځ کی سره ورور او خور سوه ځکه دکم زوج دوجی ځخه چی ددواړو ښځو شیدی راځی هغه ددې دواړو کوچنیانو رضاعی پلار سو .

دجناب عاشقِ سنت خیر البشر حضرت عبد الله بن عمر رضي الله عنهما فتوٰی

۱۲۸. **پوښتنه** : ای حضرت کم ماهئ چی دریاب په خپلو څپو سره پر کناره باندی وغورځوی هغه حلال دی او که نه ؟ دهغه خوراك جآئز دی او که نه ؟

[سوال کوونکی : عبد الرحمٰن صاحبزادۀ ابو هریرة رضي الله عنه]

جواب : (هغه حلال دی) هغه وخوره دهغه په خوراك کی هیڅ اندېښنه نسته (او په حلال کیدو کی یې هیڅ شبه نسته) . (موطا)

شرح : دا سوال دحضرت ابو هریرة رضي الله عنه صاحبزادة عبد الرحمٰن کړی وو اول خو ابن عمر رضي الله عنهما ددې دخوراك ځخه ممانعت کړی وو لیکن کله چی کورته راغی اوپه قرآنِ مجید کی یې دا آیت ولیدی چی : أُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ نو عبد الرحمٰن ته یې دخپل خاص خادم حضرت نافع ؒ په واسطه زبانی وینا واستوله چی ویې خوره هیڅ حرج نسته پکښی ، دا حکم دهغه ماهی دی چی داوبو ځخه دباندی تر را غورځیدو وروسته مړ سی یا دتالاب اوبه وچی سی او مړسی او کم چی په اوبو کی دننه مړ سی او لوړ راپورته سی نوپه حدیث شریف کی ددې دخوراك ممانعت فرمایل سویدی هغه نه خوړل پکار دی هغه حرام دی .

۱۲۹. **پوښتنه** : که چیری یو شخص دجماعت په لمانځه کی شریك سی او بیا په لمانځه کی ورپه یاد سوه چی ما تردې دمخه لمونځ نه دی ادا کړی نو دهغه شخص دا لمونځ ادا کیږی او که به یې دوباره کوی ؟

[سوال کوونکی : یو شخص په روایت دنافع ؒ]

جواب : هغه ته پکار دی چی دامام سره تر پوره کیدو وروسته خپل مخکنئ قضا سوی لمونځ ادا کی او بیا هغه لمونځ را وګرځوی کم چی یې دامام سره کړیدی (موطا)

شرح : واجب داده چی اول خپل قضا سوی لمونځ ادا کی بیا راتلونکئ لمونځ وکی نوده چی کم لمونځ دامام سره کړیدی هغه نسو ادا ولی چی دهغه ځخه دمخه لمونځ دده پرذمه باندی باقی دی مګر دامام پرېښوول هم مناسب نه دی ددې وجی دامام سره چی هغه لمونځ پوره کړی نو مخکنئ قضا سوی لمونځ دی ادا کړی کله چی

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخکنۍ لمونځ اداسو نوبيا دی دا لمونځ دوباره وکی کم چی يې دامام سره کړيدی لیکن دقضا سوی لمانځه ادا کول دوخت تر لمانځه دمخه حکم دهغه چا دپاره دی چی دهغه پرذمه باندی ترپنځو لمونځو زيات قضا سوی لمونځونه نه وی اوښتی که چيری قضا سوی لمونځونه ترپنځو زيات وی نودا چی هغه پرېږدی او دموجوده وخت لمونځ اول ادا کړی هم جآئز دی .

دمير منشی دحضور سرورِ عالَم ﷺ حضرت زيد بن ثابت رضي الله عنه فتوٰی :

۱۳۰. **پوښتنه** : ای کاتبه درسول الله ﷺ ما پربعضو خلګو باندی يوڅه کپړه (ټوکر) په قرض باندی خرڅ کړی وو اوس هغه خلګ نقدی روپۍ را کول غواړی او وايی چی ته يوڅه روپۍ معاف کړه نو موږ به نقدی روپۍ درکړو دا صورت جآئز دی او که نه ؟ [سوال کوونکی: صالح بن عبيد مدنی رحمة الله عليه]

جواب : (دا صورت نه دی جآئز لهذا زه تاته اجازه نسم درکولای چی دا قسم معامله وکړی) او چی داسی روپۍ په خپل خرڅ او استعمال کی راولی . (موطا)

شرح : مثلاً پنځوس ۵۰ روپۍ ديو چا پرذمه باندی ددوو ۲ مياشتو په وعده باندی لازمی وی اوس هغه وايی چی په اوس وخت کی (يعنی تر دوو مياشتو پوره کيدو مخکی) څلويښت ۴۰ روپۍ واخله او لس ۱۰ روپۍ معاف کړه دا نه دی جآئز ، دا ربوٰا او سود دی ولی چی ګواکی لس ۱۰ روپۍ يې تاوان وکی او دوې څلور مياشتی مخکی يې روپۍ حاصلی کړيدی ، بس همدغه ربوٰا ده .

دحضرت سيّدنا عمّار بن ياسر صحابی قديم الاسلام رضی عنه ربّ الانام فتوٰی :

۱۳۱. **پوښتنه** : ای حضرت که چيری يو څوك خپل ذکر مسه کړی نو اودس ماتيږی او که نه ؟ [سوال کوونکی: اهلِ مجلس په روايت دعميربن سعد رضي الله عنهما]

جواب : (اودس نه ماتيږی ځکه لکه څرنګه چی نور اندامونه دی همدغه رنګه) هغه هم ستا دبدن څخه يوه ټوټه ده (ليکن خامخواه هلته دلاس وړلو ضرورت څه دی) ستا دلاس وړلو دپاره نور ډير بدن موجود دی (موطا) .

شرح : بې له ضرورته دی پر داسی ځايو باندی لاس نه تيروی ، او که چيری لاس ولګول سی هم نو اودس نه ماتيږی ليکن مستحب او بهتره په داسی صورت کی دا ده چی اودس وکی .

دام المؤمنين سيّدتنا حضرت عآئشة صديقه رضي الله عنها فتوٰی :

۱۳۲. **پوښتنه** : که چيری په حالت کی دجنابت پر بدن باندی خوله (عرق) راسی پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

کپړو باندی ولګیږی نو کپړې به ناپاکه سی او که نه ؟
[سوال کوونکی: یوشخص په روایت دقاسم ورور زادهٔ دعآئشې رضي الله عنها]

جواب: ددې هیڅ مضآئقه (ممانعت) نسته کپړې ددې څخه نه ناپاکه کیږی. (دارمی)

شرح : په جنابت کی چی کله حکمی نجاست دی په ښکاره پر ټوله بدن باندی کم نجاست نه وی لګیدلی لهذا دهغه خوله او ناړی پاکی دی په دې سره کالی نه ناپاکه کیږی البته که چیری پر بدن باندی یو ځای ښکاره پلیتی لګیدلی وی نو چی دخولې سره وبهیږی او دهغه پوره اثر پر کالو باندی راسی نو بیا کالی ناپاکه کیږی .

دمشهور صحابی حضرت ابو هریرة رضي الله عنه حافظ احادیث نبویّه ﷺ فتوٰی :

۱۳۳ . **پوښتنه** : ښځی ته په حالت کی دحیض سُبْحَانَ اللهِ وَالْحَمْدُ للهِ وَلاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللهُ وَاللهُ اَکْبَرُ ویل جآئز دی اوکه نه ؟ [سوال کوونکی: نا معلوم الاسم]

جواب : جآئز دی . (دارمی شریف)

شرح : دا رنګه نور اذکار او دعاوی ویل صحیح دی البته قرآن مجید ویل ورته حرام دی .

دحضرت سعید بن مسیب سیّد التابعین علیه رحمة ربّ العالمین فتوٰی :

۱۳۴ . **پوښتنه** : یا حضرت کم وخت چی امام خطبه ویله یوه شخص ته پریچۍ راغی (هغه الحمد لله وویل نو) فلانی شخص دهغه جواب ورکی (یعنی یرحمك الله یې وویل) ؟ [سوال کوونکی : نا معلوم الاسم]

جواب : هغه ته ووایه چی بیا داسی نه کوی (ولی چی په وخت کی دخطبې سلام او کلام او یرحمك الله ټول ناجآئز دی) . (کتاب الآثار للامام محمد رحمة الله علیه) .

شرح : پریچونکۍ چی کله الحمد لله ووایی نو اوریدونکو ته یرحمك الله ویل لازمی او داسلامی حقوقو څخه دی او په احادیثو کی ددې تاکید راغلی دی لیکن حالت دخطبې چی کله دلمانځه په مثال دی لهذا په هغه کی چی څرنګه سلام او دعا اونور ناجآئز دی داغه رنګه داهم ناجآئزدی، حضرت سعیدبن مسیب رحمة الله علیه ډیر لوی تابعی دی په سنه ۱۳ هجری کی دحضرت عُمر فاروق رضي الله عنه په خلافت کی پیدا سویدی دسلهاوو صحابه وو رضي الله عنهم سره یې ملاقات کړیدی ، په زهد ، عبادت او علم کی په خپله زمانه کی بې مثله وو دابو هریرة رضي الله عنه شاګردِ رشید وو، څلویښت ۴۰ حجونه یې کړی وه، په سنه ۹۳ هجری کی یې وفات وسو، رحمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله تعالى بفضله

دعالقیدر تابعی حضرت سعید بن جبیر شهید رحمة الله علیه فتوٰی :

۱۳۵ . **پوښتنه** : یاحضرت که یوچا دیوې مقرری مودی په وعده سره غله (دسرو زرو یا سپینو زرو یا روپو په عوض کی) خرڅه کړه او بیایې پرځای دنقد قیمت (خرما یا بل خپل دضرورت شی) واخیستی نو جآئز دی او که نه ؟

[سوال کوونکی : نا معلوم الاسم]

جواب : هیڅ ممانعت نسته جآئز دی . (موطا)

شرح : مثلاً زمورږ دغلې قیمت لس ۱۰ روپۍ درانیوونکی پرذمه باندی واجب وی مورږ هغه روپۍ نه وی قبض کړی بلکه خرما یا کپړه یا یوبل شی مو په رانیوی نو هیڅ ممانعت نسته ولی چی په قیمت کی دا شرط نسته چی ترڅو پوری یې قبض کړی نه وی په هغه کی دی تصرف نه کوی .

دزاهد او عالم حضرت قاسم پسر زاده دخلیفه اوّل رضی الله عنهم اجمعین فتوٰی :

۱۳۲ . **پوښتنه** : که چیری یو شخص په حالت کی دحیض دزوجې سره صحبت وکړی نو ددې څه کفاره ورکول پکار دی ؟

[سوال کوونکی: یوشخص په روایت دعبد الرحمٰن بن قاسم رحمة الله علیه]

جواب : خدای تعالٰی ته دی عاجزی، عذر، توبه اواستغفار وکړی اوبیا دی هیڅکله داسی نه کوی (دارمی)

شرح : په حالت کی دحیض صحبت او مجلس کول نهایتی سخته او لویه ګناه ده او دسلهاوو قسمونو مریضیو سبب دی دسوال کوونکی مطلب داوو چی آیا څه مالی کفاره ورکول هم لازم دی او که نه ؟ دجواب څخه معلومه سوه چی په اخلاص دزړه سره توبه او استغفار کول کافی دی مال ورکول ضروری نه دی لیکن که چیری دخپل قدرت په اندازه صدقه او خیرات هم وکی نوددې سخت معصیت او ګناه دوجی څخه چی کم غضبِ خداوندی پرجوش باندی راځی په هغه کی به سپك والی راسی ځکه چی په حدیث شریف کی راغلی دی چی دخدای تعالٰی غصه او درد صدقه کښته کوی او دسُوءِ خاتمې (یعنی بدی خاتمی او بد انجام) څخه یې محفوظه کوی .

دباعمل عالم حضرت سالم پسر زاده خلیفه دوم رضی الله عنهم اجمعین فتوٰی :

۱۳۷ . **پوښتنه** : یوشخص په سفرکی یوځای تم سو او اراده کوی چی ددې ښار څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

به نن یا سبا ځم لیکن دیوه نه یوه ضرورت په وجه هره ورځ تلل وځنډیږی په داسی صورت کی به دلمانځه قصر کوی اوکه به یې پوره کوی ؟

[سوال کوونکی: هشام بن عُروه أُستاذ امام ابو حنیفة رحمهما الله]

جواب : قصر دی کوی که څه هم چی په دې ډول سره میاشتی تیری سی . (موطا)

شرح : قاعده داده چی کله مسافر په یوه ښار کی دپنځلسو ۱۵ ورځو تم کیدو اراده وکی نو پوره لمونځ دی کوی که نه وی نو دمسافرینو په ډول قصر دی کوی یعنی څلور رکعته لرونکی لمونځونه دی صرف دوه رکعته کوی ، نو که چیری یې په یوه ښار کی اراده خو ترپنځلسو ورځو کمه کړی وه لیکن داتفاقی اسبابو څخه تلل ځنډیدل مگر دپنځلسو ورځو اوسیدو قصد یې بیا هم نه وو کړی همیشه به یې دتلو اراده وه او یوه وجه به مخ ته راتله او پاته به سو نو قصر دی کوی برابره خبره ده که هر څومره ورځی او میاشتی تیری سی .

دحضرتِ عطآء بن ابی رباح تابعی جلیل القدر رحمه الله فتوٰی :

۱۳۸ . **پوښتنه** : یا شَیخ مکرم ! که چیری دیوې ښځی په غاړه کی یو نقش یا تعویذ وی چی په هغه کی کلامِ الٰهی او دخدای تعالٰی نوم مبارك وی نوپه حالت کی دحیض دی هغه ایسته کوی او که دی په غاړه کوی ؟

[سوال کوونکی : عبد الملك رحمه الله]

جواب : که چیری په چمړه یاکپړه یابل شی کی پیچلی وو نو لیری دی کړی او که چیری دسپینو زرو په پوښ کی بند وو نو اختیار دی ایسته کوی یې او که نه . (دارمی شریف)

شرح : حضرت عطآء ته دحضرت ابن عباس اوحضرت ابو هریرة او دنورو ډیرو صحابه کرامو رضي الله عنهم دشاگردی فخرحاصل دی په خپله زمانه کی ترټولو علماوو لوړ وو ، په سنه ۱۱۵ هجری کی وفات سو ، دده څخه په سلهاوو فتاواوی را نقل سویدی ، په دې جواب کی یې دکلامِ الٰهی دبی ادبی څخه دمحفوظه کیدو دپاره عمده جواب او فتوٰی ورکړیده مگر دایې په طور داحتیاط فرمایلی دی .

فتوٰی دحضرت سیّد المجتهدین امام اعظم ابو حنیفة علیه رحمة رب العالمین :

۱۳۹ . **پوښتنه** : یوه شخص دوبی ته دپرېوللو دپاره کپړې ورکړی وی ددوبی په کور کی اور ولگیدی اوهغه کپړه هم وسوځیدل اوس به ددوبی پرذمه باندی تاوان واجب وی او که نه ؟ [سوال کوونکی: حضرت امام محمد رحمه الله اونور]

(c) ketabton.com: The Digital Library

جواب : ددوبي پرذمه باندی تاوان نه دی واجب . (کتاب الآثار)

شرح : دوبي او خیاط او رنګریز او نور کم چي ډیرو خلګو کار کوی هغه ته اجیر مشترك (ګډ مزدور) ویل کیږی دهغه سره چي کم شي وی پر هغه باندی که چیری یو داسی آفت راسی چي په هغه کی ددې خلګو څه لاس نه وی نو تاوان بالکل وړباندی نه دی واجب (مثلاً اور ولګیږی یا غلا سی) او که چیری دهمدې خلګو په لاسو باندی قصداً یا بی له قصده څه تاوان ورسیدی نو ددوی پرذمه باندی تاوان واجب دی (لکه ددوبي دوهلو اوټکولو څخه چي کپړه پټاؤ سی یا دګړی ساز دلاس څخه پرزه ولویږی) مګر بهتره داده چي په دې قسم واقعاتو کی دهغه څخه ډیر لږ واخلی او دهغه سره صلح وکی دتاوان او ضمان په نامه سره دی نه څه ورکوی اونه دی څه اخلی .

(که څه هم چي دفقه حنفي په بې تعداد او بې شمیره کتابونه او ټولی فتاواوی او مسآئلی په حقیقت کی دحضرتِ امام مخدوم الانام رحمة الله علیه فتاواوی دی چي په هغه کی په ډول دتبرك سره یوه خاصه فتوٰی دده په نامه مبارك سره درج کول مناسبه معلومه سوه ځکه چي دی رحمة الله علیه هم دتابعینو په درجه کی داخل دی او دسیدنا انس او نورو صحابه وو رضی الله عنهم په دیدار سره مشرفه سویدی) .

دتاج الاولیآء قدوة الاصفیاء حضرت حسن بصری قدس الله سره العزیز فتوٰی :

۱۴۰ . **پوښتنه** : دکومو اوبو څخه چي (دخُلې په اېښوولو سره) حآئضې چیښل کړی وی دهغه څخه اودس کول جآئز دی او که نه ؟

[سوال کوونکی : یوشخص په روایت دکثیر بن شِنْظِیر رحمة الله علیه]

جواب : جآئز دی (دارمی شریف) .

شرح : تردې مخکی ددې قسم مسئلې مفصلی تیری سویدی ، ددې فتوا څخه هم معلومه سوه چي دحآئضې ظاهری اندامونه لاس ، پښې او نور پاك وی .

اَللّٰهُمَّ طَهِّرْ قُلُوْبَنَا وَاغْفِرْ ذُنُوْبَنَا وَارْحَمْنَا اَنْتَ مَوْلَانَا وَتَوَفَّنَا مَعَ الْمُسْلِمِيْنَ ، وَصَلِّ عَلٰى نَبِيِّكَ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَّعَلٰى اٰلِه وَاَصْحَابِه اَجْمَعِيْنَ . آمین ، تـمّت بالخیر

الاثنین ، ۲۱ شعبان ، ۱٤۲۸ \ ۳ سبتمبر 2007

ترجمه او تحقیق :

العبد الضعیف الحافظ محمّد احمد الحقّانی الأفغانی غفرالله له

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library